

ВЫПУСК 6 2019

Справа

БЕЛАРУСКА-УКРАЇНСКІ АЛЬМАНАХ БІЛОРУСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ

ЮЗІК І ОЛЭСЯ

Аповесць Валерыя Гапеева

МУЗИЧНІ ТРЕНДИ З УКРАЇНИ:

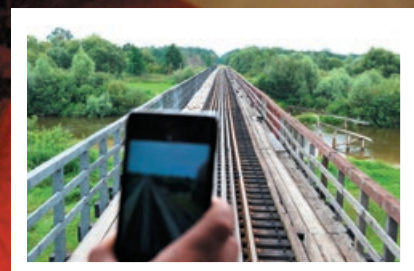
Dzidzio, Kazka, Jerry Heil...

ШТО РАБІЦЬ З ЛЯНОТАЙ І ЯК АДШУКАЦЬ СВОЙ ТАЛЕНТ

Парады псіхолага

Хімічныя эксперыменты вдома

Ідэя бюджэтнага падарожжа

КОМІКСЫ

Я нарадзіўся ў райскаму месці...

ПРАВИЛА ЖИТТЯ І СІМЕЙНА ІСТОРІЯ

операўнай дывы з-пад Брэста

Як чытаць па-ўкраінску	1	Комікс На мяжы. Адсяленне На межі. Одселення	54
Практыкуемся Ореста Осійчук. Айхо, або Подорож до пачатку	3	Людзі Така любов бувае рідка. Сімейна історыя з-над Буга	56
Украіна Найбольшая ў Еўропе пустыня, вадаспады, дэльфіны і хамякі: прыродныя цуды Украіны	6	Маргарита Левчук: «Рідний дім — це моя фортеця». Як дівчина зі Страдич стала суперзіркою білорускай оперы	58
Блізкая і захапляльная гісторыя	10	Чи было, чи не было Чорти на мотоциклах. Зустрiч з померлюю. Привід на могілках... Історыі, які леденяць душу	60
Прорыв: цікавінкі моладой украінскай музыкі	15	Лайфхакі Як знайсці свой талент і ці трэба змагацца з лянотай. Парады псіхатэрапеўта	63
Белліт Валеры Гапееў. Юзік і Олэся. Беларуска-ўкраінская аповесць	19	Мандры Подорож узкокалейкою. Розпавідае Федір Рацік	66
Антон Рудак: «Тое, што адбываецца зараз з украінскай культурай, выклікае зайздрасць»	33	Людзі Арына Кузіч: Шаховы талент	71
Imagine Як потрапіці в старе Берэстя (і не тількі): суперпраект	38	Свое «Де б найти такую дівку, щоб була як пирожок!» Дывінскі вечоркі	72
Календар	40–41	Людзі Пані Надія та іі акварелі	76
Свое Не селфі, а самчiк? І чужому наўчаіцеся, і свого не цураіцеся	42	Белліт Юльяна Пятрэнка. Час ляцягаў	77
Цікаво! Хімічні эксперыменты вдома	43	Олесь Поплавскіі. Навіщо тобі знаті?	78
Комікс Школа	44	Адукацыя Освіта в Украіні для іноземцiв	80
Падбокам Школа і банк, парламентарыі і феміністкі: падзабытая гісторыя беларускіх украінцаў	46		
Свое Кую-кую ніжку, поіду в доріжку	53		

Bonus druzi.by: Декілька рад і лайфхаків для тих, хто цікавіцца фотографією

Дарагія маладыя сябры, гэты выпуск для вас і пра вас. Мы сабралі ўсяго патрохі: нешта для чытання пад коўдрай, нешта — перахапіць у дарозе, нешта, каб пагартыць між заняткамі. Штосьці зможце паказаць малодшым, а штосьці абмеркаваць са старэйшымі: сувязь пакаленняў — гэта суперважна. Тут і пра адносіны, і праблемы, і аб тым, як знайсці сябе. А гэта, зрэшты, не вельмі складана. Будзьце сабой, прыслухайцеся да сябе, любіце сябе. Вы — заўтра гэтага свету. Толькі важна не забывацца на карані — гэта тое, што робіць нас устойлівымі.

Тэксты ў альманаху напісаны на розных мовах. Каб чытаць было лягчэй, на пачатку кожнага тэксту ўказана, на якой мове ён напісаны:

бел – беларуская мова
укр – украінська мова
говірка – берестейсько-пінські діалекты

УДК 82-8(059)=161.1=161.2=161.3
 ББК 84(4Бел=Укр=Рус)я.43
 С74

С74 Справа : альманах : вып. 6-2019 / Гал. рэдактар А. Наварыч. — Мінск : А. М. Янушкевіч, 2019. — 80 с., з іл.

Гэта выданне «Справы», прызначанае найперш для маладых чытачоў, змяшчае творы беларускіх і ўкраінскіх аўтараў. Чытач знойдзе тут прозу, паэзію, пераклады, публіцыстыку. Галоўная тэма выпуску – як знайсці сябе і захаваць свае карані ў зменлівым свеце.

УДК 82-8(059)=161.1=161.2=161.3
 ББК 84(4Бел=Укр=Рус)я.43

ISBN 978-985-7210-36-7

Літаратурна-мастацкае выданне

Справа

Альманах Таварыства ўкраінскай літаратуры пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў
Галоўны рэдактар Алесь Наварыч. *Рэдактар, укладальнік* Паўліна Скурко.
Дызайн, вёрстка Уладзіслава Губіч. *Стыль-рэдактар, карэктар* Наталка Бабіна
 Рэдакцыйная рада: Наталка Бабіна, Сцяпан Давыдзюк, Валер Каліноўскі, Віктар Кахновіч, Пётр Кулік, Ліда Наліўка, Вячаслаў Рагойша, Паўліна Скурко
На вокладцы: фота з праекта ETHNO_FASHION_by_POTLOVA.
 Прэзентацыя праекта ў Беларусі плануецца ў бліжэйшы час.
 Фотаздымкі з архіваў аўтараў і адкрытых крыніц інтэрнэту.
 Меркаванні аўтараў могуць не супадаць з думкай рэдакцыйнай рады.
 Пры перадруку спасылка на альманах абавязковая.
 e-mail: druzi.by@gmail.com
 сайт: www.druzi.by

Падпісана да друку 12.11.2019. Фармат 60×84/8. Папера лёгкакрэйданая. Друк афсетны.
 Умоўных друкаваных аркушаў 9,3. Наклад 500 ас. Замова 0957/19.

ІП Янушкевіч Андрэй Мікалаевіч. Пасведчанне аб ДРВВРДВ №1/218 ад 18.03.2015.
 Вул. Шафарнянская, 3/135, 220125 г. Мінск, Рэспубліка Беларусь.
<https://januskevic.by>

ТАА «Акварэль-прынт». Пасведчанне аб ДРВВРДВ №2/16 ад 21.11.2013 г.
 Вул. Радзьяльная, 40-202, 220070, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь.

Як читати українською

Українська мова вельмі близька да беларускай. Ва ўкраінскай мове ёсць толькі некалькі літар, якія адрозніваюцца ад беларускіх:

И, и чытаецца як [ы]: мишка, ведмедик, зайчик

Ї, ї чытаецца як [йі]: поїзд, Україна, їсти, їздити

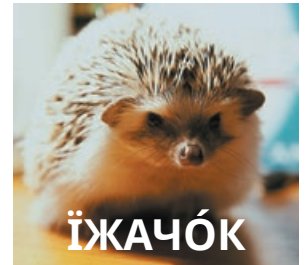
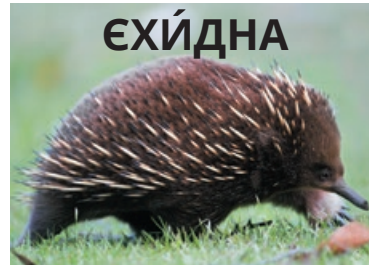
Є, є чытаецца як [e]: енотик, краєвид, Європа

Е, е чытаецца як [э]: сонце, небо, черепаха

А вось **І, і** чытаецца таксама, як і ў беларускай — [і]: кіт, сніг, літо

Ґ, ґ чытаецца звонка, у адрозненне ад глухога [г]: аґрус, ґанок, ґрунт, ґудзик, ґуля, дзіґа

У беларускай мове такі гук таксама захаваўся (ганак, гузік, швагер і г.д.), але на пісьме асобнай літары не абазначаецца.

Прывітанне	Привіт / Вітаю
Як цябе завуць? Мяне завуць ...	Як тебе звать? Мене звать (мене звуть)...
Адкуль ты?	Звідки ти?
Прыемна пазнаёміцца	Приємно познайомитися
Добрай раніцы	Добного ранку / Добрий ранок
Добры дзень	Добрий день / Доброго дня / Добридень
Добры вечар	Добрий вечір / Доброго вечора / Добривечір
Добрай ночы / Дабранач	Добраніч / На добраніч
Да пабачэння	До побачення
	Щасты вам/тобі! Нехай щастить!
Шчасліва!	На все добре!
Добрага дня!	Гарного дня!
Смачна есці!	Смачно́го!
Я не разумею	Я не розумію
Як сказаць па-ўкраінску ... ?	Як сказаці українською ...?
Прабачце / Даруйце	Вибачте / Даруйте / Перепрошую
Колькі гэта каштуе?	Скільки це коштує?
Дзякуй	Дякую / Спасибі
Калі ласка	Пробу / Будь ласка

Дні тижня

Понеділок
Вівторок
Середа
Четвер
П'ятниця
Субота
Неділя

Місяці

Січень
Лютий
Березень
Квітень
Травень
Червень
Липень
Серпень
Вересень
Жовтень
Листопад
Грудень

А цяпер павучимся на прикладах — дзіцячых вершыках.
Праўда, вы нешта такое чулі ўжо? ;)

* * *

Танцювала риба з раком,
А петрушка з пастернаком,
А цибуля дивувала,
Як петрушка танцювала.

* * *

Ходить гарбуз по городу —
Питається свого роду:
— Ой чи живі, чи здорові,
Всі родичі гарбузові,
Обізвалася жовта диня:
— Ой, я твоя господиня;
Обізвались огірочки:
— А ми твої сини й дочки!
Обізвались буряки,
Гарбузові своякі:
— Усі живі і здорові,
Всі родичі гарбузові!

* * *

Малювала зранку мишка
Три цукерки, два горішка,
А в обід в куточку сіла
І смачний малюнок з'їла.

* * *

Заець спати захотів
Сам постелю постелив.
Сам приніс собі подушку,

Підмостив собі під вушко.
Але в зайця довге вушко —
Все звисає із подушки.

Михайло Стельмах

БЕЗКОНЕЧНА КАЗОЧКА

Був собі баран та вівця,
Накосили вони стіжок сінця,—
А я знов почну з кінця:
Був собі баран та вівця...
(і так далі, поки не докучить)

Олена Пчілка

А-А, КОТІВ ДВА

А-а, котів два,
сірі-білі обидва,
по бережку ходили
та качечку ловили.
А качечку на юшечку,
а пір'ячко в подушечку,
щоб дитинка була спала,
була спала, не кричала.

*Народна коліскова, записана
зі слів Лесі Українки*

ВІТЕР І ГРИБ

На гриба Вітрисько дмуха,
Хоче здути капелюха.

— Де тобі! — гука Маслюк. —
Може, я й не маю рук,
Та ні бурям, ні вітрам
Капелюха не віддам.

Дмитро Щербина

КОШЕНЯТКО

Білосніжне кошенятко
Знімок свій знайшло в Ігнатка
І питається: «Няв-няв,
Ти мене навіщо зняв?»

Дмитро Щербина

ЛІСОВИЧОК-ДИВАЧОК

Жив собі лісовичок —
Незвичайний дивачок!
Солодив він каву сіллю,
А салат солив ваніллю.
Їздив ставом на коні,
Лісом плавав на човні.
Зранку бігав до криниці
Не по воду — по брусниці,
Спав опісля цілий день,
А вночі співав пісень.
Повня сяяла в віконце,
А йому здавалось: сонце.
Отакий був дивачок
Той чудний лісовичок!

Дмитро Щербина

* * *

— Надіє Василівно, навіщо
мені ваша алгебра, де вона
мені в житті стати в пригоді
може?

— Ой, Савченко, ти ще зга-
даєш мене, коли будеш ро-
бити уроки зі своїми дітьми-
шестикласниками!

* * *

М'яч ще летів у вікно ди-
ректора, а діти вже грали в хо-
ванки...

* * *

Вчителька перед контроль-
ною:

— Горбенко! Я, сподіваюся,
що не побачу, як ти сьогодні
списуєш?

— Я теж сподіваюся...

* * *

Унікальна знахідка! Знай-
дений єдиний у світі підруч-
ник хімії за 9 клас, в якому
Менделєєв зображений без
намальованих рогів.

* * *

На уроці малювання один
учень звертається до сусіда по
парті:

— Здорово ти намалював!
У мене апетит розігрався!

— Апетит? Від сходу сонця?
— Треба ж! А я думав, ти на-
малював яечню!

* * *

У школі задали написати
твір на тему «Мої батьки».
Хлопчик написав: «Батьки
нам достаються в такому віці,
що від багатьох звичок нам їх
вже не відучити».

* * *

— Васильку, у тебе чудовий
твір! — каже вчитель — Але
чому ти його не закінчив?

— Тому що тата терміново
викликали на роботу.

АЙХО, або Подорож до початку

Роман-фентезі (фрагмент)

Ореста Осійчук

А тепер запрошуємо попрактикуватися в читанні українською мовою на прикладі сучасної прози. Це фентезі здобуло I премію Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова» в номінації «Прозові твори для дітей». Написала його письменниця з Луцька — красивого та стародавнього міста на кордоні з Білоруссю. В Луцьку є

середньовічний замок, університет Лесі Українки (де, до речі, вивчають білоруську мову), проводиться багато музичних, літературних, історичних фестивалів, на яких можна познайомитися і з авторкою «Айхо».

Сподіваємось, декому з вас захочеться навідати чарівний Луцьк, а може й придбати книгу про пригоди хлопчика Айхо.

Сподіваємось, декому з вас захочеться навідати чарівний Луцьк, а може й придбати книгу про пригоди хлопчика Айхо.

Розділ 1

Чотирнадцять років я провів у чудовій країні за назвою Вернакія. Моя пам'ять назавжди зберегла її привітною. Тож тепер, блукаючи чужими, розпеченими сонцем просторами Узбережжя, я з жалем згадую барвисті вернакійські поля, щедрі на соковиті плоди сади й смарагдовий дrevній ліс.

Дитинство моє минало на околицях невеличкого вернакійського поселення, подалі від допитливих людських очей, у чудернацькому лісовому будиночку, в якому жив із дідусем Радо.

Дід був знаним знахарем. По його допомозі приходив, долаючи дрімучий Хрестовий Ліс, люд із довколишніх сіл. Одначе на всю Вернакію Радо прославився дивним умінням приручати хижаків. Звідусіль до нього прибували

вельможі, які прагнули купити впокорених крилатих орфонів, однорогих тахів і колючих радиків. Але поверталися, впіймавши облизня, бо звірі визнавали лише волю Радо, а з іншими залишались такими самими неприборканими та небезпечними, як і за випадкової зустрічі в лісі. Можливо, саме тому в поселенні подекували, ніби дід Радо — один із колись могутніх Воїнів Шаку.

Ці безстрашні таємничі лицарі не мали ні ймення, ні домівки. Ніхто не бачив їхніх облич, бо з'являлися вони тільки в обладунках. Воїни Шаку не підкорялися жодному володареві, не служили аніякому королівству — були вірні лише Справедливості. До них із осторогою ставилися вельможі, простолюд про них складав легенди. Їх боялися й любили водночас. Дід, як і кожен вернакієць, знав і переповідав безліч історій про Воїнів, але ніколи не говорив про причетність до них.

Усі чотирнадцять років я жив із дідусем Радо. Про батьків чув лишень із розповідей: вони загинули відразу після мого народження під час пошесті, що забрала життя половини населення Вернакії. Я теж ледве не помер. Але дід виходив мене й забрав на виховання. Певне, через

Місто Луцьк на кордоні з Білоруссю. Тут був створений «Айхо».

Серію малюнків за мотивами книги створив луцький художник Євген Понагайба.

хворобу я ріс таким кволим і не схожим на велетня-дідуса.

Окрім Радо, я більше не мав друзів. Дітлахи із поселення боялись наближатися до нашого лісового будиночка, про який ширився дивний погосл. Аж одного дня, блукаючи Хрестовим Лісом, ми натрапили на пораненого радика, ще зовсім малюка. Ці симпатичні клаповухі створіння з великими, на півморди, баньками, тонким тілом, короткими передніми та сильними задніми лапами, на яких пересуваються, роблячи велетенські стрибки, не мали ні страшних зубів, ні загрозливих кігтів. Проте розлючений радик стає дуже небезпечним, коли його довгий, як батіг, хвіст випускає гострі колючки, що можуть завдати смертельної рани навіть людині. Тому дід обережно оглянув скривавленого бідолаху й уже хотів добити. Але я, зловивши благальний погляд звіра, вхопився за дідову руку, якою той потягся до ножа.

— Ні, діду! Не роби цього! Згадай, ти казав, що я повинен навчитися слухати тварин... Здається, цей малюк просить про допомогу!

Тепер я і сам дивився на діда, як той радик. Пам'ятаю: старий глипнув усезнаючим поглядом і таки забрав поранене звірення додому. Радо, звичайно, вилікував малого. Тоді я був упевнений, що немає на світі нічого, що не під силу дідові. Дід Радо міг усе!

Радик оселився з нами в лісовому будиночку. Однак, через поранення, нітрохи не підріс. Кумедна віддана тваринка стала для мене справжнім другом. Дідусь часто кепкував, називаючи нас обох низькоросликами. Та я не ображався. Знав, що Радо любить мене й такого, зовсім на нього не схожого.

Отак ми і жили втрьох без смутку й печалі. Дід навчав улюбленому ремеслу, пояснював, як відрізати цілющі трави й корінці від отруйних, оповідав про хижаків Хрестового Лісу, дресирував крилатих орфонів, на яких ми часто літали на Веселу Галявину до однорогих тахів. Я був упевнений, що, коли виросту, так само, як дід, стану доглядачем Хрестового Лісу.

Усе було добре. І, можливо, ми б і надалі раювали в рідній Вернакії, якби не той непроханий гість...

Розділ 2

Насувалася гроза. Ми з радиком ледве встигли добігти до хатки, як розгулялась лиха злива. Я затопив піч. Уже томилась на вогні вечерея. У бокастому глекові парував трав'яний напій. Сутеніло. Та Радо все не було. А він ніколи не покидав мене на ніч самого.

Розморений приємним теплом і гарячим чаєм, я не помітив, як задрімав. Прокинувся від гучних голосів, що наближались до будинку. Двері різко розчахнулись. До кімнати ввійшов Радо, за ним — незнайомець. Я хотів підбігти й обійняти дідуса, та суворий вираз на його обличчі змусив залишатися в кутку на шкірах. Радо рвучко скинув на підлогу мокрий плащ, а я навіть не наважився підняти його, щоб повісити біля печі. Чужинець, який так і стояв у мокрому плащі, не зводив із мене неприязних, колючих очей. Від пронизливого погляду шкірою пробіг моторошний холод.

— Сідай, Сохо, — глухо сказав дід незнайомцеві. — Зараз наймит приготує щось, аби зігрітись! Айхо, ворущись!

Спантеличений тим, що дідусь назвав мене наймитом, я розгублено підхопив із підлоги вже два мокрі плащі. Тільки біля печі насмілився похапцем зиркнути на незнайомця. Цей

тип не скидався на вельможу, що приїхав придбати звіра. Він більше нагадував Радо — такий самий кремезний, з обвітраним обличчям, суворим поглядом. І дід звернувся до чоловіка на ім'я. Отже, вони знайомі.

Від напруження, що витало в повітрі, навіть радик забився в куток і не плутався під ногами.

— Я думав, ти загинув, Радо, — нарешті промовив незнайомиць.

— А я й загинув, — сухо озвався дід.

Чоловіки схрестили погляди, ніби мечі в поединку. Тишу, що зависла в кімнаті, розірвав виляск грому. Я ледве не обпікся...

Слухняно граючи відведену роль наймита, я підніс до столу паруючий напій. Сиві пасма, наче привиди, розповзалися кімнатою, наповнюючи її приємним терпкуватим ароматом. Поставивши по кухлю перед дідом і гостем, я вже налаштувався чкурнути геть.

Однаке незнайомиць раптом міцно вчепився в мою руку й мигцем загорнув рукав. Символ на передпліччі, що був у мене з дитинства, такий, як і в діда, незмигним оком утупився в дивака. Приголомшений побаченням, здоровань скочив з місця. Підвівся й дід, ставши між мною та гостем.

— Ну, досить! — гаркнув чоловік, схопив із печі ще мокрий плащ і рвонув до дверей. — Я повернуся, Радо! Але ж знаєш, уже не сам! — гукнув погрозово від порога.

— Знаю, Сохо, — якимось на диво спокійно відповів дід.

Нічого не розуміючи, я дивився на Радо.

— Айхо, хлопче, знаю, що мушу тобі дещо пояснити, але зараз обмаль часу. Збери тільки найнеобхідніше для подорожі. А я відпущу на волю звірів і приготую двох орфонів — полетимо на них. Схоже, ми більше не повернемося до цієї хатини.

— Що? Я не йняв віри почутому. Гіркий клубок підкочувався до горла. Чому ми повинні покинути все та летіти невідь-куди? Але довіряючи дідові, я слухняно й швидко зібрався. Як востаннє проходив домівкою, намагаючись пригадати, чи нічого не забув, очі заслали непрохані сльози.

На подвір'ї зчинився галас: брязкали ланцюги, ревіли однорогі тахи, пронизливо свистіли орфони... Це дід відв'язував і відпускав тварин.

Я прив'яло стояв на порозі: в руках дідова торба, а за плечима — із вистромленою голівкою радика — моя. Із ніздрів запряжених дідом

орфонів із шумом вихоплювалася сива пара. Радо невдоволено глипнув на мою ношу — і я похолов. Невже доведеться розлучитися з радиком? Аж зненацька, перекинувши через плече торбу, дідусь по-молодечому дзвінко розсміявся і сів на орфона. Грізний велет поніс доглядача Хрестового Лісу в темну ніч. Підбадьорений дідовим сміхом, я теж осідлав крилатого звіра. Той скинув замашними крильми — і сонний ліс умить опинився десь далеко внизу.

Гроза вщухла. Хмари розійшлися. Круглий місяць щедро розлив срібне сяйво. Небо вкрили яскраві вогники, що загадково підморгували самотнім мандрівникам, які мчали назустріч невідомості.

Тієї ночі не забуду ніколи: вона назавжди змінила моє життя. Коли з висоти польоту я востаннє глянув на дім, зрозумів, що безтурботне дитинство скінчилось. Смуток до нудоти стиснув серце. Та коли звів голову й побачив попереду силует кремезного діда на величному орфоні, туга відступила. Я розпрямив плечі, підставляючи обличчя прохолодному вітрові. Дивне хвилююче відчуття заповонило мене...

Серію малюнків за мотивами книги створив луцький художник Євген Понагайба.

Карпацкія паланіны.

Найбольшая ў Еўропе пустыня, вадаспады, дэльфіны і хамякі: прыродныя цуды Украіны

Тэрыторыя Украіны падзелена на некалькі прыродных зон. На поўначы, у зоне хвойна-шыракаліставых (змяшаных) лясоў, прырода падобная да беларускай: шмат азёр, рэчак, балот. Блізка ад беларускай мяжы знаходзіцца самае вялікае і глыбокае возера Украіны — Свіцязь. Праз яго празрыстую ваду можна бачыць дно нават у найглыбейшых месцах (а глыбіня сягае 58,4 метры!). Плошча возера — больш за 25 км². У ветраныя дні на возеры падымаюцца хвалі, як на моры.

Іншая прырода на поўдні, у стэпе. Стэп — раўніна, парослая травой. Там зусім няма дрэў і можна бачыць краявід на кіламетры. У Херсонскай вобласці знаходзіцца адзін з найстарэйшых стэпавых запаведнікаў свету — «Асканія-Нова».

Зубры, алені, зебры ў стэпавым запаведніку «Асканія-Нова» пасвяцца на волі.

Заповеднік дзеліцца на чатыры часткі: запаведны стэп, заапарк, арнітапарк (вальеры з птушкамі) і батанічны сад, у якім 1000 відаў рэдкіх раслін. У запаведніку можна пабачыць 800 відаў жывёл, у прыватнасці зебраў, антылоп і бізонаў — усе яны пасвяцца на волі.

Паміж лясамі і стэпам, у цэнтральнай частцы Украіны, знаходзіцца лесастэп. У ім чаргуюцца лясныя масівы і голыя раўнінныя пейзажы. Тыповыя жыхары гэтай зоны — сямейства

Калі ў краме вы возьмеце пачак таматнага соусу «Чумак», то прачытаеце на ім: «З лану до столу». Лан — яшчэ адзін элемент украінскага краявіду. Гэта поле, бязлесая раўніна, ніва. Лан засеяны культурнымі раслінамі: пшаніцай, сланечнікамі і нават таматамі.

хамяковых. Цяпер ва Украіне засталася толькі некалькі тысяч гэтых мілых зубастых звяркоў, а яшчэ 50 гадоў таму людзі лавілі іх сотнямі і прадавалі па паўмільёна скурак за год. Цяпер хамяковых берагуць і ствараюць ім усе ўмовы для камфортнага жыцця. Хамякі рыюць норы па 2,5 м углыбкі, са шматлікімі пакойчыкамі, тунэлямі і складамі. У пакойчыках яны назапашваюць на зіму па 20 кг правізіі.

На захадзе Украіны знаходзяцца горы. На тэрыторыі Карпат ёсць 10 прыродных паркаў і запаведнікаў. У Карпатах растуць старажытныя букавыя лясы. Бук — высачэзнае дрэва з серабрысташэрай карой і цяністай кронай. Букі растуць паволі, але і жывуць больш за 400 гадоў. Трапіўшы ў букавы лес, мы можам уявіць, як выглядала зямля некалькі тысячагоддзяў таму. Тыя лясы занесены ў Спіс Сусветнай спадчыны ЮНЕСКА.

Найвядомейшае горнае возера Карпат — Сінявір. Утварылася яно 10 тысяч гадоў таму ў выніку землятруса: гара рассунулася, а ўтвораная расколіна запоўнілася вадой. Харакство возера натхняе. Людзі прыдумалі пра Сінявір прыгожую легенду: нібы на яго месцы некалі пакаралі смерцю пастуха Віра, які закахайся ў графскую дачку Сінь.

Карпаты — гэта не толькі скалістыя горы, голыя і пакрытыя лесам. Вядомая ўкраінская песня пачынаецца словамі: «Я піду в далекі горы, у ши-

Гуцул падае сігнал на суседнюю гару.

рокі полоніны...» Паланіны — гэта горныя лугі, якія распасціраюцца на дзясяткі кіламетраў. На паланінах расце сакавітая трава, а таксама надзвычайна прыгожыя кветкі: фіялкі, астры, макі, эдэльвейсы... Жыхары гор здаўна пасвілі на паланінах авечак, коз, кароў, коней. Работа пастухоў была вельмі небяспечнай: трэба было сачыць, каб на статак не напалі драпежнікі або злодзеі. Каб паведаміць пра небяспеку з аднаго канца паланіны ў другі, пастухі трубілі ў рог або ў трэмбаіту. Цяпер яна — знакаміты народны інструмент даўжынёй у некалькі метраў.

На пад'ездзе да Карпат ёсць рэгіён, які называецца Букавіна — сапраўдная краіна вадаспадаў. Створаны цэлы заказнік, дзе на адлегласці ў 2 кіламетры можна пабачыць сем вадаспадаў ад 3 да 18 метраў — з шасціпавярховы дом. Сталіца Букавіны — горад Чарнаўцы.

У Карпатах і на Букавіне яшчэ можна сустрэць продкаў сучасных коцікаў — дзікіх, або лясных, катроў. Вы адразу адрозніце яго ад дамашняга:

WIKIMEDIA COMMONS

На Чорным моры штогод адпачываюць мільёны турыстаў. Лета тут цёплае, але не спякотнае, і купацца можна нават у верасні. Сваю назву мора атрымала з-за высокай канцэнтрацыі серавадароду. Калі мараплаўцы апускалі якары на вялікую глыбіню, на метале з'яўляўся чорны налёт, абумоўлены ўздзеяннем H_2S .

Як і ў Беларусі, ва Украіне ёсць свая Чырвоная кніга, у якую занесены жывёлы і расліны, якія знаходзяцца пад пагрозай знікнення. Напрыклад, валасаты краб, што жыве на беразе Чорнага мора. У марскіх водах плавае і прыгажундэльфіна афаліна. Ці ведаеце, што дэльфіны — зусім не рыбы? Яны не адкладаюць ікрынкі, а нараджаюць дзетак і выкормліваюць іх малаком. Дэльфіны больш за ўсё любяць плаваць пры беразе і могуць нават заплываць у Дняпро, што ўпадае ў Чорнае мора. Чарнаморскія дэльфіны могуць плысці з хуткасцю 50 км за гадзіну, хаця больш любяць плаваць павольней — 20–25 км/г.

Дняпро з космасу.

поўсць у яго пухнацейшая, ды і сам ён удвая большы за хатняга гадаванца — даўжыня цела дасягае 80 см. Дзікі кот заўжды мае палоскі, а на канцы хваста — цёмны пэндзлік. Некаторыя хатнія каты, якія сыходзяць з дому, далучаюцца да лясных і живуць разам з імі.

На поўдні, уздоўж Чарнаморскага ўзбярэжжа, знаходзяцца Крымскія горы. Яны багатыя на пячоры, якія ўтвараюцца як ад выветрывання і ўздзеяння падземных вод. Мармуровая пячора каля Севастопаля ўнесена ў спіс пяці найпрыгажэйшых пячор свету. Вецер фармуе ў Крымскіх гарах цэлыя даліны, адна з іх называецца Далінай прывідаў: каменныя фігуры нагадваюць людзей.

А яшчэ ва Украіне, у Тэрнопальскай вобласці, знаходзіцца найдаўжэйшая гіпсавая пячора свету і другая па даўжыні сярод усіх пячор. На 240 кіламетраў пад зямлёй ідуць хады, і не ўсе яны яшчэ вядомыя! Уявіце, 247 км — гэта адлегласць ад Мінска да Гродна! Пячору назвалі

Аптымiстычнай, бо вучоных, якія яе адкрылі і пачалі даследаваць, усе называлі аптымiстамі: ніхто не верыў, што пячора апынецца такой доўгай. Тэмпература тут увесь год аднолькавая — 9–10 градусаў. Ёсць некалькі азёр, пячорны лабірынт і 15 лагераў-баз для даследчыкаў. Базы добра абсталяваныя, там можна выпіць гарачага чаю, пад’есці, адпачыць. Даследчыкі запрашаюць у Аптымiстычную пячору туры-

Аптымiстычная пячора атрымала назву праз тое, што яе адкрывальнікаў называлі аптымiстамі: яны марылі адкрыць самую доўгую пячору ў свеце.

FONTIME.KIEV.UA

стаў — прайсці ўсе 240 кіламетраў не ўдасца, але ўражанні будуць незабыўныя.

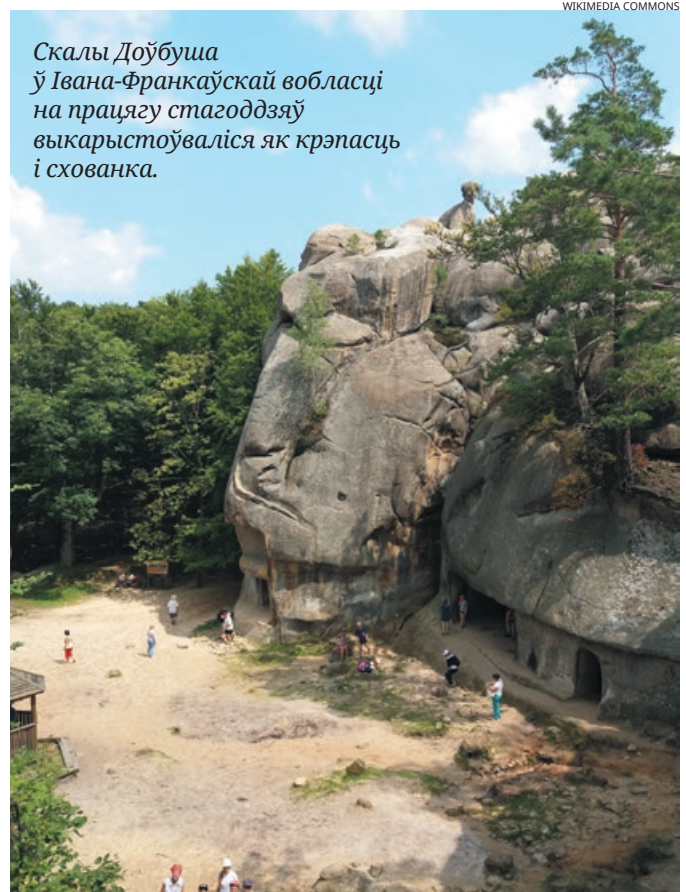
Ва Украіне маюцца і скалы — ледавік некалі прыцягнуў іх з далёкіх скандынаўскіх гор. У Беларусі такая скала знайшлася ўсяго адна, яе можна ўбачыць пры шашы паміж Мінскам і Ракавам. Ва Украіне скалістых урочышчаў некалькі. Самыя вядомыя — Урыцкія скалы на Львоўшчыне і Каменныя Магілы на Данеччыне і ў Запарожскай вобласці. Па-першае, гэта прыродныя скульптуры — у ледавіковых шэ-дэўрах можна ўгледзець гарады, замкі, твары

Ва Украіне жыве каля 42 мільёнаў чалавек. Большасць — украінцы. Ёсць і іншыя народы. На поўначы, у Чарнігаўскай вобласці, спрадвечку жывуць беларусы, тут можна пачуць чысцютку беларускую мову. Па ўсёй Украіне ёсць і рускія. На захадзе, у гарах, жывуць венгры, на паўднёвым захадзе, у Букавіне — румыны, на поўдні, ля Адэсы і Запарожжа, — балгары (яны з’явіліся тут у XVII–XVIII стагоддзях, уцякаючы ад туркаў, якія захапілі іх радзіму).

У Данецкай вобласці кампактна пражываюць грэкі. Яны з’явіліся на Украіне яшчэ ў VI стагоддзі да нашай эры. Многія з вас вывучалі на ўроках гісторыі грэчаскую каланізацыю: у пошуках добрай глебы для садаводства і новых гандлёвых шляхоў грэкі рассяляліся па ўзбярэжжы Чорнага мора, і стварылі калоніі ў Крыме. Там яны жылі дзве тысячы гадоў, пакуль расійская імператрыца Кацярына II, захапіўшы Крым, не выселіла іх на Данеччыну.

Вялікай разнастайнасцю культур вылучаюцца Карпаты. У рэгіёне, які завецца Закарпаццем, жывуць лэмкі. Некаторыя з іх лічаць сябе асобным народам, некаторыя — часткай украінскага народа. Мова лэмкаў своеасаблівая, у ёй можна знайсці ўкраінскія, польскія, венгерскія словы, а таксама ўнікальныя мясцовыя. У Карпатах жывуць яшчэ дзве этнічныя групы ўкраінцаў — бойкі і гуцулы. Яны вылучаюцца асаблівасцямі мовы, рамёствамі, вопраткай, архітэктурай. Горы дазвалялі гэтым народам стагоддзямі захоўваць сваю мову і культуру.

Украінцы — таленавіты, гераічны і працавіты народ. З Украіны паходзяць многія навукоўцы, дзеячы культуры, спартоўцы. Напалову ўкраінкай, напалову беларускай з’яўляецца Святлана Алексіевіч — беларуская лаўрэатка Нобелеўскай прэміі па літаратуры.

Скалы Доўбуша ў Івана-Франкаўскай вобласці на працягу стагоддзяў выкарыстоўваліся як крэпасць і схованка.

веліканаў. Па-другое, скалы памятаюць прысутнасць старажытных людзей: тут знаходзяцца пячоры, у якіх жылі неандэртальцы (цяпер там гняздзяцца курапаткі, фазаны і лісы). На скалах можна заўважыць рысункі жывёл, людзей, сонца... Такія наскальныя выявы называюцца пятрогліфамі (са старажытнагрэчаскай «петрас» — камень, а «гліфас» — разьба). Пятрогліфам Каменных магіл ужо 24 тысячы гадоў.

Самая вялікая ў Еўропе пустыня — Аляшкоўская — знаходзіцца ў Херсонскай вобласці. Яе памер — 12 км ушыркі і 17 км удоўжкі. Некалі гэта было дно Дняпра, але потым рака змяніла рэчышча. А пустыня ўтварылася ад таго, што тут пасвілі авечак. Яны елі-елі-елі — ды з’елі ўсю траву. Для гаспадаркі зямля стала непрыдатная. Тады яе абсаджалі хваёвым лесам і стварылі тут запаведнік. Пустыня складаецца з дзюнаў — пясочных гор. У Аляшкоўскай пустыні ёсць адзін аазіс — зялёны астравок з калодзежам, а таксама падземнае возера са смачнай вадой. Улетку пустыня награецца да 70 градусаў, гарачае паветра ўздываецца, разганяе дажджавыя хмары. Таму дажджоў тут мала. Але часам здараюцца пясчаныя буры.

Блізкая і захапляльная гісторыя Украіны

Пачатак

Людзі, дакладней продкі сучасных людзей, з'явіліся на тэрыторыі Украіны амаль мільён гадоў таму. Яны прыйшлі з боку Турцыі на ўкраінскія землі, дзе на той час панаваў цёплы, вільготны клімат. Іх прылады працы (рубілы, скрэблы, востраканечнікі, нажы) і стаянкі знаходзяць па ўсёй Украіне. Прыкладна 100 тысяч гадоў таму тут з'явіліся стэпы, лесастэпы, лясы.. Жыццё чалавека ў тую пару было небяспечным: на землях Беларусі і Украіны вадзіліся сланы, львы, гіены, насарогі (праўда, шарсцістыя), бізоны. Падчас апошняга абледзянення ва Украіне нават жылі авечкабыкі!

Мы не ведаем мову, на якой гаварылі тады плямёны, не ведаем, якія ў іх былі законы, вераванні, казкі. Адзінае, што ад іх засталася, — кавалкі посуду, зброі, рэшткі жылга, мастацкія вырабы, якія адшукваюць у зямлі археолагі. Калі ў дзвюх розных мясцінах знаходзяцца чарапкі з аднолькавымі ўзорамі, наканечнікі стрэл аднолькавай формы, значыць там жылі людзі аднаго племені, ці, як кажуць навукоўцы, адной археалагічнай культуры. Адна з найвядомейшых археалагічных культур Украіны — трыпольская, або культура маляванай керамікі. Трыпольская — бо археолагі адкапалі першую знаходку каля вёскі Трыполле на Кіеўшчыне. А другая назва з'явілася, бо людзі трыпольскай культуры былі вельмі добрымі мастакамі і скульптарамі, іх вырабы маюць непаўторны стыль.

У I тысячагоддзі да нашай эры ва Украіне пасяліліся качавыя плямёны. Самымі моцнымі з іх былі скіфы. Скіфы ўтварылі сапраўдную дзяржаву, якой кіраваў цар.

Адна частка народу пасвіла жывёлу, другая абрабляла зямлю. У скіфскіх курганах, дзе пахаваныя цары, знаходзяць надзвычай прыгожыя залатыя вырабы. Раней навукоўцы думалі, што іх стваралі самі скіфы, але потым выявілася, што аўтарамі шэдэўраў былі грэкі, якія асвойвалі Украіну адначасова са скіфамі. Грэкі будавалі свае гарады па берагах Чорнага і Азоўскага мораў. А скіфы гандлявалі з імі і замаўлялі ўпрыгожванні.

Князі

Старажытныя ўкраінцы былі нашчадкамі розных плямёнаў, якія ў розны час праходзілі па ўкраінскай зямлі і сяліліся на ёй. У I тысячагоддзі нашай эры сюды прыйшлі славяне. Яны змяшаліся з мясцовым, даславянскім насельніцтвам і ўтварылі некалькі вялікіх плямёнаў: паляне, драўляне, севяране, улічы, ціверцы, харваты, вальыняне.... У адзіную дзяржаву гэтыя плямёны аб'ядналіся ў IX стагоддзі.

Цэнтрам аб'яднання стаў Кіеў — сучасная сталіца Украіны. Горад дасягнуў высокага ўзроўню развіцця дзякуючы таму, што стаяў на Дняпры, на адным з галоўных гандлёвых шляхоў Сярэднявечча. Гэты гандлёвы шлях называўся «з варагаў у грэкі», бо злучаў скандынаўскія краіны і Візантыйскую імперыю (Грэцыю). Шлях пачынаўся ў Балтыйскім моры, ішоў па рэках Нява, Волхаў, Ловаць і Дняпро, а заканчваўся ў Чорным моры.

Па шляху з варагаў у грэкі купцы з Кіева за 30–40 дзён дабіраліся да сталіцы Візантыі Канстанцінопаля (цяпер Стамбул), прадавалі там срэбра, футра, мёд, воск, хлеб і нават рабоў. Назад на ўкраінскія

Збан і цаўка —
вырабы Трыпольскай
культуры.

Па легендзе, Кіеў быў заснаваны князем Кіем з племені палян. Кій нібыта жывіў на беразе Дняпра з братамі — Шчэкам і Харывам, а таксама сястрой Лыбідзю. Кіеў стаіць на пагорках, і ў народнай памяці засталіся назвы пагоркаў, на якіх жылі першыя князі: Шчэк — на Шчакавіцы, Харыв — на Харывіцы. Гэтыя пагоркі і цяпер можна ўбачыць у цэнтры Кіева, узняцца на іх. А пра князёўну нагадвае рака Лыбідзь, што цячэ праз горад.

У Кіеве жыве амаль 3 мільёны чалавек. Жыхары Кіева рухаюцца па горадзе не толькі звыклымі для нас аўтобусамі і тралейбусамі, але яшчэ і фунікулёрам, хуткасным трамваем, рачным трамваем і наземным метро. Фунікулёр — пад'ёмнік, які дзейнічае ўжо сто гадоў і звязвае ніжні горад, Падол, і верхні горад. Кіеўскае метро мае ажно пяць ліній, а частка станцый — наземная: едучы паміж станцыямі, можна назіраць цудоўныя краявіды.

У горадзе шмат сучасных будынкаў — хмарачосаў (першыя выскоткі з'явіліся ў Кіеве сто гадоў таму). Цэнтральная і самая шырокая вуліца — Хрэшчатык. Па выхадных яна робіцца пешаходнай, і людзі гуляюць проста па праезнай частцы. Кіеў прымае шмат турыстаў, а самая папулярная ў турыстаў мясціна — Кіева-Пячэрскі манастыр, або Лаўра. Тут некалькі старажытных цэркваў і манастыр, а таксама старыя пахаванні ў падземных пячорах, па якіх можа прайсці турыст. Тут шмат стагоддзяў захоўваліся мошчы і беларускай святой Ефрасіні Полацкай. Толькі ў XX стагоддзі яе труну перанеслі ў Полацк.

WIKIMEDIA COMMONS

Кіеўскі фунікулёр дапамагае за пару хвілін падняцца з Падолу да Сафійскай плошчы.

WIKIMEDIA COMMONS

Загадкавы Дом з хімерамі ўжо больш за сто гадоў будзіць уяўленні кожнага, хто яго бачыць. Русалкі, львы, сланы, насарогі, рыбы — што ж зашыфраваў у ім архітэктар?

землі купцы прывозілі спецыі, віно, садавіну, упрыгожванні з золата і камянёў, а таксама шклянны посуд.

Гандлёвыя сувязі з усёй Еўропай дазволілі продкам украінцаў стварыць аснову дзяржавы. Тысячу гадоў таму Украіна называлася «Руссю» і «Рускай зямлёй». Гэта слова скандынаўскага паходжання, яно абазначае «вясляр», «той, хто сядзіць на вёслах». Слова «Украіна» пачало замацоўвацца за гэтымі землямі каля 500 гадоў таму (у гэты ж час слова «рускі» пачало замацоўвацца за жыхарамі Расіі). Тысячагоддзе таму Русь-Украіна была самай вялікай краінай Еўропы. Жыло ў ёй 5 мільёнаў чалавек. Сталіцай Русі быў Кіеў, таму часта ў кнігах можна сустрэць іншую назву краіны — «Кіеўская Русь».

Руссю кіравалі князі скандынаўскага паходжання, якія паступова ўспрынялі мясцовую культуру і заснавалі мясцовыя дынастыі. Самы

вядомы з іх — князь Уладзімір (Вальдэмар). Менавіта пры ім славянскія землі прынялі хрысціянства. Паколькі самыя цесныя адносіны Русь мела з Візантыяй, то князь вырашыў хрысціць насельніцтва па візантыйскім абрадзе. Пазней гэтая галіна хрысціянства стала называцца праваслаўем. Хрысціянства доўга прыжывалася і на ўкраінскіх, і на беларускіх землях — стагоддзямі яно суіснавала з язычніцкімі абрадамі. Месца правядзення язычніцкіх абрадаў называецца капішчам. Археолагі знайшлі шмат капішчаў на землях славян, у тым ліку ва Украіне і Беларусі. У гісторыі Беларусі князь Уладзімір сыграў не найлепшую ролю: ён спаліў Полацк і сілай узяў у жонкі полацкую княжну Рагнеду.

Помнік князю Уладзіміру на Уладзімірскай горцы ў цэнтры Кіева.

Паступова дзяржаўная ўлада стала слабнуць: кожны князь дзяліў землі паміж сынамі і ў выніку Русь раздробнілася на мноства маленькіх княстваў. У гэты час украінскія землі захапілі манголы. Мясцовыя князі не змаглі аб'яднацца, каб перамагчы захопнікаў, і вымушаныя былі скарыцца. Манголы (іх яшчэ называюць мангола-татарамі) здымалі і прызначалі князёў, збіралі падаткі з насельніцтва. Тады ж мангола-татарскія воіны са сваімі сем'ямі засялілі Крым. Паступова там узнік новы народ — крымскія татары, які пабудаваў і сваю дзяржаву — Крымскае ханства.

Толькі адно ўкраінскае княства захавала незалежнасць ад татар — Галіцка-Валынская Русь. Князь Даніла Галіцкі ў XIII стагоддзі нават стаў каралём — першым на ўкраінскіх землях. Ён заснаваў новы горад і назваў яго ў гонар свайго сына Льва. Здагадайцеся, як? :)

Вялікае княства

У XIV стагоддзі валадары Вялікага Княства Літоўскага — дзяржавы на землях сучаснай Беларусі — разбілі манголаў і вызвалілі Кіеў. Паступова землі Украіны-Русі ўвайшлі ў склад Вялікага Княства Літоўскага. З гэтага часу беларусы

Львоў — цэнтр заходняй Украіны, сапраўдны музей пад адкрытым небам. Львоў часта называюць «горад Льва» або, па-ўкраінску, «місто Лева». Цэнтр Львова занесены ў Спіс Сусветнай спадчыны ЮНЕСКА, і турысты з усіх куткоў Зямлі прыязджаюць на экскурсіі. У Львове здаўна жылі ўкраінцы, палякі, яўрэі, армяне, немцы — і ўсе яны пакінулі свой след. Цэнтр Львова — плошча Рынак, тут знаходзіцца ратуша, ад яе ва ўсе бакі разыходзяцца старажытныя вулачкі: Армянская, Яўрэйская, Руская...

Акрамя архітэктуры, Львоў славіцца культурным жыццём: тут ладзяцца музычныя, тэатральныя, літаратурныя фестывалі. Львавяне і турысты надзвычай любяць пасядзець у кавярні за кубачкам кавы. Кавярні ў Львове — на кожным кроку, і не дзіўна: менавіта жыхар Львова прынёс некалі каву на Украіну! Падчас бітвы еўрапейскага рыцарства з турэцкім войскам пад Венай у 1683 годзе рыцары захапілі 500 мяхоў кавы. Спярга еўрапейцы вырашылі, што кававыя зярняты — корм для турэцкіх вярблюдаў, і хацелі выкінуць мяхі ў раку. Але адзін рыцар са Львова выпрасіў адаць мяхі яму — як узнагароду за смеласць. Гэты рыцар адкрыў першую ў Еўропе кавярню і прыдумаў дадаваць у гаркаваты напой мёд і малако.

Ілья Рэпін. Запарожцы пішуць ліст турэцкаму султану.

і ўкраінцы жылі ў адной дзяржаве. У гэты ж час некалькі частак сучаснай Украіны ўвайшлі ў склад іншых дзяржаў: Букавіна — у Малдаўскае княства, Карпаты — у Венгерскае каралеўства.

З канца XIV стагоддзя Вялікае Княства мела поўную назву «Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае». «Літоўскай» называлася яго беларуская частка, «рускай» — украінская, а «жамойцкай» — балцкая, землі сучаснай Літвы на захад ад Вільнюса. У 1569 годзе Вялікае Княства Літоўскае заключае саюз з Польшчай, каб разам бараніцца ад Маскоўскай дзяржавы. Саюзная дзяржава ВКЛ і Польскага каралеўства праіснавала больш за 200 гадоў, яна атрымала назву «Рэч Паспалітая».

Хто такія казакі

Напэўна, усе вы ведаеце, адзін з сімвалаў Украіны — казак. Хто гэта такі? Казакі з'явіліся ў XVI стагоддзі. Гэта былі сяляне, якія ўцякалі ад прыгнёту і здзекаў сваіх гаспадароў (у тыя часы большасць сялян былі ўласнасцю заможных людзей — шляхты і магнатаў). Станавіліся казакамі людзі, якія хацелі жыць і не мець над сабой ніякай улады, нікому не падпарадкоўвацца. Казакі збіраліся на рацэ Дняпро, перад упадзеннем яго ў Чорнае мора. Цяпер

гэта тэрыторыя паміж гарадамі Дняпро і Запарожжа. Гэтая мясцовасць называлася Дзікім полем, яе не маглі кантраляваць ні Рэч Паспалітая, ні Крымскае ханства. На вольнай зямлі казакі вялі гаспадарку: вырошчвалі сады і агароды, гадавалі жывёлу, палявалі, лавілі рыбу.

Таксама казакі былі піратамі: яны нападалі і рабавалі турэцкія і крымскія караблі. Часам яны хітра прапаноўвалі свае паслугі як целаахоўнікаў: мы не будзем нападаць на ваш карабель, а будзем суправаджаць яго ўвесь шлях — а вы нам заплаціце за гэта!

Але былі ў казакаў і высакародныя мэты: яны імкнуліся спыніць рабаўнічыя набегі крымскіх татар на ўкраінскія і беларускія землі. Дзяржаўнае войска Рэчы Паспалітай не заўжды паспявала адбіць імклівы татарскі напад. Пакуль яно збярэцца — татары ўжо парабавалі гарады і вёскі, забралі палон і сышлі ў Крым. Казакі нападлі на татарскія загоны, адбіралі нарабаванае, а палонных людзей адпускалі.

Паступова казакі ўтварылі на Дзікім полі цэлую дзяржаву з гарадамі і абарончымі замкамі — Запарожскую Сеч, або Войска Запарожскае. Дзяржаву ўзначальваў гетман. Самым

вядомым гетманам Запарожскага Войска быў Багдан Хмяльніцкі. Казакі сталі такой магутнай сілай, што кароль Рэчы Паспалітай прапанаваў ім далучыцца да дзяржаўнага войска, хадзіць разам у ваенныя паходы і падпарадкоўвацца. Частка казакаў увайшла ў войска Рэчы Паспалітай, частка засталася незалежнай.

Казакі хацелі самастойна кіраваць сваёй дзяржавай і самі прымаць рашэнні. Пасля некалькіх сварак дайшло да крывавай вайны паміж казакамі і Рэччу Паспалітай. Прайграючы, казакі пад кіраўніцтвам Хмяльніцкага прысягнулі на вернасць Расіі: яны думалі, што расійскія цары дадуць ім самакіраванне. Але надзеі не спраўдзіліся. Спачатку расійскія цары прызначалі казакам сваіх гетманаў, а ў XVIII стагоддзі імператрыца Кацярына II увогуле знішчыла Запарожскую Сеч і раздала землі расійскім памешчыкам.

Паміж Расіяй і Аўстрыяй

У канцы XVIII стагоддзя Рэч Паспалітая зусім аслабела. Яе захапілі суседзі: Расія, Аўстрыя і Прусія. Беларусь цалкам трапіла пад уладу Расіі. А Украіну падзялілі надвое Расія і Аўстра-Венгерская імперыя. Жылі ўкраінцы ў гэтых дзяржавах па-рознаму. У Расійскай імперыі забаранялася друкаваць кніжкі па-ўкраінску, а ўкраінскіх патрыётаў саджалі ў турмы і прымусова адпраўлялі ў салдаты (як паэта Тараса Шаўчэнку). У Аўстра-Венгрыі такога прыгнёту не было: пісаць і друкаваць кнігі па-ўкраінску дазвалялася, украінцы нават уваходзілі ў аўстрыйскі парламент і ўдзельнічалі ў прыняцці важных дзяржаўных рашэнняў.

У час Першай сусветнай вайны ў 1917–1918 гадах абедзве імперыі распаліся. Украінцы нарэшце атрымалі шанец пабудаваць сваю дзяржаву. У лістападзе 1917 года паўстала Украінская Народная Рэспубліка. Украінцы імкнуліся зберагчы дзяржаву, але ў 1921–1939 гадах зноў аказаліся падзеленымі, цяпер паміж Польшчай і Савецкім Саюзам, які ўзнік на месцы Расійскай імперыі.

І зноў нацыянальны рух забаранялі, зноў саджалі ў турму за мару пра незалежнасць. Украінцы, якія засталіся ў Савецкім Саюзе, у 1930-я гады зведалі вельмі моцны голад, ад якога выміралі цэлыя вёскі. Савецкія ўлады прадавалі хлеб за мяжу, каб атрымаць грошы для пабудовы заводаў, а насельніцтва пакідалі без ежы. У памяць усіх памерлых сучасныя ўкраінцы адзначаюць

Шапка Багдана Хмяльніцкага ў музеі гісторыі Украіны.

Дзень памяці ахвяр Галадамору: у чацвёртую суботу лістапада кожны ахвочы нясе свечку да помніка ахвярам або запальвае яе ў сябе дома. Разам са свечкай да помніка нясуць і збанок ці талерачку з зярняткамі.

Заходнюю Украіну Савецкі Саюз далучыў у 1939 годзе. Следам пачалася вайна, якая прынесла новыя выпрабаванні: галечу і смерць. Многія ўкраінцы сышлі ў лясы: адны змагаліся з немцамі і чакалі, калі савецкая ўлада вызваліць Украіну, другія змагаліся і з немцамі, і з савецкімі партызанамі — яны марылі пра незалежную Украіну. І тыя, і другія партызаны шануюцца ў сучаснай Украіне як абаронцы Айчыны.

Савецкі Саюз вызваліў Украіну ад нацыстаў у 1944 годзе. Украіна заставалася ў складзе Савецкай дзяржавы, як і Беларусь, да 1991 года, калі нарэшце атрымала незалежнасць. У дзень абвяшчэння Акта аб незалежнасці 24 жніўня ўкраінцы адзяваюць вышыванкі і іншую парадную вопратку, ладзяць на плошчах канцэрты, гулянні або святкуюць дома пры святочным сталем.

Прорив: цікавинки молоді української музики

Не секрет, що українська музика зараз задає тренд всьому нашому регіону. Монатік, «Время и стекло», Mozgi, MARUV, Олег Винник — цей список можна продовжувати й продовжувати. Нижче знайомимо вас з нашими улюбленими, геть молодими, але ве-е-ельми перспективними героями, які вже встигли полюбитися і в Білорусі.

Дзідзьо

Його символи — борода та поросячий п'ятак. Він гламурний, домінуючий і харизматичний. Сам себе він називає Дзідзьо. Так на Західній Україні діти звать діда.

Жанр, в якому виступає герой Михайла Хоми, — комедійний і антигламурний. Його гумор — життєвий, талановито підмічений з нашого повсякденного життя. Не було б дивно, коли б з'ясувалося, що прообразом персонажа на ім'я Дзідзьо став який-небудь реальний дід. Звичайні сільські краєвиди, які він використовує у своїх сюжетах, знайомі всім нам. Дія може відбуватися в звичайній хаті або на дворі, де ходить свійська птиця, який-небудь кіт.

Результатом його медійної діяльності є музичні альбоми, кліпи і навіть аудіомонологи. Такі пісні як «Каділак», «Ялта», «Я і Сара», «Сама-сама», «Павук», «Вихідний» прославили гурт в тому числі і в Білорусі.

Образ Дзідзя може бути змінливим: то він дід, то він хлопець. Спочатку борода була накладна, а пізніше змінилася на справжню, хоча і стверджується, що Дзідзьо народився відразу з бородою. А такий факт біографії без сумніву надає особі важливості.

Друзі. Перші товариші були Лесик (Олег Турко) і Юлік (Назар Гук). Пізніше через конфлікт команда змінилася: залишився тільки Михайло Хома. Новими учасниками стали «Лямур» — Орест Галицький, «Агрус», «Румбамбар» — Сергій Гуляк.

Один з моментів, який притягує і робить дуже оригінальною творчість Дзідзьо — то на-

родна мова, якою Михайло часто послуговується. Він не соромиться «простої мови», яка з'являється для нього рідною. Коли добре прислухатися, то можна почути особливості, які властиві і говіркам на Берестейщині. До прикладу, що рибу «лапають», тобто ловлять, мні відомо з дитинства.

«Легенда» про маму Дзідзя є одним з прикладів сучасного життя українців, і нерідко білорусів. Мама знаходиться на заробітках в Португалії і часом досилає синочкові гроші грошей і посилки з продуктами. Довгий час її не показували, але одного разу Дзідзьо зі своїми друзями все ж таки поїхав до мами в Європу, наказавши перед зустріччю їм називати маму не «цьоця Галя», а «донна сеньора Галина».

Дзідзьо зі своїми колегами **підтримують традиції**. Вони колядують (правда, спочатку хотіли забрати наколядовані гроші собі, але місцевий священик, якого вони дуже поважають, а може і бояться, розгадав їх, і прийшлося «добровільно» віддати гроші на ремонт церкви). По традиції української гостинності

Дзідзьо запрошує нового знайомого — інопланетянина Марсіка в гості на Паску чи на Різдво. А перед святом Трійці Дзідзьо і друзі продають швар (аїр), як роблять підлітки...

Останні роки Дзідзьо частіше виходить з образу і показує справжнього себе. Він став суддею відомого на весь світ конкурсу «Голос. Діти». Доречі, фіналістом у його команді став Ярослав Карпук з Волині, з Ковеля (хлопець має просто оксамитний голос, і особливо йому вдаються народні пісні та музика в стилі Френка Синатри). Також восени 2019-го Дзідзьо взяв участь в проекті «Танці з зірками». Наш герой — не танцюр од Бога, але видно, як він старається. Також Дзідзьо вже зняв дві **успішні комедії**: «Дзідзьо. Перший раз» та «Дзідзьо. Контрабас» — і зупинятися не збирається. Ці фільми легко знайти в Інтернеті.

Коли підвести підсумки, то можна сказати, що слухати або дивитися Дзідзя корисно для підвищення настрою, бо навряд чи можна залишитися сумним та серйозним, почувши його репліки.

Олексій Шумер

Kazka

Вокалістка Олександра Зарицька, звукорежисер Никита Будаш та мультіінструменталіст, знавця народних інструментів Дмитро Мазуряк прогрімилі з піснею «Плакала». Навпевно, кожен згадає:

«Поплакала і стоп!
Фіалка розцвіла
Засяяв день
Таємними знаками...»

Лугіс-відео набрало 90 млн переглядів.

Цей гурт увірвався відразу і на всесвітню сцену: пісня «Плакала» потрапила в десятку чарта Shazam — перший випадок в історії, коли

серед кращих з'явилася пісня не англійською, а українською мовою. Здається, тріо знайшло ідеальне поєднання електронної музики й народних мотивів.

Alyona Alyona

Ця дівчина працювала вихователькою, а потім навіть завідувачкою в дитячому садочку на селі, а паралельно писала реп-пісні. Хоча займалася цим 15 літ, першу пісню «Рибки» — про дівчат, яких не сприймає суспільство — виставила на youtube тільки в кінці 2018-го. І відразу прорив.

Її пісні набирають по кілька мільйонів переглядів. «Я слухала реп років з дванадцяти, тоді ж почала писати перші тексти. Я намагалася сподобатися реперам-хлопчикам, щоб мене прийняло місцеве ком'юніті. Я читала, що я теж така «трушна», «вулична», читала про якусь заховану травку під подошвою, яку я ніколи в житті не ховала і навіть не знаю, як вона там ховається правильно. Ком'юніті мене прийняло, але тільки треки були зовсім не про те, чим я насправді живу». В 2019-му Альона Савраненко випустила перший альбом «Пушка» — про те, чим живе. «Можна видихнути, український реп врятовано!» — радіють люди у коментарях. «Самоіронія + Смысл + Двойные рифмы, техніка + Клоунада - Вульгарность - Эффектний видеоряд + Высокий бюджет видео - Аутентичность +».

Роботу виховательки прийшлося залишити та переїхати в Київ. «По дітям я сумую, коли є час — взагалі дуже люблю дітей і хотіла б мати своїх в майбутньому. Якби я не була репершою, то і далі б працювала вихователькою, а у вільний час фотографувала. Або, може, навіть підробляла тамадою — таке мені подобається теж».

Частий коментарій під кліпами співчки: «Воу! То круть. Це ж скільки у людини сміливості, щоб от так вийти і поламати до дідька

всі стандарти маркетингової МОДЕЛЬНОЇ зовнішності», — це справді дивує. «У великих містах є сім'ї, в яких дітей виховують так, щоб вони були толерантними. У селі такого немає: якщо одного чморять, то все приєднуються, — каже вона. — До мене так теж довго ставилися. Це, звичайно, покидає відбиток, але ти або приймаєш і живеш з цим далі, або забиваєшся в куток. І напевно, завдяки тому, що до мене так ставилися, я стала собою. Все життя мені хотілося довести: «Ви мене ображаєте, а я не погана, я — хороша. Подивіться, скільки всього я вмю». Я постійно намагалася бути активною, виступала незважаючи ні на що — брала мікрофон і йшла на сцену показувати: «Ну ось дивіться, я ж можу. Я ж така, як і ти. Не краща! А просто така, як і ти»». У квітні співачка потрапила на сторінки американського глянцевого Vogue. «Бодіпозитів він на те є позитив, що сприймаються всі люди. Якщо вам хочеться — залишайтеся такими, якими є, хочете — йдіть в спортзал. Але не сидіть на дієті або не займайтеся спортом тільки тому, що хтось хоче цього, або тому, що вас хтось ображає. Це потрібно робити тільки для себе!»

Jerry Heil

23-річна співачка Яна Шемаєва з Василькова під Києвом походить із багатодітної сім'ї. Її батьки роблять м'ясниками, в родині велика господарка. А сама Яна — парадокс чи закономірність — вже кілька років не вживає м'ясо.

Аудиторію її каналу в Youtube перш очарували кавери на «Океан Ельзи», «Imagine dragons», Олега Винника та інших хіт-мейкерів. Згодом співачка стала показувати публіці власні пісні. Цікаво, що після кількох не дуже вдалих пісень прогрімилі треки на супермаркетову тему, написані на швидку руку. В першому —

«#Охрана_отмена» (13 млн переглядів) — життя порівнюється з касовою стрічкою:

Усе життя, як касова стрічка
На ній так добре видно, що ти за чувак
Завжди шукаєш усюди знижку
А нова тачка майже як нова...

Охрана, отмена
Він вночі назвав мене Лена, а я не Лена
Я Яна, охрана
Виведіть, бо ляже, як встану
Якщо я встану

Другий хіт «Вільна каса» (2 млн переглядів) продовжив цю тему:

Мою бабусю бісить, що я сиджу без діла
Не маю чоловіка, в 23 не народила.
Та це не зовсім правда, бо як сказав мій милий:
«Ти стала виглядати так, що ніби трійню з'їла».
Обіцянки, цяцянки — в радості й горі.
Обіцяв любити, а взимку на море.
Дивився у очі так щиро і щиро:
«Любитиму-битиму тебе в голоді й жирі...»

Моя каса тепер вільна
Вільна, вільна каса
Люби мене дрищем і люби жиробасом
Вільна, вільна каса
Мильна, мильна драма
Шукай мене в Черкасах, я буду у мами.

Врешті, фани Jerry Heil дивуються, наскільки різні історії вона розказує в своїх піснях. Кожна пісня — новий образ, нові герої, новий сюжет. Чого варті хоча б назви пісень зі свіженького альбому «Я Яна»: «Хостел монстрів», «Білі Кроси», «Хукабар», «Кубіки Рубіка», «Пйана жінка», «Натверкай».

Один в каное

Це романтична, інтровертна, задумлива музика з жіночим вокалом. Колектив походить зі Львова. Не має продюсера та команди, усіма організаційними питаннями керують самі музиканти. Назва гурту виникла випадково. Ірина, читаючи про американських індіанців, зустріла ім'я Вікенінніш. У перекладі українською воно звучало як *Один в каное*, що їй дуже сподобалося, і вона вирішила використати його для назви гурту.

«Один в каное» іде власним, нетиповим шляхом, діють по інтуїції, на власний розсуд. За 9 років існування музиканти зняли всього один кліп («У мене немає дому») та записали

всього один альбом, з такою ж назвою — «Один в каное». При тому в альбомі аж 25 пісень. Серед них і пісня «Пішы» — білоруською мовою.

Пісні пише лідерка гурту Ірина Швайдак та гітарист Устим Похмурський. Деякі пісні створюються на слова класиків. Хітом стала пісня «Човен» на слова Івана Франка:

І повзе ліниво човен, і воркоче, і бурчить:
Відки взявся я — не знаю; чим прийдеться
закінчить?
Хвиля радісно плюскоче та леститься
до човна,
Мов диття, цікава, шепче і розпитує вона:
Хто ти, човне? Що шукаєш? Відки і куди
пливеш?
І за чим туди шукаєш? Що пробув? Чого
ще ждеш?
Біг мій вічний — тож не знаю. Хвиля
носить, буря рве,
Скали грозять, надять-просять к собі
береги мене.

Христина Соловій

Цю дівчину з різким, вільнолюбним норовом називають душею сучасної української пісні. Христина походить зі Львівщини. В 11 років дізналася, що має чверть лемківської крові. Лемки — народ Карпат, що говорить своєрідним діалектом, вживаючи слівце «лем» (в значенні «тільки», «лише»). З того часу захопилася своїм корінням та лемківською піснею.

Україна познайомилася з Христиною на «Голосі країни», коли на сліпих прослуховуваннях маленька босонога дівчина виконала лемківську пісню «Горе долом ходжу».

«У мене ніколи не було мети стати популярною співачкою. Я більш, ніж впевнена, що це ні до чого хорошого мене не призведе, бо це вже лукавство якесь. Моєю метою було, щоб

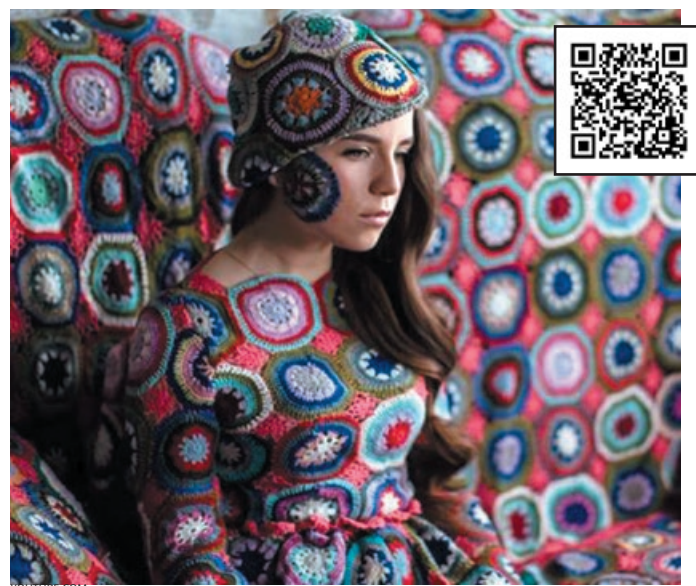
люди почули лемківську пісню. Саме цю. Я її почула, вже коли знала про своє коріння, про діда-лемка, який помер в 36 років, його фактично зжили зі світу. Це була трагедія та ще й на фоні депортації лемків [В 1946—1947 році Польська держава депортувала — примусово переселяла — лемків, а також українців з-над Бугу в Україну або на інший кінець Польщі]... На «Голосі» я не хотіла представляти себе як виконавицю, я хотіла, щоб люди почули цю пісню. Тільки з щирим поривом душі творяться такі речі, як тут зараз зі мною».

Проект Христина не виграла, але за її продюсування взявся сам Святослав Вакарчук з «Океану Ельзи». В першому альбомі «Жива вода» Христина виконала 10 народних пісень. Пісні в рок-обробці відразу потрапили до хіт-парадів і в трек-листи дискотек. Співачка довела, що народне може бути в тренді! А прехороший кліп на авторську пісню «Тримай» з цього ж альбому став в Україні кліпом року. І недарма!

«Кожна з народних пісень, які увійшли в цей альбом, в певний період була для мене емоційним сплеском. Більшість з них я співала в народному ансамблі «Лемковина», але довго виношувала мрію дати цим пісням нове дихання, щоб їх знали і співали молоді люди».

За два роки вийшов другий альбом «Любий друг» — ліричне, чуттєве поєднання живої та електронної музики. Народного тут значно менше, але співачка відповідає критикам, що любов до фольку нікуди не ділася — просто хочеться спробувати себе ще в чимось.

Павлина Скурко

Юзік і Олэся

Валеры Гапееў

Берагам ідуць двое, відавочна, сын і бацька. Сыну, мабыць, гадоў шаснаццаць, як і Юзіку, ён ідзе беражком вады. Бацька, верагодна, аднагодак Юзікавага. Ён у сланцах, і калі вада напаўзае на бераг, адыходзіць на крок-другі. У абодвух аднолькавыя плаўкі, абодва белабрысыя і каротка падстрыжаныя. Нікуды не спяшаюцца, ідуць, каб ісці.

А Юзік не хоча быць падобным на свайго бацьку. Хоць маці і кажа, што характарам ён якраз у яго. Юзік не хоча мець такі характар.

Ноччу быў шторм, цяпер вецер сціх, а мора не можа супакоіцца — вялізныя каламутныя хвалі накатваюцца на бераг. Яшчэ ўчора чыстая галька сёння ўсланая ашмоткамі водарасцей, трэсак і іншай непатрэбшчыны. Хто гэта будзе прыбіраць?

Мора... як маці. Вечарам яна лаялася з бацькам, пасля быццам заціхала сварка, і спаць клаліся няхай і ў гнятлівай, але цішы. Ды раніцай маці выкочвала са свайго нутра яшчэ колькі вось такіх брудных хваляў. А бацька... А бацька быў такім во берагам — маўчаў, прымаў на сябе ўсе гэтыя трэскі і ламачча, піў сваю каву і сыходзіў.

Заўсёды вінаваты.

Юзік не хоча быць, як бацька, заўсёды вінаватым.

А калі моўчкі зносіць крык айчыма, то гэта не таму, што ён адчувае віну. Проста ён бачыў бацьку ў сварках, а цяпер і на сваім вопыце ведае: калі не адказваць, не супраціўляцца, то сварка хутчэй сціхае. Калі маці нешта загадвае рабіць і калі пасля папікае «крывымі бацькавымі рукамі», Юзік не апраўдваецца, бо толькі пачні апраўдвацца, пачуеш утрая больш папракаў.

А Юзік фізічна не можа слухаць крык.

Ён помніць сябе з таго моманту, калі сярод ночы яго разбудзіў істэрычны віскат маці. Чаго яна крычала, ён не ведаў. Але помніў, як кала-

ціўся ад жаху і баяўся заплакаць, падаць голас — каб не расчынліся дзверы, каб хваля страшнага крыку не ўварвалася ў ягоны пакойчык. Ён душыўся слязьмі пад коўдрай, і сон знайшоў яго там, а раніцай ён зноў пачуў крык. Цяпер было светла — і ён заплакаў голасна, спадзеючыся, што крык сціхне. Маці імкліва зайшла ў пакой, схапіла яго на рукі — і крычала, а ён роў, а бацька стаяў ля дзвярэй і ціха мямліў:

— Зіна, Зіначка, Ёсічак жа плача...

— З-за цябе, з-за бацькі такога плача, бедная мая крывіначка, — і маці сутаргава прыціскала Юзіка да сябе...

Таму Юзік ніколі і не агрызаецца — бо маці адразу закрычыць. І яшчэ нельга не згаджацца з айчымам — той нешматслоўны, але лаецца брудна і гучна, ды і хуткі на балючыя плескачы. Боль ад іх мінае, але ўнутры пасля трымціць гідкае адчуванне бездапаможнасці, пакутлівае чаканне яшчэ адной успышкі гневу. Сцярпець...

Як цярпеў бацька.

У чым ён быў вінаваты перад маці ў той першай сварцы, Юзік так і не даведаўся. Затое да сямі гадоў ужо ведаў усе бацькавы грахі: няздара, не ўмее зарабляць, з крывымі рукамі, якімі не можа парамантаваць выключальнік на кухні...

І аднойчы бацька ад іх пайшоў. Маці тады не было дома, мабыць, у іх усё было дамоўлена. Ды Юзік вярнуўся са школы раней...

У вітальні стаяў вялізны пузаты запlechнік, ад чаго было цесна і няўтульна, бацька прысеў, і стала зусім не павярнуцца. Ад бацькі патыхала адэкалонам — ён галіўся штورانіцы, многа ліў на твар, на што маці заўсёды адгукалася: «Не накупляешся на цябе!».

— Прабач, сыноч... — ціха сказаў бацька, хацеў працягнуць рукі, абняць, але хлопчык падаўся назад, здагадваючыся пра гэты рух, і бацька паклаў далоні на калені, на выцёртыя джынсы. — Прабач, — вымавіў яшчэ раз, а твар

яго быў такі вінаваты, такі бездапаможны і жаласлівы, што Юзіку захацелася заплакаць.

Але заплакаў бацька — бязгучна пакаціліся з вачэй слёзы.

Юзік збег у свой пакой.

Пасля ён бачыў бацьку толькі такім — з сабачым вінаватым выглядам. Бацька прыходзіў на дні нараджэння, заходзіў не далей за вітальню, не распранаўся, аддаваў падарунак Юзіку (пра які дамаўляліся заранёў), набітую сумку з прадуктамі — маці. Калі маці прывяла ў кватэру айчыма, Юзік выходзіў у пад’езд, і бацька там паспешліва віншаваў, даваў падарунак, у апошнія гады — і купюру, ды не малую. І глядзеў вінаватымі вачыма.

Калі Юзік стаў падлеткам, яны хадзілі разам у магазін і куплялі тое, што хлопец хацеў: новы складаны LEGO, ноўтбук, тэлефон. І бацька зноў даваў грошы, і твар ягоны зноў быў вінаваты, быццам ён рабіў нешта непрыгожае, агіднае. А маці кожны раз глядзела на падарункі ацэньваючы, пыталася:

— А грошай колькі даў?

І Юзік выцягваў з кішэні новенькую (заўсёды — новенькую!) купюру, якую маці забірала.

Бацька, аказваецца, уладкаваўся ў нейкую добрую фірму намеснікам дырэктара.

— Зарплата раней меншая была, чым зарэаліменты! — каментуе маці лісток з пошты, на якім пазначана сума пераводу. — Во як рабіць не хацеў...

Здаецца, маці злавала на бацьку яшчэ больш, чым раней. І калі бацька загаварыў пра Крым летам, Юзік не верыў, што маці яго адпусціць. Але тая згадзілася, і хутка ён даведаўся пра прычыну: вечарам яна пахвалілася айчыму, што вытаргавала ў былога мужа сабе на адпачынак. Маўляў, ты хочаш дзіцёнку быць добрым, а не я табе яго вынасіла і нарадзіла?

Юзік адразу згадзіўся на бацькаву прапанову. Нічога ён не хацеў, апроч аднаго: апынуцца ў іншым свеце. Дзе не будзе крыку і знявагі, якія навіслі над галавой і гатовыя абрынуцца ў любы момант. Не будзе з’едлівых аднакласнікаў, не будзе істэрычнай класнай...

А тут, на моры — толькі хвалі. Сёння брудныя, але заўтра ўсё будзе па-іншаму.

Быў час абеду. Юзік падняўся на набярэжную. Сёння ў кавярнях і рэстаранах шматлюдна. Непагадзь...

У Крым ехалі аўтамабілем. Бацька толькі ў апошні момант папярэдзіў:

— Ты, сыноч, прабач, я адразу не сказаў... З намі жанчына будзе... гэта... сябар мой. Мы па чарзе будзем весці, каб хутчэй заехаць. І яшчэ... Я ў адным двары замовіў месцы. Але для цябе асобнае. Кухня там агульная, то вечарам і раніцай мы разам есці будзем, ты ж не супраць? Ліда, мая сяброўка, добрая жанчына, разумная, гатуе смачна... не крычыць.

І Юзік паспяшаўся кінуць: калі не крычыць — гэта той чалавек, з якім можна быць у дарозе і нават вячэраць і снедаць.

Ліда была постаццю так падобна на маці, што Юзік ажно ўздрыгнуў. Вось толькі твар — светлы, усмешлівы, свяціўся нечым незвычайным, быццам яна была той самай хроснай маці з казкі і во зараз шукала, для каго б узмахнуць сваёй чароўнай палачкай.

Юзік прывучаны да парадку, таму не спазняецца ні на сьнеданне, ні на вячэру. Што праўда, вячэрае Юзік больш адзін. Здагадваецца ды і бачыў, як у вечаровых строях сыходзілі бацька і Ліда, калі пачынала змяркацца. Юзіку няёмка, быццам ён уцягнуты ў здраду, але, паразважаўшы, разумее: бацька — вольны чалавек, ён мае права жаніцца другі раз. Хоць куды яму жаніцца? Стары ж зусім.

Рэстараны, вялікія і малыя, кавярні, прыватнікі прама ля берага з шаўрмой, пловам. Юзік ідзе берагам у кірунку рэшткаў старога вулкана. Пляжа тут ужо няма, толькі камяні. Невялічкае кафэ, столікаў усяго пяць, чатыры вольныя.

Ад барнай стойкі да Юзіка адразу падышла дзяўчына. У руцэ маленькі нататнік і асадка. Сіняя спаднічка, белая блузка. Зусім маладая ж, ну, равесніца Юзіка! А не скажаш па тым, як трымаецца.

— Что желаете? — пытаецца паважліва, але з годнасцю ў голасе.

— Поесть... Только чтобы не ожидать долго.

— Из готового есть оладьи картофельные с мясом и сметаной. Вкусные, недавно приготовлены.

— Хорошо, давайте...

— Ещѐ?

— Сока стакан, хлеб... все. Морожное потом.

— Морожное какое...

— Любое... белое...

Дзяўчына нават запісваць нічога не стала, сыходзіць. Юзіку нечага і няёмка, і прыемна. Быццам які тэатр, дзе і ён, і дзяўчына-афіцыянтка граюць ролі дарослых. А прыемна, бо дзяў-

чына... прыгожая. Светлыя валасы заплеценыя ў касу, і тая ўкладзена на галаве кругам.

Праз хвіліну дзяўчына вяртаецца, прыносіць вялікую талерку з дранікамі, перастаўляе ўсё на століку і раскладвае адмыслова: хлеб, відэлец і нож...

Ужо паварочваецца сыходзіць, як прамаўляе такое прыемнае, цёплае:

— Смачно́го!

І быццам нешта ўнутры пераключаецца, шчоўкае і вырываецца некалі завучанае на ўроку:

— Дзякуй вялікі!

Дзяўчына ажно спынілася, азірнулася, а на твары — усмешка і ніякаватасць.

— Прощу вибачення, а звідки ви?

— З Беларусі...

— Так це ви білоруською моваю відповіли?

— Ну так, — гаворыць Юзік ёй беларускай мовай і яму страшна крышку: а ну, як папросіць яна размаўляць па-беларуску, ён жа амаль не ўмее! І таму спяшаецца: — Толькі я дрэнна ведаю мову.

— Білорус і погано знаеш білоруський? А, ти не живеш в Білорусі?

Тут ужо хоць пад зямлю праваліся.

— Жыву... ды вось так атрымалася.

Дзяўчына ўсміхнулася як зразумела-прабачыла.

Юзік не спяшаўся есці, але ж не будзеш калуцаць ў драніках гадзіну. Крадком пазіраў па баках — бачыў, як дзяўчына яшчэ прымала наведвальнікаў, пасля несла ім вялізны паднос, мабыць жа, важкі, застаўлены талеркамі. Але так зграбна несла, быццам ёй было зусім і не цяжка. Піў сок, а дзяўчына ўжо ля яго з марозівам.

— Будь ласка. Може, ще що-небудь?

— Дзякуй вялікі. Вельмі смачна. Колькі я вінен?

— Розраховатися? Зараз.

Прынесла адмысловую каробачку з кардону. Адчыніў — там чэк з сумай. Паклаў купюру. Яна прыхапіла каробачку, вярнулася — прынесла рэшту.

— Заходьте ще!

— Канешне... мне спадабалася тут, — пачырванеў Юзік, зазірнуў у каробачку, выграб манеты і дадаў сцішана: — Прабачце, а колькі трэба даваць... пакідаць на чай?

Гэтым разам ён зірнуў у вочы дзяўчыны, яны сустрэліся позіркамі — і ўсміхнуліся.

— Бач, як важна в свеці дорослых, — пырснула смехам яна. — Зазвычай залишаюць дзесяць відсотків.

Юзік смешна страсянуў галавой, імкнучыся зразумець сказанае.

— А, дзесяць працэнтаў... А залішаці — гэта пакідаць, так?

— Так, — зноў усміхнулася дзяўчына. — Приходзь!

Канешне, ён прыйшоў назаўтра ў гэты самы час, і дзяўчына пабачыла яго на ўваходзе, усміхнулася прыветна.

— Вітаю! Зноў деруни?

— Прывітанне... Ага, зноў...

— А чому один? Привіт би друзів.

— У мяне няма сяброў...

Мабыць, у адказе Юзіка прагучала больш, чым ён хацеў, бо дзяўчына зірнула на яго пільна і не адказала нічога, пайшла і вярнулася са стравай.

Калі разлічваўся, сказаў-спытаў:

— А заўтра можна прыйсці?

— Звычайно, можна! Але я заўтра не працую.

— А... ты тут жывеш?

— У Коктебелі? Ты што, — расмяялася яна. — Приехала на канікулах падзаработити, то кафе моёй тёткі. Завтра я вільна.

— А... гэта... ты ж з сябрамі, так? — адважыўся спытацца Юзік, а ў горле ажно перасохла.

— Ні, я адна в гэтым годзе. Сюды другі год прыежджаю, всі месца знаю.

Юзік не ўсё зразумеў з адказу, але апошнія словы дзяўчыны дапамаглі яму:

— А пакажы мне. Калі ласка. Я не ведаю, дзе тут што цікавае...

— Добре, — паціснула яна плячом, зноў усміхнулася. — Я люблю доўга спати, то раніше одинадцати до моря не прыйду. Як хочеш, приходзь сюды, поспідаем і пйдём, покажу тобі цікаві месца. Я — Олеся. А ти?

— У мяне... імя непрыгожае. Юзік. Вось...

— Дывак, таке ім'я! Йосип, Йоська... Приходзь, чекаю!

— Ага! Добра!

Чаму столькі радасці абудзілася ў Юзіку, ён і сам зразумець не мог. Вось жа, што тут надзвычайнага?

Рэшту дня ён хадзіў уздоўж мора, сядзеў на беразе, вышукваючы ў гальцы прыгожыя каменьчыкі, зрэчас ачунаўся — і ішоў далей, быццам сваёй хадой мог прыспешыць час. За вячэрай папрасіў у бацькі больш грошай.

— На экскурсію хочаш ці так куды? — спытаўся той, дастаючы кашалёк. — Пра Карадаг я табе казаў, мы там ужо былі, але як хочаш, то можам яшчэ раз, канешне...

— Ды не, не трэба. У мяне... пазнаёміўся тут, — зачырванеўся Юзік.

Бацька ні пра што не спытаўся, моўчкі паклаў на стол дзве вялікія купюры.

— Адпачывай. Тваё лета.

Хоць Юзік і прызвычаіўся да аголеных цел, але знякавеў, калі Олеся скінула лёгкую сукенку і засталася ў адкрытым купальніку. І за сябе засаромеўся — раптам нібыта збоку пабачыў сваё хударлявае, зусім не атлетычнае цела, яшчэ як след і не загарэлае.

А Олеся... Яна падалася яму ідэальнай, і падступіў камяк да горла, калі яна, залітая сонцам, ішла ў зеленаватую ваду.

Расказвалі пра сябе — хто дзе вучыцца. Аказалася, абое заканчваюць школу, Олеся — у Кіеве, Юзік — у Мінску. Олеся зарабляе сабе зараз на тое рознае, што ў бацькоў не папросіш, бо яны не самыя багатыя, а жыць няпроста.

Пасля ішлі набярэжнай, Олеся вяла, узяўшы Юзіка за руку — натоўп такі густы, што лёгка згубіцца. Адышліся далёка ў бок мыса Хамелеон, дзяўчына прыпынілася ля старой татаркі з маршчыністым тварам — тая гандлявала розным, побач смажылася мяса.

— Ми з собою поїсти і попیتی візьмемо, а то шлях доўгий! Що ти їси?

— Ды ўсё ем, — адказаў Юзік і паспяшыў да стаць купюру: — Грошай у мяне многа...

Олеся азірнулася з усмешкай, але адказала сур'ёзна:

— Все порівну ділімо, як друзі!

Яны падымаліся вышэй і вышэй, адыходзілі ад мора — Олеся вяла Юзіка на магілу расійскага паэта Максімільяна Валашына і расказвала пра тое, чым быў Кактэбель для пісьменнікаў і мастакоў сто гадоў таму. Юзік слухаў, іншым разам перапытваючы-ўдакладняючы асобныя словы, і Олеся стала гаварыць больш павольна, раз-пораз зазіраючы хлопцу ў твар: зразумела?

А Юзіку ў нейкі момант падалося, што калі б зараз Олеся зашчабятала на якой птушынай мове, то ён бы і яе зразумеў.

Магіла Валашына пакінула дваістае ўражанне — тут столькі людзей перабыло, столькі слядоў яны пакінулі... Добра, калі толькі з каменьчыкаў нешта выкладзенае. Яны, Олеся і Юзік, таксама выклалі першыя літары сваіх імён.

— Вернемся праз год і пабачым, ці заста-
нуцца.

— А як і ні, то ще раз викладэмо — он скіль-
кі камінців навколі!

Пасля адышлі ўбок і расклалі паесці. І Юзік
мусіў адказваць Олэсі: чаму ён адзін. Пра баць-
ку, маці, пра айчыма...

— А сяброў няма... Бо я няздара, як і бацька,
нічога не ўмею карыснага. І баязлівец я, вось
што...

— А чого ты боішся?

— Усяго. Што накрычаць, зазлююць. Пачну-
ць здэкавацца яшчэ больш...

У выпаленай сонцам жоўтай траве, здава-
лася, не было нічога жывога. Увогуле, тут было
нязвыкла ціха, амаль мёртва.

— А ў нас, калі выехаць у лес ці лут, дык не-
шта шчабеча, цвыркоча, — задумліва заўва-
жыў Юзік.

— Почекай, ось увечері почувеш: тут стількі
всёго оживе!

— А куды мы ўвечары пойдзем? — спытаў
Юзік.

Олэся ажно зарагатала.

— І це ты про себе говориш, што боягуз? По-
знаёмився зі мною, ось уже і побачення на ве-
чір прызначив — і боягуз?!

— Так, боягуз, — усміхнуўся Юзік, паўтарыў-
шы незвычайнае слова.

Олэся задумалася.

— Але ж ты не намагався... Ты йдеш від кри-
ку, але чи ты намагався його зупиніти? Тікаеш
від болю, а його ж можна перетерпіти — і біль-
ше болю не буде. І не трывати прыніжэння. Ты
пробував? — казалла мякка і сур'эзна, пазіраю-
чы на мора, якое адсюль было невыказна сіняе.

— Калі быў малым, дык спрабаваў, — уздых-
нуў Юзік.

— Це не вважаецца. Ты вырліс. Спробуй
ще, — быццам угаворвала Олэся. — Я тобі дове-
ду, што ты ніякий не боягуз, — загадкава ўсміх-
нулася яна.

— А як?

— Побачиш! Слухай, у мене і завтра — выхід-
ний. А я ще в минулому році хотіла абійти мис
Хамелеон. Люблю бродіти. Лежати на пляжы —
не мое. Хочеш, разам? Дывісь, які влі велі-
кий і загадкавы! — Олэся ўстала і павярнулася
тварам да мыса, які ў сонечных промнях вы-
глядаў сталёва-шэрым.

— Канешне, пойдзем! — падхапіўся і Юзік. —
Я таксама не люблю сядзець на адным месцы.

— А ввечері ми в бар пїдемо, я знаю один
симпатичный! — хітравата прымружылася Олэ-
ся. — Але там рїзні людї стрїчаюцца, буваюць
і нападпїтку... Не будеш бояцца?

— Калі ты будзеш са мной, то не буду, — ад-
казаў сур'эзна Юзік і адварнуўся, каб дзяўчына
не пабачыла, як чырвань прыліла да твару.

*

Спусціліся з гары, купаліся і загаралі, стомле-
ныя доўгай дарогай, куплялі і елі пахкую дыню.
Разышліся, каб сустрэцца а дзясятай вось тут
жа — і разам пайсці ў той бар.

Юзік прызнаўся бацьку, куды збіраецца.

Той і цяпер не здзівіўся, толькі заўважыў:

— Вядзі сябе годна. Першыя спатканні —
мяя важныя, і хай яшчэ сто наперадзе, але гэ-
тыя не забудзеш. Наконт алкаголю асцярож-
на, — дадаў строга.

— Ок. Але не перажывай, мяне не вабіць ні
пїва, ні вїно.

— Выдатна. Грошы?

— Не, у мяне засталіся, я не патраціў гэтулькі.

Юзік пайшоў у душ. Стаяў пад струменямі
прахалоднай вады, а ўзрушэнне ніяк не прахо-
дзіла: у вачах была постаць Олэсі, трымцела
прадчуванне незвычайнага...

Надзеў чыстыя джынсы, якія і браў на такія
выпадкі (бацька параіў), кашулю, абуў новыя
красоўкі. І калі пабачыў Олэсю, узрадаваўся: яна
таксама была ў джынсах, красоўках і майцы —
трошкі іншая, але яшчэ больш прывабная.

— Шчо, готовый мій кавалер? — агледзела яна
Юзіка, нібы ацэнываючы, з ног да галавы. — Йо-
сіку, я тебе попередити хочу: сама не люблю
пиво і не люблю п'яних. Хіба тількі якіксь
один коктейль слабенький, ти як?

— Я — таксама, — глытаў Юзік камяк хва-
лявання ў горле, а той ніяк не глытаўся: ад яе
жартаўлівага «мій кавалер», ад гарэзлівых ва-
чэй, ад дотыку, калі ўзяла за руку: «Ну, ідемо?».

— Олэся, ты прабач, калі ласка... Я зусім-
зусім танчыць не ўмею. Не хадзіў ніколі на ды-
скатэкі...

— Ой, знайшов чого переживати! — лёгка
махнула яна рукой. — Якщо ти зізнавсь, що чо-
гось не знаеш або не вмїеш, значить, ти гото-
вий цьому навчїтїся. Тож буду тебе вчїтї!

— Дзякуй... Я буду вельмі старацца.

— Ты, головне, не соромся через те, що чо-
гось не вмїеш. Всї людї ранїше нічога не вмїлі,
розумні вчаться. А ти — розумный, я знаю.

Юзік стараўся. Олэся была выдатнай настаўніцай: яна смялася, але не насміхалася, а пасля не стамлялася хваліць. І першы, так, першы раз у сваім жыцці сярод вялікай колькасці людзей Юзік зусім не адчуваў скаванасці. Пагроза знявагі, дурнога крыку, штуршка ў спіну зніклі. Яны танцавалі, некага закраналі рукамі ці спінамі, абарочваліся і выбачаліся, нехта закранаў іх і рабіў тое ж. Можа, яшчэ і таму было досыць утульна, што ў зале было цёмна, адно падсвечваўся бар. Музыка грымела, і каб сказаць і пацудзь сказанае, трэба было нахіляцца да самага вуха. Слухаць Олэсю, адчуваючы цяпло яе подыху, і казаць, удыхаючы тонкі пах яе валасоў, было трошкі казытліва і трошкі хвалююча.

Пілі кактэйль, адпачывалі, зноў танчылі, і Юзік маліў у думках, каб зноў і зноў ставілі павольную музыку — тады ён мог прыабняць Олэсю, адчуць яе далоні на сваіх плячах, крапуцца яе нагі сваёй...

Потым яны гулялі набярэжнай, а адурэўшы ад музычнай какафоніі — музыка неслася з усіх бараў і рэстаранаў — пайшлі да чорнага прыснуўшага мора. На дробных хвалях пляскалася поўня. Юзік і Олэся кідалі каменьчыкі і дзівіліся разам на вялікі цеплаход, што, ззяючы агнямі, заходзіў у бухту...

Хлопец праводзіў Олэсю да дамкі яе цёткі позняй ноччу.

— Повертайся обережна, зараз на вуліцах всяке можа бути, та й п'яных багата. Крацце втэкти і бути цілім, ніж стати розбитим героём, — настаўляла яго Олэся. А пасля дадала: — Завтра сустрачаемся, як і сьгодні. Не пізнися! Ты — класний!

І цмокнула яго ў шчаку.

Калі Юзік вярнуўся, пабачыў, што ў двары гарыць святло, а ў альтанцы сядзяць бацька і Ліда. Ён падышоў да іх сам, бо раптам зразумеў: яны чакалі яго вяртання, хваліваліся.

— У мяне ўсё добра, — сказаў коратка.

— Добра патусілі? — пацікавіўся бацька.

— Ага, — усміхнуўся Юзік і прызнаўся: — Дзяўчыну завуць Олэся, яна з Кіева, тут падрабляе ў бары, у цёткі. Мы заўтра з ёй хочам паблукваць вакол мыса. А праз два дні на Карадаг...

Юзік ніяк не мог заснуць, спалохаўся, што можа праспаць сустрэчу, спазніцца. А спазняцца ніяк нельга...

Мыс — то невысокая доўгая-доўгая гара. Стужка пляжа цягнецца да самай гары, а далей набярэжная канчаецца.

Юзік з Олэсай ішлі басанож ля вады, ласкавыя хвалі набягалі і песцілі скуру.

— Тепер тобі буде перше выпробаванне! — са смехам казала Олэся. — Бачыш ты наметы? Там — дзікі пляж, нудисти відпочываюць. Не лякайся іх, не втікай. Бо я сама трохи боюся і побіжу за тобою. Ось буде сміху!

Юзік паціснуў плячыма.

— Зараз у сеціве што хочаш пабачыць можна... Адзін бы туды не пайшоў, а з табой не страшна... Яны ж не кусаюцца і кідацца ў нас камянямі не будуць.

— Головне, ми будемо йти, ніби нічога не бачимо, ага? — прапанавала Олэся. — Аднаго шляху нема: забірацца на гору, а пільска спускацца — не выйде, надто круто. А пляж вьсего якыхось метрів двісті...

І яны пайшлі, трымаючыся за рукі.

Глядзець і не бачыць не атрымліваўся — аголеныя постаці былі і ў вадзе, і на беразе. Хто стаяў, хто ляжаў. Мужчыны, жанкі. І нават маленькія дзеці. Апошняя і здзівіла, і супакоіла.

— Мабыць, гэта такая рэлігія нейкая, — падзяліўся думкай Юзік, праганяючы сарамліваць.

— Може й так, — кіўнула Олэся. — Знаеш, мені распавідала тітка...

І Олэся распавядала пра кімерыйскія купанні. Ля вулкана Карадаг і ў іншых месцах Чорнага мора ёсць мясціны, дзе вада быццам самая звычайная, але калі чалавек купаецца там, адчувае сябе зусім па-іншаму. І гэта яшчэ старажытныя грэкі ведалі, спецыяльна прыплывалі сюды, бо лічылі купанне ў такіх водах лекавым. Але абавязкова трэба было купацца аголеным. Канечне, у старажытнасці зусім па-іншаму глядзелі на такія рэчы... Хаця і цяпер усе, хто спрабаваў, кажуць, што гэта — зусім іншае адчуванне. Дарэчы, той самы Валашын купаўся толькі голым. Ён сапраўдны культ заснаваў, часта блукаў ля мора без адзежы.

Многія хочуць паспрабаваць купацца так, без анічога, але сорам цяжка пераадолець. Дык ёсць ля Кактэбеля бухта адна, туды і едуць. Там ніколі не бывае людна. Купальшчыкі размяшчаюцца падалей адна ад аднаго, каб самім не саромецца і людзей не сароміць. І купаюцца...

Юзік слухаў, дзівіўся і так, за размовай, яны мінулі дзікі пляж.

Далей было па-рознаму: дзе караскаліся па гары, дзе брылі па пояс у вадзе, дзе — па мяк-

кім пяску. А ў адным месцы пабачылі групу людзей — тыя стаялі ў моры і мазаліся чорнай гряззю.

— А давай і ми! — загарэлася Олэся. — То ж лікувальна грязь!

Чэрпалі з дна, мазалі сабе ногі, рукі, пасля адзін другому — спіны. Юзік зноў адчуў камяк хвалявання, калі крануўся — першы раз! — аголенай спіны Олэсі і мазаў-мазаў доўга. Рукі трымцелі, а Олэся цярпіва паглядвала з-за плечука, хітра жмурылася і нарэшце прыснула:

— Ёсік, ти мене вже больше гладіш, ніж мастиш!

Ён апусціў ад няёмкасці рукі, а яна са смехам загадала:

— Повернися до мене спиною, зараз я тебе буду гладити і мазати!

Пасля, не змываючы грязь, пырскаючы смехам, дайшлі да невяліччай бухты. Там была нават пячорка з вадой, у якой сноўдалі рыбка. Вада прагрэлася моцна, і ляжаць у ёй, адмочваць грязь было так прыемна!

Нарэшце абагнулі мыс і застылі ўражання — перад імі паказалася вялікая сонечная бухта з пясчаным пляжам, і пясок быў такі залацісты, такі чысты і мяккі.

Тут было многа людзей, ля берага — цэлая стаянка аўтамабіляў. Быў тут і кіёск на колах — нехта прадпрымальны давёз напоі, пячэнне. Яны ўзялі сабе піць, сядзелі на цёплым пяску, а сонца, ужо не такое пякучае, лашчыла іх спіны.

Вярталіся па самім мысе — тут была, аказваецца, дарога, наездзілі аўтамабілямі. Дайшлі да набярэжнай, спыніліся ля той самай старой таркі, набралі гарачай бульбы з мясам. А страва было такой пякучай ад перцу і спецыяў, што смяяліся і хакалі ратамі, запівалі мінералкай...

Зноў сустрэліся а дзясятай, і пайшлі ў той самы бар, і Олэся, калі быў павольны танец, даверліва прыціснулася да Юзіка, і той асцярожна пагладжваў яе плечы, прыціскаючы ледзь-ледзь да сябе.

— Завтра і післязавтра працюю... Прийдеш? — ціха спытала на развітанне.

— Канешне! — паабяцаў Юзік.

— Я буду чекати. І тебе чекатимуть твоі смачні дереуни.

Назаўтра Юзік прыйшоў задоўга да абеду, пасля другі раз — павячэраць. Ён вырашыў загараць побач з кафэ, хоць там цяжка было знайсці добрае месца: камяністы бераг, сліз-

кія валуны ў вадзе. Затое між валунамі было шмат крабікаў, хлопец налавіў, прынёс Олэсі, і яны разам дзівіліся на іх у шклянцы, а пасля выпусцілі.

На наступныя Олэсіны выхадныя яны паехалі з экскурсіяй на Карадаг. Ля Залатых Варот катэр спыніўся — турыстам прапанавалі тыя самыя камерыйскія купанні. Юзік і Олэся скочылі з борта ў цёмна-сінюю глыбіню і, вынырнуўшы, поглядамі дзяліліся сапраўды нечаканымі адчуваннямі ад гэтай быццам бы звычайнай вады.

Узбіраліся на самую вяршыню Карадага, караскаліся на перавалах, увесь час за руку. Вярнуліся позна, стомленымі, і дамовіліся: заўтра паедуць разам у падземную пячору...

Юзіка зноў чакалі ў двары, і ён папрасіў грошай у бацькі — экскурсія ў пячору каштавала нямала. Бацька даў без пытанняў. На дваіх.

Потым зноў былі два дні работы Олэсі і, хоць яна вельмі стамлялася, ужо пасля поўначы яны ішлі ў бар — хоць на гадзінку.

Пасля былі яшчэ два дні, а потым вечар, калі Юзік выдыхнуў:

— Заўтра — апошні дзень тут. Бо пазаўтра ад'язджаем. Вось...

Олэся доўга маўчала, гледзячы яму некуды за спіну, і ўздыхнула:

— То ти мені дапоможеш здйснити одне мое бажання?

— Бажанне... Жаданне? Ды канешне! А што трэба?

— Завтра скажу, не хвиллойся, — усміхнулася, ласкава кранулася пальцамі ягонаі шчакі.

Назаўтра яны селі ў аўтобус. Олэся была нечым усхваляваная, часцей звычайнага зазірала Юзіку ў вочы, і ён не адводзіў позірк, усвядоміўшы, што заўтра гэтых вачэй не пабачыць. Выйшлі на прыпынку разам з яшчэ колькімі людзьмі, пайшлі па дарозе.

Олэся стала казаць. Што калі ёсць магчымасць і ёсць жаданне, дык нельга стаяць, трэба рабіць тое, што жадаеш. А яна хоча сёння пакупацца голай у той самай бухце, пра якую казалі раней. Бо то яе мара яшчэ з мінулага года, а раптам потым з ёй не будзе таго, каму яна давярае цалкам, з кім не баіцца? Яна не ўгаворвае Юзіка рабіць тое ж, гэта ягоная справа, але яна баіцца ехаць сюды адна, таму ёй так важна, каб Юзік быў побач. Яму яна верыць.

— Ми з тобою разом кілька днів, а мені здається, разом росли, і я тебе давно-давно знаю...

Юзік памаўчаў, сціскаючы мацней яе пальцы.
— І мне таксама здаецца — быццам мы раслі разам, былі раз'ехаліся ды вось сустрэліся...

Яна ўсміхнулася яму пяшчотна.

Ішлі каля гадзіны, пераадоделі перавал, і раптоўна ўнізе перад імі раскрылася зацішная бухта. У вадзе, на прыбрэжнім пяску было толькі некалькі постацей. Яны яшчэ зверху намецілі сабе месца, каб быць падалей ад іншых.

Кінулі на беразе ручнікі і сумку, падышлі да вады, зайшлі, трымаючыся за рукі, трошкі ўтлыб.

Олэся нервова засмяялася:

— Одна справа бачыць голих жінку ў Інтэрнэце, а другая — на яві. То ты не лякайся сильно, dobre?

Пасля нахілілася да Юзіка і пацалавала ў ягоныя сухія вусны. А ён стаяў, разгублены, нават рукі не паспеў узняць.

Олэся зняла станік на беразе, плаўкі ўжо ў вадзе. Павольна павярнулася да Юзіка ўсім целам.

— Ось я яка...

І кінула плаўкі на бераг.

— Ты... ты такая прыгожая, — хрыпата выціснуў з сябе хлопец.

А яна раскінула рукі, закружыла павольна і пайшла на глыбіню. Нырцанула, паплыла. Юзік стаяў на месцы, яму раптам здалося, што з Олэсай, якая плавала лепш за яго, можа нешта здарыцца, і ён павінен быць нападготове.

Але Олэся падплыла да берага і крыкнула ў захапленні:

— Йосіку, ты не можеш нават уявіць, як це!

І ён падумаў, што гэтаксама можа быць там, з ёй. Але зняць свае плаўкі на беразе не адважыўся, зайшоў у ваду па пояс, тады сцягнуў іх і кінуў на пясок. А Олэся смяялася побач:

— Так не чесно, Йосіку!

Ён паплыў, адчуўшы дзіўную еднасць з вадой, з морам, з сусветам, і адначасовую безабароннасць свайго цела. Усё гэта прагнала сорам.

Падплыў бліжэй да Олэсі, і яна папярэдзіла з удаванай спуджанасцю:

— Ой, тількі один одного не чіпаты! — і засмяялася.

Нырцавалі і плавалі каля паўгадзіны.

Юзік выйшаў першым, хутчэй нацягнуў плаўкі, упаў на пясок. Олэся стаяла прама перад ім,

выціралася вялікім рушніком. А ён глядзеў на яе ўжо амаль без сорама.

Олэся нацягнула, як і ён, плаўкі, прысела ля яго, нахілілася і пацалавала.

— Ты прекрасны, я тобі доведа, што ты ніякі не боягуз, ты — справжні чалавек, адже з тобою не страшна. Спасібі тобі!

А потым яны цалаваліся — да болю ў вуснах, да сухасці ратоў.

Назаўтра перад абедам Юзік з бацькам і Лідай ад'язджаў. Ён прасіў Олэсю не прыходзіць, а яна ўсё адно прыйшла — і прынесла загорнуты ў тонкі ільняны ручнік белы кантэйнер з гарачымі дранікамі.

— Тобі на дарогу. Сама терла картоплю і смажила. Не хоча, каб ты був голодным...

У яе былі чырвоныя, поўныя суму вочы. Яна хутка пацалавала хлопца ў шчаку і пайшла. Да Юзіка падышоў бацька:

— Якая харошая дзяўчына... Беражы гэта, сыноч...

Бацькавыя словы не адпускалі, захраслі ў галаве. Ноччу Юзік ніяк не мог заснуць, усё было няўтульным, жорсткім, задушлівым. І спакваля за гэтым раздражненнем пачало набрыняць важкай рэальнасцю адно слова. «Беражы гэта». У «гэтым» умясцілася ўсё — кожны крок з Олэсай па пляжы і па скалістай сцяжыніцы Карадага, танцы, іх кімерыйскае купанне і саланавата-гаркавы напачатку смак пацалункаў. І вочы Олэсі...

У яго ёсць **Гэта!** Ніколі не было ў яго раней нечага толькі свайго, асабістага, таго, што ніхто не зможа адняць ці прысабечыць. Цяпер ёсць. І заснула адроз, і спінка сядзення больш не муляла, і сядзенне падалося зручным, і працягнуты Лідай мяккі «хамуцік» на шыю аказаўся такой зручнай штукай! Юзік засынаў, люлячы сваё вялікае **Гэта** з пяшчотным сумам, марачы пра тое, як хутка яны сустрэнуцца зноў — ужо ў інтэрнэце, як і дамовіліся.

...Жыццё знешне засталося тым жа самым — Юзік палову дня праседжаў за камп'ютарам, гуляючы ў сваё любімыя стратэгіі, але цяпер яшчэ і чытаў — напампаваў сабе беларускія кнігі, якія яму паралі новыя знаёмыя. Цяпер раз на тыдзень Юзік ездзіў у цэнтр горада на курсы беларускай мовы, слухаў, запісваў, і ягонае таёмнае **Гэта** пачало імкліва павялічвацца. На-

ФОТА НАЗЕЛІ ЛЕАНОВІЧ, INSTAGRAM.COM/LEANOVICH

прыклад, дадаліся незвычайныя для яго, цалкам дуржалюбныя стасункі з новымі людзьмі.

Пераадолеўшы няёмкасць, Юзік звярнуўся да вядоўцы курсаў: што чытаць, каб лепш ведаць мову? І нечакана для сябе, ніякавеючы, патлумачыў: пазнаёміўся з дзяўчынай-украінкай, яна так хораша і лёгка гаварыла на сваёй роднай мове, а ён ледзь мог адшукаць у памяці словы, засвоенныя на ўроках у школе. Хлопец, было бачна, зарадаваўся сітуацыі. Канешне, прапанаваў спіс кніг, а ў наступны раз і прынёс некалькі.

Кнігі расказвалі пра гісторыю краіны. «Каб вучоба ішла адразу ў некалькіх кірунках», — казаў той хлопец. Юзік глытаў старонкі, адкрываючы для сябе быццам новы сусвет. Канешне, ад урокаў гісторыі ў школе нешта засталася ў памяці, але школьныя параграфы існавалі нібы асобна ад Юзіка.

А цяпер усё змянілася. Гісторыя стала жывой. Юзік адчуў, што ён сам і ўсе людзі вакол — то гісторыя. Мінулае — не мёртвае, яно мае працяг у цяперашнім.

Мабыць, гэтыя ўнутраныя змены паўплывалі на паводзіны, бо маці яго амаль не чапала сваімі ранейшымі прыдзіркамі, іншы раз глядзела ўважліва і крыху разгублена. Юзік трымаўся быццам як і раней: ветліва-маўкліва, калі адказваў, дык у два-тры словы.

Олэся стала пісаць, як толькі вярнулася ў Кіеў. Пісала, як сумуе і як невыказна балюча ёй было, калі Юзік паехаў. Але цяпер яны зноў разам. Услед за першым лістом прыйшло фота — Олэся стаяла ў ціхуткай вадзе на фоне іхняга Карадагу...

Раптам дзверы адным штуршком расчыніў айчыым:

— Ты колькі яшчэ будзеш сліну пускаць на голых дзевак! Выключай святло, ты на яго пакуль не зарабляеш!

Словы ўдарылі, быццам выцялі па спіне нечым цяжкім. Юзік па прывычцы сцяўся. Але раптоўна ў ім усё закіпела. Тое, што было ягоным светлым і чыстым, падпіты мужычок зараз паспрабаваў завэдзаць брудам. У Юзіка было **Гэта** — і цяпер яму было што бараніць.

Але ўтрымаўся, не падскочыў раз'юшана. Павольна павярнуўся разам з крэслам да айчыма. Той стаяў у дзвярах босы, у трусах і шырэзнай майцы, якая боўталася на худым целе. Устаўшы, Юзік раптам усвядоміў, што на паўгалавы вышэйшы за гэтага лядашчага мужчыну.

— Тут мой пакой, і калі збіраешся зайсці яшчэ раз, трэба будзе пастукаць і дачакацца дазволу.

Ён казаў ціха і быццам ветліва, але так ціха і так ветліва, што айчыым, лыпнуўшы вачыма, вываліўся задам за дзверы. Калі б ён паспрабаваў зрабіць яшчэ крок ці раскрыць рот, Юзік не кіннуўся б з кулакамі. Але выпхнуў бы адным штуршком, баронячы і ачышчаючы свой пакой і сваё **Гэта** ад п'янаватай пошласці.

Калі айчыым знік у цемры калідора, Юзік прычыніў дзверы і вырашыў заўтра ж пераставіць мэблю — некалі раней маці камандавала паставіць камп'ютар так, каб адразу з дзвярэй было відаць, што на маніторы. І пераставіць канапу, стол, шафу...

З самага ранку пачаў гэтым займацца.

Маці зазірнула.

— Што ты ўдумаў?

— Мне так будзе зручней.

— А ты ў мяне папытаўся?

Юзік азірнуўся і пасміхнуўся з недарэчнасці пытання:

— Прабач, мама, але чаму ты можаш ведаць, як мне будзе зручна, а я не магу да гэтага датумкаць? Гэта ж мой пакой, так? Я тут прыбіраюся, тут вучу ўрокі. Дык чаму я не магу паставіць свой стол такім чынам, каб мне было зручна і ўтульна?

Маці разгублена міргала — яна за апошнія гады ніколі не чула, каб Юзік казаў так шмат слоў за раз. І галоўнае: ёй не было чым адказаць. Яна адчувала, што ёй трэба проста сысці моўчкі. Але ж прызнаць за сабой паразу — а яна лічыла сваё маўчанне паразай — не здолела.

— Што тут табой купленага, каб пакой быў тваім? І чаму ты лічыш, што гэта ўсё тваё? Я цябе кармлю і апранаю! Сам пачнеш зарабляць — тады і купляй, і стаўляй, дзе хочаш!

Юзік разважаў: адказваць ці не. Адчуў, што адступіць нельга, трэба адказаць, іначай ягонае **Гэта** будзе раздушана. І ён адказаў, роўна і спакойна, як і айчыму ў той раз:

— Палова кватэры — бацькава, а ён аддаў яе мне. Усё ў маім пакоі куплена за бацькавы грошы, камп'ютар падарыў ён. Бацька даваў штомесяц грошай на маё ўтрыманне столькі, што хапала нам дваім. Таму гэта, можа, і не маё, але набыта бацькам для мяне.

— Як ты загаварыў... пасля Крыму... — ледзь здолела выдыхнуць маці, але не закрычала, не засталася стаяць і даказваць нешта, а ціха выйшла.

Потым пачаліся заняткі — апошні школьны год. Юзік ішоў у школу, упершыню маючы дакладна акрэсленую мэту: не пагоршыць адзнакі,

каб атэстат заставаўся больш-менш добрым і — максімальна падрыхтавацца да ЦТ. Ён ужо ведаў, куды хоча і будзе паступаць.

Змены ў ім нельга было не заўважыць. Хай ён, як і раней, стаяў у баку ад іншых аднакласнікаў, але позірк стаў іншым. Не зацкаваным. Пастава стала іншай — вольнай. Цяпер ён стаяў тут не са страху перад кпінамі аднакласнікаў, а таму, што сам абраў гэтае месца.

— Юзька! А дзівіцеся, людзі, як яно загарэла за лета! А ну, адказвай, у Тайландзе на пляжах з мулаткамі адпачывала?! — нарэшце звярнуў на яго ўвагу галоўны задзіра Антон Круглянскі. Год таму Круглянскі пачаў называць Юзіка не «ён», а «яно», і прыляпілася, падалося ўсім дасціпным, вясёлым.

Юзік паглядзеў у вочы Антону і ціха, але націскаючы на кожнае слова адказаў:

— У Кактэбелі, Крым. За бацькавы грошы. Дванаццаць дзён. Мулатак не было. Што яшчэ цікавіць?

Антон асекся, з твару спаўзла дурнаватая ўсмешка.

— Бач ты яго, — прамямліў ён і адышоў.

Карацей, цалкам звычайна пачаўся апошні год, звычайна пакаціўся. Пасля дзвюх-трох спроб задзірання ад Юзіка адчапіліся. Не да таго ўсім стала ў апошні год вучобы. Ды і цвяліць Юзіка стала нецікава, змяніўся ён, і гэта прыкмецілі ўсе, а найперш дзяўчаты. Ён пачаў лавіць на сабе зацікаўленьня позіркі. Але пакуль ніхто наўпрост да яго не падыходзіў.

Затое вечары сталіся асаблівымі — Юзік сустракаўся з Олэсяй. Дамовіліся: у адзін і той жа час, штовечар. Днём каб ні-ні. Бо школа, сябры, каб ніхто выпадкова не зазірнуў, не ўбачыў. Тое, што ёсць у іх, гэта толькі іх. Юзік тут цалкам пагаджаўся з Олэсяй. Адной з апошніх прачытаных кніг была кніга беларускага празаіка Андрэя Федарэнкі «Дзікі луг», дзе вось гэтая думка літаральна крывёй сачылася праз увесь тэкст: беражы сваё пшчасце, таму не вынось яго на чужыя вочы, не давай чужым брудным пальцам кранацца, лапаць, захіні яго, безабароннае і кволае, ад зайздрасці...

Яны перапісваліся нямнога — бо не так шмат навін здараецца за дзень, але чатыры гадзіны былі на сувязі, быццам побач. Іншым разам нехта з іх, рыхтуючы ўрокі, проста пытаўся: «Што робіш?», другі адказваў: «Фізіка», каб праз дзесяць хвілін спытацца-прапанаваць: «А давай чай піць разам!». Неяк яны былі паспра-

бавалі відэасувязь (надарыўся ў абаіх зручны момант), але адмовіліся: «Як я хочу дивіцца ў твоі вочы, то выходіць, дивлюся вышце галоўці!» — «І я не бачу, як ты мне ў вочы глядзіш, і сам не магу зазірнуць. А ну яе...».

А яшчэ Олэся штодзень пыталася: ці ўсё добра ў школе? Ці чапляюцца, ці прыстаюць? А як прыстаюць, то што адказвае Юзік?

— Не хвалюйся за мяне, Олэся! Усё добра, праўда.

— Так і повинно бути! Я ж тобі казала: ты сильніы, ты смілівы і справжніы! Пам'ятай про це, не забувай ніколі!

— Дзякуй, помню. Не забуду, абяцаю.

Юзік казаў гэта шчыра, бо сам адчуваў: ён стаў іншым. Хто ведае, мажліва, не памыляліся старажытныя грэкі, надаючы кімерыйскім купанням асаблівы сэнс. І для таго, каб навучыцца быць моцным, мабыць, трэба напачатку адчуць поўную бездапаможнасць перад велічным морам, дзікай прыродай, адчуць сябе ў ёй маленькім мурашом, які толькі на сваю моц і спадзяецца. І зразумець: тыя, хто поруч, такія самыя мурашы. І насамрэч толькі ты вырашаеш, што будзе сыходзіць ад цябе: воля ці пакора.

А потым у Кіеве здарыўся Майдан Незалежнасці.

Ужо ішла другая чвэрць. Настойлівасць і імкненне Юзіка вучыцца заўважлі і настаўнікі, і вучні. Па гуманітарных прадметах ён не меў ніжэй за «8». Цяжэй было з фізікай і матэматыкай, але і тут Юзік быў сярод першых, хто звярнуўся да матэматычкі з просьбай аб рэпетытарстве. Тая разгублена палыпала вачыма — Юзіка яна не лічыла за здольнага да дакладных навук, ды і займалася рэпетытарствам нелегальна. Але пагадзілася і прызначыла час.

У той дзень Юзік якраз вярнуўся ад матэматычкі, вярнуўся позна, бо яшчэ пасля заняткаў дадаткова разбіралі рашэнні, захапіліся. Увайшоў у кватэру — у вялікім пакоі на ўсю гучнасць роў тэлевізар. Маці, пабачыўшы Юзіка, з непрыхаванай злараднасцю выдала:

— Во, ідзі паглянь, што ў тваіх хахлоў робіцца! Бач, бэндэры, супраць улады бунтаваць пайшлі!

Юзік не адказаў.

Ён разумее, чаму маці кажа «тваіх хахлоў» — у зменах характару Юзіка яна вінаваціла той летні адпачынак у Крыме.

Олэся не адказвала. Гадзіну і другую.

Юзік прагна чытаў апошнія весткі з Украіны на ўсіх магчымых рэсурсах. І яго ажно разрыва-ла да неразумення і злосці: як можна пра адну і тую ж падзею пісаць дыяметральна проці-леглыя рэчы? Дык дзе ж праўда???

Нарэшце Олэся адказала.

Доўгім лістом, а ён чытаў яе ўсхваляваныя радкі, цяпер так добра разумеючы ўкраінскую мову, што нават не карыстаўся гугл-перакладчыкам.

— Ми з подругою домовилися завтра йти на Майдан теж, треба нести тим, хто простоіть ніч, гарячий чай, каву...

— Я хвалюся за цябе. Тут такое пішуць, не ведаеш, каго слухаць, чаму верыць.

— Не хвилюйся! Послухай мене і вір мені. Я тебе не обману ніколі!

І Майдан у Кіеве стаў для Юзіка такім жа рэальным, як ягоная школа. На перапынках ён адыходзіў падалей — і чытаў, чытаў усе навіны пра рэвалюцыю ва Украіне, а гэтыя навіны былі першымі на ўсіх сайтах. Яны крычалі столькі ўсяго рознага, і цяжка было зразумець, дзе праўда, а разабрацца ж хацелася, бо там — ягоная Олэся. Ён верыў Олэсі ў першую чаргу, і таму яму неабходна было знайсці ў гэтай мешаніне меркаванняў і паведамленняў усё, што пацвярджала яе словы. Знаходзіў, радаваўся знойдзенаму, і адначасова злосць разбірала ад таго, колькі хлусні, бруду лілося на тых, хто стаў на Майдане.

Олэся пісала, як яны з сяброўкай цягнулі на Майдан аўтамабільную пакрышку, як вымазаліся і знемаглі, але ж як было радасна бачыць, што яны не адзінокія, што валакуць, коцяць і вязуць на Майдан вялікія і малыя пакрышкі з усіх вуліц Кіева.

...Роў тэлевізар у вялікім пакоі — ішлі навіны на расійскім тэлебачанні, і ў пакой да Юзіка, праз навушнікі з музыкай, даносіўся голас нейкай жанчыны, якая, заклёбваючыся, расказвала, колькі долараў можна зарабіць за дзень стаяння на Майдане. Маці і айчымы і раней ні аднаго вечара не прапускалі гэтых навін, а цяпер прыпадалі да экрану, быццам знясіленыя інфармацыйным голадам.

Хлопец не вытрымаў, зняў навушнікі, адчыніў дзверы.

Маці пабачыла яго з залы, гукнула радасна-пераможна, перакрываючы тэлевізар:

— Во-во, ідзі паслухай, што халлы твораць, прадаліся амерыкосам!

У вялікім пакоі стаяла «сценка», якую Юзік помніў з маленства, на вялікай канапе паўляжаў у старых спартовых штанах айчымы. Маці сядзела ў фатэлі. Пульт ад тэлевізара быў ля айчыма. Здаецца, тут нічога не мянялася ніколі.

Юзік узяў пульт. Айчымы спалохана прыўзняў галаву, зіркнуў са здзіўленнем і раздражненнем.

Юзік збавіў гучнасць напалову, моўчкі паклаў пульт на месца, сказаў цвёрда:

— Вы мне перашкаджаеце вучыць.

— Што ты раскамандаваўся? — больш з крыўдай, чым з абурэннем, выгукнула маці. — Занадта дарослым стаў! Як трэба, то і зраблю гучней! Навушнікі свае ўздзень ды сядзі!

— Калі гэтыя навіны будуць ісці гучна, назаўтра яны ісці не будуць, — гледзячы наўпрост у вочы маці, націснуўшы на «гэтыя навіны», тым жа тонам сказаў Юзік і пайшоў да сябе.

Маці змаўчала, айчымы нават не раскрыў рота. Пра што яны гаварылі сам-насам, Юзік не чуў. Але тэлевізар гучней не ўключалі.

Праз два дні Олэся напісала, што ёй робіцца ўсё страшней. Што яна адчувае, як само паветра наэлектрызавалася, а прастора вакол цяжарная гвалтам і смерцю.

Юзік пазваніў бацьку.

— Калі ласка, дай мне грошай і дазвол пісьмовы, што адпускаеш ва Украіну. На гэтыя выхадныя.

Той памаўчаў.

— Як там твая дзяўчына?

— Олэся. Яе завуць Олэся, — прызнаўся Юзік. — Ёй страшна. Яна кажа, што супрацьстаянне расце. Яна ходзіць на Майдан. Носіць каву, пакрышкі.

— З грашыма не праблема, з дазволам таксама, — услых думаў бацька. — Але аднаго цябе адпусціць у такі час не магу. Паедзем разам, на машыне. Ідзе?

— Згодзен.

— Выязджаем у ноч на суботу, восем гадзін сама мала будзем у дарозе, яшчэ ж мяжа. Мо трэба што купіць?

— Вазьмі старую пакрышку непатрэбную, калі можна...

— Можна. Маці скажы абавязкова.

Юзік сказаў: пазаўтра ён з бацькам едзе ў Кіеў. Бо хоча сустрэцца з дзяўчынай, з якой пазнаёміўся летам. Вернуцца ў нядзелю.

Гэтым разам ён не глядзеў на маці, гаварыў, адварнуўшыся да кухоннага акна. А калі павярнуўся, пабачыў спалоханы твар. Юзік ледзь не

ўздрыгнуў ад нечаканасці — такой маці ён раней не памятаў: раптоўна апусціліся яе плечы, і яна нібыта паменшала ростам, хоць і так ледзь даставала сыну да пляча. Пальцы нервова камячылі невялікі ручнік, якім яна толькі што выцерла стол. Даўно не фарбаваныя валасы адраслі ад каранёў, і там свяціліся між русага сівыя валаскі. Яна прысела на табурэтку, постаццю — зусім школьніца.

— Там жа, вунь кажуць, страляць хутка пачнуць, бандыты розныя ходзяць... — і голас уздрыгнуў, невыносна жывы, сапраўдны.

— Няма там ніякай страляніны, менш слухайце гэтыя прыдуркаватыя навіны, — Юзік загаварыў лагодна, угаворваў амаль, разгублены і крануты. — Усё будзе добра, мы хутка вернемся.

— То я паягу ў магазін, куплю чаго, збяру на дарогу... Гэта ж ехаць столькі, а там дзе есці? А так гатовае з сабой будзе, яго ж не насіць, машына павязе. Што лепш узяць: курыцу ці каўбасы якой? Ці мо адбіўных зраблю?

— Мо лепш адбіўных, — ледзь усміхнуўся Юзік. — Дзякуй, мама...

У пятніцу ён не клаўся спаць, чакаў — бацька павінен быў пад'ехаць а другой. Пабачыў з акна святло фар, узяў заплечнік. Маці вызірнула з пакоя, было бачна, што і яна не клалася.

— Асцярожненька там...

— Усё будзе нармальна.

Бацька запрашальна адчыніў пярэднія дзверцы. На заднім сядзенні была Ліда. Юзік павітаўся.

— Як я цябе не магу адпусціць аднаго, так Ліда мяне без сябе не адпускае, — пажартаваў бацька.

— Ды норм усё, — паспяшаўся з адказам Юзік.

— Калі захочацца спаць — спі. Роўмінг уключаны ў цябе і ў мяне, так што будзем на сувязі. І дзяўчыне можна будзе званіць. Дамаўляліся, дзе сустрэнемся?

— Ды не... Я ведаю яе адрас. Напісаў быў, што, магчыма, прыеду. Яна... здаецца, не паверыла.

— Значыць, будзе сюрпрыз.

Перад мяжой спыніліся паснедаць. Ліда пачала даставаць свае пакункі, спыніла Юзіка, калі той пачаў разбэрсваць заплечнік:

— Не хвалойся, тут нам хопіць на ўсіх на тры разы. Мы многа бралі ўсяго, аддадзім на Майдане...

Пасля мяжы Юзік перасеў на задняе сядзенне, яго змарыла. Бацька пабудзіў, калі да Кіева заставалася гадзіна. Была палова на адзінаццатую.

Юзік хваляваўся, набіраючы нумар Олэсі.

— Прывітанне! Мы хутка будзем у Кіеве. Куды нам лепш пад'ехаць?

— Ой!!! Йосічку! Ты правду кажеш???

— Цяпер заўсёды кажу толькі праўду.

— Ой! Неймавірна! Ты ненормальны! Приголомшліво! Боже, я така рада!

— Я ж абяцаў.

Дамовіліся пра месца. Яшчэ паўтары гадзіны ехалі — да Кіева, пасля гарадскімі вуліцамі.

— Горад як горад, дзе той Майдан? — ціха разважала Ліда, азіраючыся па баках.

Сапраўды, вакол было быццам звычайнае жыццё вялікага горада: аўтамабілі, мінакі, крамы. І толькі пасля паказаўся дым.

— Вось там Майдан, — ціха пракаментавала бацька.

Юзік пазнаў Олэсю, тым больш, яна сказала, што будзе ў памаранчавай куртцы. Раптоўна затрэсліся рукі, унутры затрымцела. З машыны выйшлі разам. Олэся пабачыла, памкнулася насустрач, але прыпынілася, мабыць, засаромеўшыся дарослых. Калі Юзік зрабіў два крокі насустрач, не ўтрымалася — кінулася да яго, кранулася пальцамі яго твару.

— Вибач, рукавички зняла, руки холодні...

Юзік уклаў яе рукі ў свае далоні, хукаў, пасля абняў, прыгарнуў, і яна падалася да яго.

Пайшлі пешкі шырокай вуліцай, вяла Олэся. Разам з Юзікам яны неслі аўтамабільную пакрышку, ззаду ішлі бацька і Ліда з пакункамі ежы.

— Нам он туди, до тих наметів, де прапори, — прыпынілася Олэся перад плошчай.

Застыў уражаны відовішчам Юзік, застылі дарослыя. Сотні тысяч людзей у адным месцы — гэтага немагчыма было ўявіць у іх Беларусі, у тым жа Мінску.

— Юзік, Олэся... — паклікала Ліда, яны азірнуліся — жанчына трымала мабільнік. — Я вас сфатаграфую, добра? І пазней буду фатаграфваць, а здымкі пасля вам перадам.

Яны пагадзіліся, замёрлі на момант, павярнуўшыся спінамі да людскога мора.

Падышлі да адной з вялікіх армейскіх палаток. Тут стаяла цэлая чарга — людзі аддавалі прынесеную ежу.

— Вось вам з Беларусі, — з лёгкай нікаватасцю сказаў бацька, выцягваючы пакункі.

— Дзякую! Жыве Білорусь! — усміхнуўся мужчына з зарослым чорнай шчэццю тварам.

— Слава Украіне! — усміхнуліся ў адказ.

Разам, рука ў руку, Юзік з Олэсяй хадзілі па Майдане, глядзелі, слухалі. Потым хадзілі абедаць у кафэ, пасля зноў — на Майдан. За ўвесь час яны больш чым на хвіліну не адпускалі адно аднаго, нават елі трымаючыся за рукі.

— Ми повинні бути тут, нас повинно бути багата, тоді ми пераможам, — тлумачыла Юзіку Олэся, а ён і сам ужо разумеў, у чым сэнс стаўлення на плошчы.

Калі ад'язджалі позна вечарам, Олэся схавала твар на грудзях Юзіка, замёрла.

— Дай мені надыхацца ... ти димом прапахлий, — узняла галаву, зазірнула ў вочы. — Ты ще прыйдеш? На канікулах, прыйжджай. Я буду чекати-чекати!

— Прыеду... А летам мы сустрэнемся ў Кактэбелі. А потым ты прыедзеш да нас у Мінск. Добра?

— Так, Йосіку, так. Тільки іспіти здамо — і побачимось. У Коктебелі, в Мінську...

Маці сустрэла Юзіка ў вітальні.

— Усё добра? — ціха спытала, павяла носам: — Ад цябе так дымам тхне... Ты быў на Майдане?

— Быў. Бачыш, жывы і ўсе жывыя...

— Дык а што там, сыноч?

Юзік праглынуў камяк у горле, які раптоўна з'явіўся ад гэтага ціхага, клапатлівага «сыноч».

— Там людзі, мама. Людзі, якія хочуць жыць лепш. Тысячы, сотні тысяч. Я... перадаў твае адбіўныя абаронцам Майдану. Там яны жывуць днямі, ім увесь Кіеў носіць прадукты, цёплае адзенне. Не хвалойся, я не быў галодны, мы елі ў кафэ.

Зноў пачаліся будні, аднастайныя, цягучыя — да вечаровых гадзін, калі ўключаўся камп'ютар, і месенджэр каўкаў, паведамляючы пра новы ліст ад Олэсі.

У той панядзелак, як звычайна, была інфармацыйная гадзіна. Нехта з вучняў падрыхтаваў паведамленне «з жыцця краіны», усе зрабілі выгляд, што паслухалі. А далей, замест размовы пра хуткае пробнае тэсціраванне, класная нечакана завяла гаворку пра Украіну.

— Глядзіце, што робіцца... узнялі галаву розныя бандэраўцы... экстрэмісцкія арганізацыі распальваюць варожасць... людзей зазваюць на вуліцы, на плошчу...

Юзік насцярожыўся, зірнуў на класную — Клаўдзія Іванаўна казалі, зазіраючы раз-пораз у паперы.

— Амерыканскія спецслужбы вязуць мільёны долараў, раздаюць на Майдане, краіну хочуць

разваліць, каб размясціць там свае ракеты...

Нечакана Юзік зразумеў, што не змаўчыць. Яшчэ год таму — адсядзеўся б, але новы Юзік так ужо не мог. Ён не крыкнуў, не падхапіўся, але ўстаў павольна, так што класная спынілася на паўслове.

— Што ты хочаш, Юзік?

Клас утаропіўся ў хлопца.

— Тое, што вы кажаце — гэта няпраўда. Людзі на Майдан выйшлі таму, што хочуць жыць годна. Ім ніхто не плаціць. Тыя, хто не можа суткамі стаяць на Майдане, нясуць туды ежу, паліва для вогнішчаў. Ніхто з верталётаў долары над Майданам не раскідвае.

У класнай раскрыўся рот. Замёр у нямым здзіўленні клас. Юзік, вы чуеце — Юзік! — назваў словы настаўніцы брахнёй.

— Гэта... Як ты пасмеў так зняважліва гаварыць пра тое, што напісана разумнымі людзьмі?! — класная лёгка перавяла стрэлкі на невядомага аўтара, паказаўшы сваю «шпаргалку». — Каб нешта казаць пра сітуацыю ў іншай краіне, трэба ведаць больш за... больш за сярэдняга школьніка! Трэба пабыць там, пабачыць на свае вочы! — не стрымалася, сарвалася на крык Клаўдзія Іванаўна.

— Я там быў, — упэўнена адказаў Юзік. — Я быў тыдзень таму на Майдане. І сам усё бачыў.

Нейкі момант падавалася, што аднакласнікі перасталі дыхаць. Пасля прагучала:

— Брэшаш?

У словах быў недавер, але больш — захаплення і нават зайздрасці. Гэта азірнуўся з пярэдняй парты Дзіма Самойлік — некалі яны жылі ў адным двары і нават сябравалі.

Юзік не вагаўся, выцягнуў з кішэні тэлефон, знайшоў фотаздымак — першы, які зрабіла бацькава Ліда. Працягнуў тэлефон аднакласніку:

— У Кіеве жыве мой сябар... Яна таксама заканчвае школу. Гэта мы з ёй там.

Класная стаяла ля дошкі і безудзельна назірала, як ці не ўвесь клас сабраўся ля тэлефона. «Ого!» «Вось дык маеш! У Юзіка такая сяброўка...». Кругліяны выскаліўся:

— О, гарная хахлушка! Бач, якую бэндэравачку яно сабе знайшло!

Нехта коратка хіхікнуў. Стала ціха. Юзік, які ўсё яшчэ стаяў, працягнуў руку, каб яму вярнулі тэлефон. Схаваўшы яго назад у кішэню, зірнуў на Антона.

— Яе завуць Олэся. А ты — поскудзь.

— Што? — Антон пачаў прыўздымацца.

— Ты — поскудзь, — паўтарыў Юзік. — І табе будзе лепш, калі ты забудзеш пра Олэсю і мяне.

— А то што? — Антон выдаў сваю разгубленасць крывой усмешкай, ён ніяк не чакаў такога жорсткага супраціву.

— Я буду біць цябе, пакуль хопіць сілы, а скончацца сілы — буду грызці зубамі...

— Спыніцеся! Што гэта такое! Юзік, Антон, сядзьце! — нарэшце класная ўспомніла, што яна класная. — Вы звар’яцелі! Хопіць пра палітыку! Хутка пробнае тэсціраванне...

Зміцер азірнуўся, ціха спытаў:

— Юзік, а яшчэ фоткі з Майдана ёсць? Дай паглядзець.

Юзік кіўнуў. Калі празвінеў званок і класная пайшла, ля Юзіка сабралася частка класу. Хлопец гартаў здымкі і каменціраваў:

— Гэта палатка, туды прыносяць ежу, чай, каву... Гэта чарга да яе... Актывісты Майдана выступаюць... Кшталту сталоўкі... Мы кідаем пакрышку ў касцёр...

Праз тыдзень дома здарылася непрыемнасць — зламалася пральная машына. Проста не ўключылася і ўсё. Маці завожкала, спытала ў Юзіка, ці ёсць у яго назаўтра чыстае, ён кіўнуў. Праўда, была фізкультура, і спартыўная майка — якраз у зламанай машыне. Але вырашыў апрагнуць тую, якую насіў досыць часта, але заўсёды пад балахоном. З выявай «Пагоні» — гістарычнага, яшчэ сярэднявечнага герба беларусаў. Юзік чуў, што дарослыя ставяцца да гэтага герба па-рознаму. Ды нястрашна. Фізруку быццам усё роўна, што аправаюць. Абы кеды і штаны спартовыя.

Але ўсё пайшло не так.

Яшчэ ў раздзявалцы, калі скінуў балахон, хлопцы адрэагавалі на чорную майку з «Пагоняй» кароткім «Крута». На пастраенні на Юзіка зіркалі дзяўчаты, хоць у саміх на майках чаго толькі няма. Настаўнік, Зіновій Маркавіч, рабіў пераклічку, адзначаў тых, хто ёсць.

Фізрук назваў прозвішча Юзіка, той адказаў як і ўсе — «ёсць», Зіновій Маркавіч кінуў на яго позірк, матнуў галавой і ўжо пачаў называць наступнага — ды асекся. Зноў глянуў на Юзіка, дакладней, на ягоную майку.

— Гэта што яшчэ за парад бэнээфайцаў тут?

Ён склаў журнал, наблізіўся да хлопца і двума пальцамі, з гідлівасцю, схопіў тканіну:

— Хуценька зняць гэтую дрэнь, каб я не бацьку.

— Гэта не дрэнь, а нацыянальныя сімвалы, — Юзік падаўся назад, каб вырваць майку з пальцаў настаўніка.

Той адпусціў, узняў на Юзіка сталёвыя вочы і раптам зароў:

— Я сказаў: зняць гэтую дрэнь! Зняць!

Калі рэха пранеслася па спартовай зале і стала да звону ціха, Юзік адказаў здушана:

— Не здыму.

— Дык я здыму!

— Лепш не чапайце мяне, — ледзь стрымліваючыся, прагаварыў Юзік.

Настаўнік выпучыў вочы і падышоў так блізка, што хлопец адчуў непрыемны пах ягонага дыхання.

— Тады пайшоў вон з урока! Вышэй за «тройку» ў атэстат ты не атрымаеш! Я табе гэта гарантую, — выдыхнуў і закрычаў ізноў: — Вон! Пайшоў!

Юзік выйшаў з шэрага і пайшоў да выхаду.

— Юзік, стой!

Ён азірнуўся — гукаў Дзіма Самойлік. Той зрабіў крок і павярнуўся да настаўніка:

— Зіновій Маркавіч, а мой «Рамштайн» на майцы вас не бянтэжыць? Хто забараніў у нас майкі з «Пагоняй»?

— Стань у шэраг, Самойлік! — рыкнуў настаўнік. — Я забараніў!

— Тады я з Юзікам, — усміхнуўся Зміцер.

— Што-о-о? Бунт?! — захліпнуўся настаўнік.

— Ага, бунт, — з вясёлым адчаем махнуў рукой Зміцер, пайшоў да Юзіка, а напаўдарогі павярнуўся да аднакласнікаў: — Астатнія праглынуць, га?

Адразу некалькі хлопцаў выйшлі з шэрага, падышлі да Змітра з Юзікам і ўсталі побач, утварыўшы свой невялікі шэраг. І нечакана быццам прарвала плаціну — астатнія рушылі з месца, падыходзілі, шыхтаваліся — цяпер усе разам супраць разгубленага настаўніка, твар якога наліваўся чырванню. А яны стаялі, усміхаліся ўзбуджана-шчасліва, раптоўна адчуваючы кожны паасобку і ўсе разам незвычайную асалоду іх першай сапраўднай еднасці. Зміцер паклаў адну руку на плечы Юзіка, другую — на плечы хлопца побач, Юзік схамянуўся, зрабіў тое ж — і нібы хвалька прайшлася па шэрагу старшакласнікаў, усе паклалі рукі на плечы сябрам, спляліся ў адзін ланцуг. Дзіма павярнуўся да Юзіка і ўсміхнуўся, падбадзёрваючы:

— Разам — пераможам!

«Тое, што адбываецца зараз з украінскай культурай, выклікае зайздрасць»

Адзін з найлепшых беларускіх паэтаў **Антон Рудак** расказвае пра ўкраінскія карані і генетычную памяць.

Мова важная для любога чалавека, але для літаратара і паэта, відаць, яшчэ больш, чым для іншых. Я нарадзіўся ў 1989 годзе ў Менску, у рускамоўнай сям’і, якая, аднак, ніколі не цуралася беларушчыны.

Бацькавы продкі былі сялянамі, але ўжо ягонаму дзеду, а майму прадзеду, пашчасціла атрымаць у Расійскай імперыі адукацыю, што пазней, у Заходняй Беларусі, дало яму магчымасць зарабляць на жыццё настаўніцтвам — хоць улада была польская, але ў школе прадзед выкладаў як па-польску, так і па-беларуску. Настаўнікам беларускай мовы ды літаратуры зрабіўся потым і мой дзед.

З матчынымі продкамі ўсё больш забытана — два прадзеды тутэйшыя, з менскай ці падменскай шляхты — але лічылі сябе палякамі, бо былі каталікамі. Адна прабабка была яўрэйка — дзякуючы ёй я з упэўненасцю называю сябе карэнным менчуком. А другая прабабка была ўкраінка — у Беларусь яна ўцякла з Запарожжа ў 1932 годзе, ад Галадамору. Ейная дачка, мая бабуля, і дасёння часам ужывае ў размове ўкраінскія словы.

Нядзіўна, што, маючы такое паходжанне, я заўжды цікавіўся ўкраінскай гісторыяй і культурай. Падлеткам я пачытваў украінскія кніжкі (найперш Сяргея Жадана, з ім цяжка нават нешта параўнаць), слухаў музыку («**Океан Ельзи**», «**Тартак**», зборнік «**Наші партизаны**» — паўстанцкія песні XX стагоддзя ў выкананні рокераў з гурта «Плач Ерэміі» і «Скрябін»). А ў 22 гады раптам яшчэ і загаварыў па-ўкраінску — хаця на той час ніколі нават не быў толкам ва Украіне. Усё вырашыла цікаўнасць да сучаснай украінскай літаратуры, а таксама некалькі знаёмых, якія альбо самі ўкраінцы, альбо таксама цікавяцца ўкраінствам — так з’явілася моўная

ФОТА ВОЛЬГІ КІРЫЛАВАЙ, FACEBOOK

Антон Рудак.

практыка, хаця, калі шчыра, я б не адпрэчваў і ролю генетычнай памяці.

Сёння я ўсё часцей імкнуся замяняць у сваёй сям’і расійскамоўны кантэнт украінскім. Гаворка пра навіны і шоў, якія ўкраінскае ТБ робіць на вельмі высокім узроўні. Параўнайце з расійскім і іншымі аналагамі хаця б іхны «**Голос країни**». Дзе, дарэчы, штосезон ёсць удзельнікі з Беларусі. У апошнія гады да паўфіналу дайшлі Міхайла Сасуноў (Michael Soul) у камандзе Ціны Караль і Аліна Пидлужна ў камандзе MONATIK, абое з Брэста.

Жывучы ў нашым рэгіёне, немагчыма не сачыць за падзеямі, якія разгортваюцца за паўднёвай мяжой. Прынамсі, тое, што робіцца сёння з украінскай мовай, культурай і самасвядомасцю, выклікае захапленне і нават лёгкую зайздрасць. Мне дужа прыемна, што я маю ва Украіне сяброў і магу наведваць гэтую краіну ці не найчасцей. Украінская тэматыка часам знаходзіць адбітак і ў маіх вершах. Спадзяюся, і мае вершы, і іх пераклады дапамогуць знайсці новых сяброў — беларусаў і ўкраінцаў, па абодва бакі беларуска-ўкраінскай мяжы.

МАЛАЯ ПРАЦОЎНАЯ КНІЖКА

Калісьці ў дзяцінстве я марыў стаць машыністам, бо надта любіў пероны ды семафоры.

Пасля пэўны час зрабіцца жадаў астраномам, якому ўсё чыста вядома было б пра зоры.

Калі быў зусім малы, то любіў машыны і ведаў на вока колькі дзясяткаў мадэляў, а сёння — не здольны адрозніць «Ролс-Ройс» ад «Газелі», і ў гэта, лічы, немагчыма цяпер паверыць.

А потым былі самалёты і верталёты — і гэта зусім не дзіўна, бо я нарадзіўся за пару хвілінаў хады ад аэрапорта, і неба лічылася марай нумар адзін у нас.

Нарэшце быў час, калі думаў пайсці ў архітэктары — ды ўчасна, на шчасце, дапетрыў: каб домік выстаіць, трэба лічыцца і з алгебрай, і з геаметрыяй. Лічыць я не ўмеў. Не пайшоў — і сумленне чыстае.

Сябе ў журналістыцы паспрабаваць быў намерыўся... Аблом быў эпічны, але я прынамсі вызначыўся: адзіны жанр, у я кім я працую — рэцэнзія. У жанрах астатніх заўжды сутыкаюся з крызісам.

І ўсё-ткі заўсёды я марыў зрабіцца гісторыкам: капацца ў мінулым, і, аднаўляючы ў памяці ўсё, што было калісьці камусьці дорага — складаць у адно. Вам лепей відаць — ці спраўляюся.

Кнігі і аўтары, з якіх параіш знаёміцца з украінскай літаратурай

Сергій Жадан
«Ворошиловград» (роман),
«Вогнепальні й ножові»
(зборнік вершаў)

Твае любімыя гурты і выканаўцы

Vivienne Mort,
ТіК, Жадан і Собаки

Найлепшыя ўкраінскія мясціны для падарожжа

Львоў, Адэса, Ужгарад,
Мукачава

КАЛЫХАНКА

Сон ніяк не бярэ, хоць стома
агарнула яшчэ пад вечар.
Паратунак даўно вядомы:
можна доўга лічыць авечак.

Супакойся, заплюшчы вочы —
бо разгадка тваёй таямніцы
дужа простая: сёння ўночы
ты не спиш, каб камусьці
сніцца.

КОЛИСКОВА

Сон ніяк не бере, хоч утома
Огорнула ішце пад вечір?
Є одна штучка, давно відома:
можна доўго лічыць овечок.

Заспокойся, заплюшч-но очі.
Я розкрыю тобі таемніцу.
Все тут просто: ціеі ночі
Ти не спиш, щоб комусь наснитись.

(переклад Остапа Сливинського)

Сяргей Жадан — паэт, пражайк, самы вядомы ў свеце сучасны пісьменнік Украіны. Нарадзіўся ў 1974 годзе. З 1995 года выпусціў больш за 10 паэтычных зборнікаў, 4 раманы, зборнікі эсэ. Супрацоўнічае з этна-ска-гуртом «Собаки в космосі» (праект «Жадан і собаки»). У 2017 годзе заснаваў уласны хіп-хоп-гурт «Лінія Маннергейма», які грае ў стылі паміж хрысціянскім хіп-хопам і гангста-рэпам. Жыве ў Харкаве.

А ніжэй — вершы з ранняга зборніка «Вогнепальні й ножові» (2012), які раіць Антон Рудак.

***

Глибокі подвір'я, на яких уночі не чути нікого,
лише яблука падаюць в жорстку траву,
пробиваючы лістыя.
Жінки у вересні чутливі, наче пальці сліпога,
наче в кожнай із них ще один голас прокинувся
і оселився

і озиваецца тепер до мене, і гаворыць зі мною,
пояснюе мені речі — таёмні та очевидні:
що навіць вода у вересні темною стае і мутною,
пам'ятаючы все, що з нею трапілася в липні;
що у вересні жіноче дыхання гріе, ніби каміння,
прыкладаеш яго до горла, аби спинити застуду,
що в жінок восени прокидаецца дивне вміння —
бачыць в темраві кожную стежку і кожную споруду;
що навіць остання вуличка зі сваімі псамі,
брамамі зачіненымі і нічнымі трамваямі
є прыхістком для нас усіх із нашымі голасамі,
є притулком для святел, які ми в собі трываемо.

Тепер і нам, думаю я, доведзецца прайці крізь зиму,
яка вже стоіць і чекае за міською стіною.
Навіць якшо я вас і не введу, я все адно ітиму,
тож і вы не спыняйцеся, ідучы за мною.

А всім, хто лішаецца тут, у сваіх вересневых будинках
чоловікам і жінкам, дзітям, старым і пропашым,
всім, хто просіюе час в аптеках, школах, на рынках,
всім, хто збіраў дбайліва сваі кольоры і пахощі,
всім ряженим і переродженим, хворым
і порятованым

всім стійкім і розгубленым пад темравюю терпкою,
всім, хто любіць у цьому місті без сумніву та утоми,
всім вам теплої зими і тихого спокою.

Інею вам на дахах, сонця на гратах.
Гарячої вам зневагі і знання галавного.
Народжуйце веселых дзітей.
Помирайце в сваіх кімнатах.
Кідайте це чортовае місто.
Повертайцеся в нього.

* * *

Мій старый, який помирав, вихаркуючи легені,
так і не встиг зрозуміти, що сталось з його країною,
що зробили з нею всі ці фінансові генії,
котрі торгують тепер у відкриту кожною
її частиною.

Моя мама, яка розпродала згодом усі його речі,
і яка живе громадянським шлюбам з якимось
дядлом,
ховае від мене всі свої згадки й зітхання старечі,
зачыняецца на ніч від мене, щоби я
не підслухав іх раптом.

Він і досі торкае мене своїм кашлем,
ніби шипами.

Приходьць до мене вві сні, дывітьца чорным оком.
І я знаю, найтяжче, що у нас є — це наша пам'ять.
А найгірше, що вона лише тяжчае з кожным роком.

Він называе мені імена лікарів, які його вбили.
Сидьць на ліжку напроти й кліче мене до помсти.
Каже мені: «Малый, в тебе немає ні злості, ні сили.
Ты ім здав свою злість, мов провідникові постіль.

В тебе немає, малый, ні спадщынн, ні країні,
і всі твої друзі, малый, згоратимуть, мов кометы.
Блукатимете, як цыгани, зникнете, як караїмы.
Раз уже все прогнило, спробуй хоча б нормально
померти.

Скільки можна терпіць іх голосы на сходах,
будильныкы і окуляры, теплі щоденні предмети!
Вірвы іхні серця, надійно спынившы подых!
Спалы іх разам у ліжку, нібы старі газеты!»

І я витягаю бензын і старі корабельні канаты,
й розводжу в кімнаті вогонь, який усіх нас огорне,
і знаю — ніщо не може мати над нами влады,
окрім голосу крові, який заповнюе горло.

Добре, коли тобі сныцься підпільныкы та герої.
Погано, коли іх поява на тебе тисне.
Ця влады посилюе в мені любов до холодної зброї.
Ця держава позбавляе мене почуття вітчызны.

Країна, в якій выжывання вважуют талантом,
де вся твоя біографія — спысок боргів і трупів,
называе мене тепер злісно вбывцею і сымулянтном,
опытуе свідків, які вцілілы, шукае рэштыкы отруты.

Хай тепер прокуратура заспыле мене своїм спамом.
Хай потопом заллетьца вулиця кам'яныста.
Хай з'ывлятьца муротворці й выпалють чорным
напалмом
гарячі електростанціі мого невтомного міста.

Хай вони тепер спробуют усе це без нас поеднаты.
Хай спробуют врахуваты небесні сумні колывання.
Сонця священнй вогонь залывае кімнаты.
Герої не помирают від стаціонарного лікуваннн.

БАБУЛЯ СЛУХАЄ МУЗЫКУ

Схавай бабулін пашпарт —
Няхай яна забудзе
Пра ўласныя гады.
Зрабі яе бязважкай,
Пераканай у цудзе,
Вярні яе туды,
Дзе школа-праца-танцы,
Дзве змены на заводзе
І дурасць-з-галавы,
Дзе дзеці падшыванцы,
Дзе муж яе, Валодзя,
Вясёлы і жывы.

У светлы край юнацтва
Ёй дзверы прыадчыняць
Скрыпічныя ключы —
Ты зможаш адшукаць іх
З закрытымі вачыма,
І песня загучыць
Пра восеньскае лісце,
Што ападае долу...
Хвалюешся дарма:
Яна і не пазнае,
Што гэта іншы голас —
Бо розніцы няма.

Бабуля праўду кажа,
Што новага пад сонцам
Не знойдзеш на зямлі,
І ёй з табою ў вашай
Агульнай маладосці
Няма чаго дзяліць.
Яна ўжо не такая,
Як іншыя старыя,
Суседкі са двара,
І болей не ўгадае,
І зноўку не занье,
Што паміраць пара...

Кінь чытаць гэты чортаў верш.
Помні: аднойчы і ты памрэш:
У рэшце рэшт, паміраць не страшна.

Схавай
бабулін
пашпарт.

БАБУСЯ СЛУХАЄ МУЗЫКУ

Сховай бабусин паспорт —
нехай вона забуде
про всі свої роки.
А, ставши прозїрчаста,
упевнїться у чудї —
полиньте насправжкї,
де школа-праця-танцї,
двї змїни на заводї
ї вїтрїська-в-головї,
малї-непослуханцї,
де чоловїк, Володя,
веселїй і живїй.

В сьїливїй свїт юнацтва
дверцята прївїдчинїть
скрїпковїх рїй клїчїв —
знаїти їх легко вдасться,
не ковзнувшї очїма,
ї пїсьня зазвучїть
про лїсьтя золотаве,
щї падае додолу...
Хвїлюешся дарма:
вона б не здогадалась,
щї то їнакшїй голос —
вїдмїнностей нема.

Бабуся правду каже:
пїд сонцем є нове щось,
а надто — на землї?
Та, зрештою, це ваше
юнацтво безконечне
ти б навпїл подїлив?
Вона вже не така, як
усї старенькї решта,
сусїдки по дворах,
ї вже не нарїкає,
ї знову не прокрекче,
щї в засвїтї пора...

Кїнь чїтати цей клятїй вїрш.
Сам у засвїтї засвїстїш,
тож не дреїф, не кумекаї пласко.

Сховай
бабусин
паспорт.

(переклад В'ячеслава Левицького)

ЗАПАРОЖЖА — ПАРЫЖ

Такмак. Запарожжа. Прапрадзед Піліп Кіян.
Кулак — заможны, хоць са звычайных сялян.
Гавораць, нібыта яшчэ перад той вайной
бываў на выставе ў Парыжы з садавіной.

Памёр не ў Парыжы і да вайны не дажыў,
не ведаю нават, дзе дакладна ляжыць —
я б не здзівіўся, каб з гэткай анкетай ён
быў расстраляны як французскі шпіён.

Але бяда не прыходзіць без іншай бяды:
калі прабабка ўцякла ў трыццаць трэцім сюды,
прапрадзед між жывых ужо не было —
часам у казках перамагае зло.

Зло панавала яшчэ шмат доўгіх гадоў.
Мая бабуля не знала ўласных дзядоў.
Але немагчыма перамагаць заўжды —
вернуцца нашы дзяды і гарады.

З зерня, што кінулі ў глебу шмат год таму,
ператрываўшы ўжо не адну зіму,
вернецца шмат разоў абяцаны плён —
спраўдзяць нашчадкі прашчураў даўні сон.

Заход з Усходам вітаюцца за руку,
і неўзабаве ў Парыжы і ў Такмаку
ў сонных садах высыпае садавіна.
І далёка вайна. І Ўкраіна адна.

Грыгорый Скаварада

Вандроўны філосаф XVIII ста-
годдзя, аўтар афарызмаў:

**Що впадобав, на те
й перетворився.**

*Хто добре запалився,
той добре почав, а добре
почати — це наполовину завершити.*

Світло бачиться тоді, коли світло в очах є.

*Роби те, до чого народжений, будь справедливий
і миролюбний громадянин, і досить із тебе.*

Воістину, моя самотність відкрила мені небо!

Тілом ми ніщо, але думкою щось, та ще й велике.

**Життя наше — це подорож, а дружня бесіда —
це візок, що полегшує мандрівникові дорогу.**

*Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили,
я сам перший люблю.*

*Що може бути шкідливіше за людину, котра володіє
знанням, але не має доброго серця?*

Постаці, якія захоплюють Антона Рудака

Уладзімір Івасюк — кампазітар і паэт. Самая вядомая яго песня — «**Червона рута**». Гэты хіт ён напісаў у 21 год. Івасюк скончыў медыцынскі ўніверсітэт, паралельна вучыўся ў кансперваторыі і аспірантуры медуніверса. У 1979-м ва ўзросце 30 гадоў паспяховага кампазітара знайшлі павешаным у лесе пад Львовам. На пахаванне ў Львоў з'ехаліся дзясяткі тысяч чалавек. Сёння помнік Івасюку — адзін з цэнтральных аб'ектаў знакамітых Лычакіўскіх могілак Львова.

А смерць кампазітара дагэтуль ахутана таямніцай. Афіцыйная версія — самагубства — падвяргаецца сумневам. Следчы эксперымент 2019 года паказаў, што сам Івасюк не мог гэта здзейсніць.

Найлепшыя песні Івасюка пераспяваў рок-гурт «Плач Ерэміі» і выдаў асобным альбомам «Наш Івасюк». Раім!

Васіль Стус — паэт

і праваабаронец. Заўжды знаходзіў у сабе смеласць указваць уладам СССР на несправядлівасць, за што некалькі разоў быў у турмах і высылках. Памёр у 1985-м годзе ў пермскім лагеры ў час галадоўкі. Праз 4 гады яго сыну дазволілі перапахаванне бацьку ў Кіеве.

Восенню 2019-га на экраны Украіны выйшаў фільм «Заборонены» — трылер паводле біяграфіі Стуса.

Терпи, терпи — терпець тебе шліфує,
сталить твой дух — тож і терпи, терпи.
Ніхто тебе з недолі не врятує,
ніхто не зіб'є з власной тропи.
На ній і стій, і стрій — допоки скону,
допоки світу й сонця — стій і стій.
Хай шлях — до раю, пекла чи полону —
усе пройди і винести зумій.
Торуи свій шлях — той, що твоім назвався,
той, що обрав тебе навіки вік.
До нього змалку ти заповідався
до нього сам Господь тебе прирік.

Як потрапити до старого Берестя (і не тільки)

• facebook.com/reBrest.AR
 • vk.com/rebrest_ar
 • instagram.com/rebrest_ar
 Творці проекту запрошують долучитися й разом віртуально реконструювати ваше місто чи село.

Як приємно буває прогулятися старими вулицями, постояти перед кам'яницями, перехреститися на порозі храму, де люди робили це п'ять століть до тебе...

Задля такого їдемо в Польщу чи Литву. В більшості білоруських міст вже тієї нема старовини — пам'ятають її хіба ще наші баби.

Але це мріють змінити пинчук **Олександр Невар** (який в інтернеті так і підписується — Пинчук) та берестюк **Віктор Клімус**. Вже кілька літ вони займаються віртуальною реконструкцією знищених пам'яток Білорусі. Архітектор Невар реконструює розбурені храми за наявними планами та фото і суміщає свою реконструкцію з теперішнім виглядом міста. За два роки праці — понад 30 робіт!

А до 1000-ліття Берестя Клімус та Невар створили мобільну програму **reBrest** для iOS і Android. З допомогою доповненої реальності можна реконструювати втрачені архітектурні пам'ятки в натуральний розмір. Можна стояти перед руїнами і бачити, якими величними

вони були раніше! А можна одновити зруйновану пам'ятку будь-де! І навіть сфотографуватися з нею!

БЕРЕСТЬ

Живописні руїни жіночого бернардинського монастиря прикрашають Берестейську фортецю. А як вражали такі масштаби берестян XVIII століття!

Такі фото можна зробити при допомозі мобільного додатку.

Вигляд торговельного центру XIX-вічного Берестя оновлено в первісному вигляді за оригінальними кресленнями. Отакі прекрасні магазинчики були перед ЦУМом 150 літ назад.

Кінотеатр «Беларусь» був перебудований з брестської хоральної синагоги. Так виглядає синагога, вписана в сучасний міський ландшафт. Будинок 1861 року. В часі недавньої реконструкції кінотеатру знайдено і збережено фрагмент оригінальних підвалів історичної будівлі.

ПИНСЬК

Костел святого Станіслава при колегіумі єзуїтів в Пинську (в будинку колегіуму тепер — Музей білоруського Полісся) звели в середині 17 століття, а підірвали в 1953 році — під час «реконструкції» міста і встановлення пам'ятника Леніну.

Такий образ Берестя XVIII століття опублікував на своїй сторінці берестюк **Павло Кіскевич**. Панорама створена за допомогою Photoshop, 3dsMax на підставі реконструкцій Олександра Невара. Ця площа була розташована трохи на схід од Вічного вогню і на північ од Холмських воріт. Головні доміанти — кафедральний костел, костели августинців і єзуїтів. «Робота художня, не претендує на реалізм і історичну достовірність», — попереджає автор. Втім, од картинки захоплює подих.

Павел каже, що сам не художник, закінчив школу з художнім ухилом, вчився в універі на спеціальності «архітектура». «Приблизно півтора роки тому спробував малювати на графічному планшеті, було цікаво. І з тих пір хотів намалювати зимовий пейзаж, але все руки не доходили. А тут зв'язався з Неваром і Клімусом і подумав, що було б непогано цей пейзаж намалювати на основі старих карт і 3D-моделей, використаних для програми reBrest. Малював вечорами, пішло близько трьох тижнів».

Два роки Павел працював в **Копилі Мінської області** і надихнувся історією копильського замку. До нашого часу од замку лишилися тільки високі вали, з яких проглядається все місто. Але ось як може виглядати історично-фентезійна реконструкція.

КАЛЯ 20

Січень • Студзень

пн	6	13	20	27	пн
вт	7	14	21	28	аў
ср	1	8	15	22	ср
чт	2	9	16	23	чц
пт	3	10	17	24	пт
сб	4	11	18	25	сб
нд	5	12	19	26	нд

Лютый • Люты

пн	3	10	17	24	пн
вт	4	11	18	25	вт
ср	5	12	19	26	ср
чт	6	13	20	27	чт
пт	7	14	21	28	пт
сб	1	8	15	22	сб
нд	2	9	16	23	нд

Березень • Сакавік

пн	2	9	16	23	30	пн
вт	3	10	17	24	31	вт
ср	4	11	18	25		ср
чт	5	12	19	26		чт
пт	6	13	20	27		пт
сб	7	14	21	28		сб
нд	7	8	15	22	29	нд

Квітень • Красавік

пн	6	13	20	27	пн
вт	7	14	21	28	вт
ср	1	8	15	22	ср
чт	2	9	16	23	чт
пт	3	10	17	24	пт
сб	4	11	18	25	сб
нд	5	12	19	26	нд

Травень • Май

пн	4	11	18	25	пн	
вт	5	12	19	26	вт	
ср	6	13	20	27	ср	
чт	7	14	21	28	чт	
пт	1	8	15	22	29	пт
сб	2	9	16	23	30	сб
нд	3	10	17	24	31	нд

Чэрвень • Чэрвень

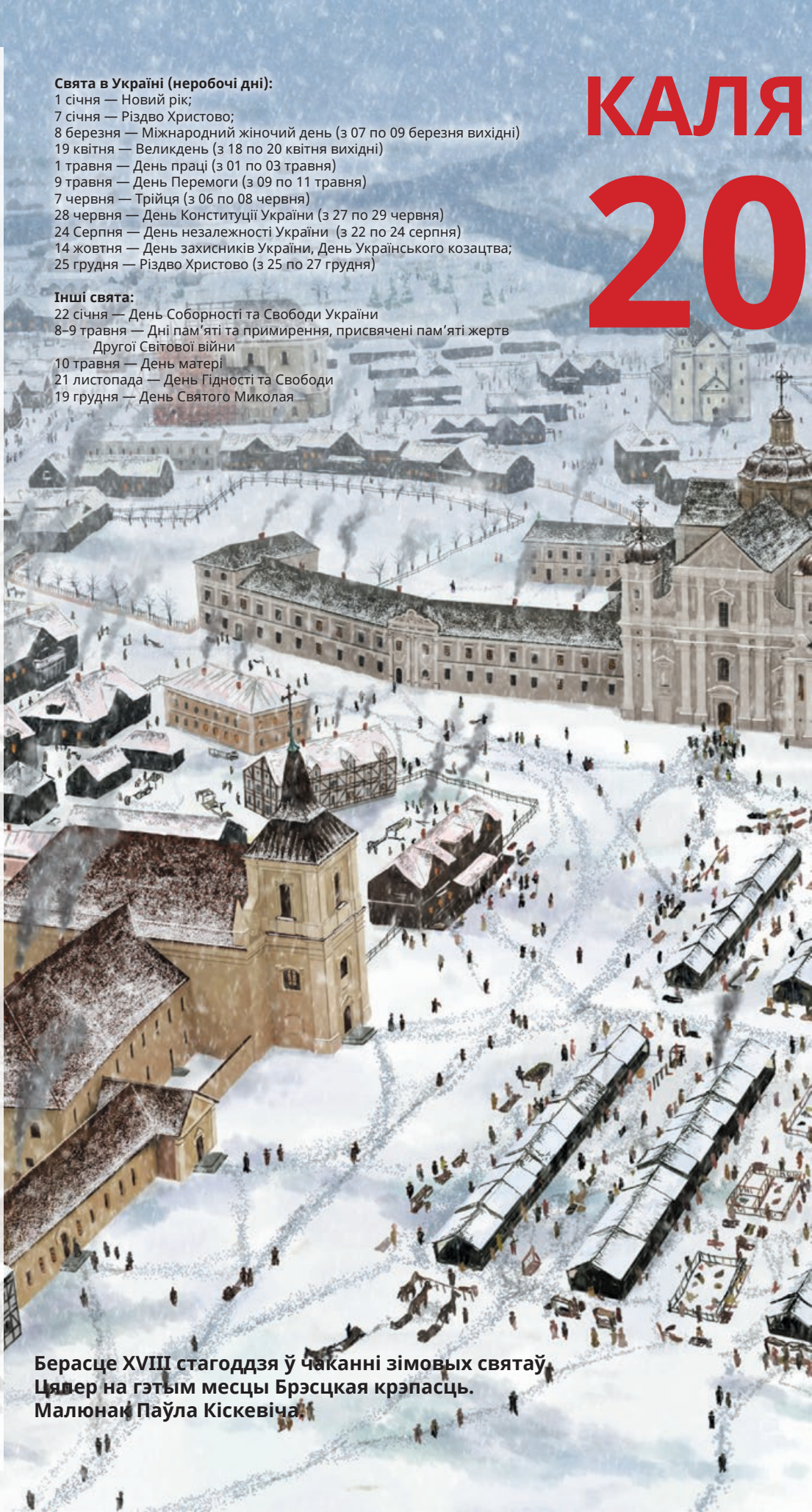
пн	1	8	15	22	29	пн
вт	2	9	16	23	30	вт
ср	3	10	17	24		ср
чт	4	11	18	25		чт
пт	5	12	19	26		пт
сб	6	13	20	27		сб
нд	7	14	21	28		нд

Свята в Украіні (неробочы дні):

1 січня — Новыі рік;
7 січня — Різдво Хрыстова;
8 березня — Міжнародныі жіночыі дeнь (з 07 по 09 березня вихідні)
19 квітня — Великдeнь (з 18 по 20 квітня вихідні)
1 травня — Дeнь праці (з 01 по 03 травня)
9 травня — Дeнь Перемоги (з 09 по 11 травня)
7 чeрвня — Трійця (з 06 по 08 чeрвня)
28 чeрвня — Дeнь Конституції Украіни (з 27 по 29 чeрвня)
24 Сeрпня — Дeнь незалежності Украіни (з 22 по 24 сeрпня)
14 жoвтня — Дeнь захисників Украіни, Дeнь Украіньскoгo козацтва;
25 гpyдня — Різдво Хрыстова (з 25 по 27 гpyдня)

Іншыі свята:

22 січня — Дeнь Соборності та Свoбoды Украіни
8–9 травня — Дні пам'яті та примирення, присвячені пам'яті жертв Другoї Світової війни
10 травня — Дeнь матeрі
21 листопада — Дeнь Гідності та Свoбoды
19 гpyдня — Дeнь Св'ятoгo Микoлaя

Берасце ХVІІІ стагоддзя ў чаканні зімовых святаў
Цяпер на гэтым месцы Брэсцкая крэпасць.
Малюнак Паўла Кіскевіча.

НДАР 20

Святы ў Беларусі (непрацоўныя дні):

1 студзеня — Новы год (выхадныя 1–2 студзеня, 4-га рабочы)
 7 студзеня — Нараджэнне Хрыстова (праваслаўнае Раство)
 (выхадныя 5–7 студзеня, 11 рабочы)
 8 сакавіка — Дзень жанчыны
 28 красавіка — Радаўніца (выхадныя 27–28 красавіка, 4-га красавіка
 рабочы)
 1 мая — Свята працы
 9 мая — Дзень Перамогі
 3 ліпеня — Дзень Незалежнасці Рэспублікі Беларусь (Дзень Рэспублікі)
 7 лістапада — Дзень Кастрычніцкай рэвалюцыі
 25 снежня — Нараджэнне Хрыстова (каталіцкае Раство)

Іншыя святы:

23 лютага — Дзень абаронцаў Айчыны і Узброеных Сіл Беларусі
 25 сакавіка — Дзень Волі
 12 красавіка — Каталіцкі Вялікдзень
 19 красавіка — Праваслаўны Вялікдзень
 2 лістапада — Дзяды (дзень памяці)
 22 чэрвеня — Дзень памяці ахвяр Вялікай Айчыннай вайны

Милі святы, які можна відзначыці:

17 лютого — Дзень спонтаннага праяву доброды
 21 лютого — Міжнародны дзень рідной мовы
 21 березня — Всесвітні дзень паэзіі
 27 березня — Міжнародны дзень тэатру
 1 квітня — Дзень сміху
 7 квітня — Всесвітні дзень здарова
 18 квітня — Міжнародны дзень пам'ятнікаў історыі та
 культуры та видатных місць
 29 квітня — Міжнародны дзень танцю
 15 травня — Міжнародны дзень сямей
 21 травня — Всесвітні дзень культурнай
 разнаманітнасці в ім'я дыялогу і развітку
 9 чэрвеня — Міжнародны дзень дзівіў
 9 серпня — Міжнародны дзень караніных народаў свету
 12 серпня — Міжнародны дзень моладзі
 9 вересня — Міжнародны дзень красы
 1 жовтня — Міжнародны дзень літніх людзей
 4 грудня — Дзень аб'ёмів

Ліпень • Ліпень

пн	6	13	20	27	пн
вт	7	14	21	28	аў
ср	1	8	15	22	ср
чт	2	9	16	23	чт
пт	3	10	17	24	пт
сб	4	11	18	25	сб
нд	5	12	19	26	нд

Серпень • Жнівень

пн	3	10	17	24	31	пн
вт	4	11	18	25		вт
ср	5	12	19	26		ср
чт	6	13	20	27		чт
пт	7	14	21	28		пт
сб	1	8	15	22	29	сб
нд	2	9	16	23	30	нд

Вересень • Верасень

пн	7	14	21	28	пн	
вт	1	8	15	22	29	вт
ср	2	9	16	23	30	ср
чт	3	10	17	24		чт
пт	4	11	18	25		пт
сб	5	12	19	26		сб
нд	6	13	20	27		нд

Жовтень • Кастрычнік

пн	5	12	19	26	пн	
вт	6	13	20	27	вт	
ср	7	14	21	28	ср	
чт	1	8	15	22	29	чт
пт	2	9	16	23	30	пт
сб	3	10	17	24	31	сб
нд	4	11	18	25		нд

Листопад • Лістапад

пн	2	9	16	23	30	пн
вт	3	10	17	24		вт
ср	4	11	18	25		ср
чт	5	12	19	26		чт
пт	6	13	20	27		пт
сб	7	14	21	28		сб
нд	1	8	15	22	29	нд

Грудень • Снежань

пн	7	14	21	28	пн	
вт	1	8	15	22	29	вт
ср	2	9	16	23	30	ср
чт	3	10	17	24	31	чт
пт	4	11	18	25		пт
сб	5	12	19	26		сб
нд	6	13	20	27		нд

І чужому наuczайтесь, й свого не цурайтесь

Такі слова Тараса Шевченка не перестали бути актуальними. Справа в тому, що хто перший видумав якуюсь штучку, той і назву дав. А інший народ разом з запозиченням винахідництва переймає і його наймення. Так можна вельми коротко розповісти, звідки в мові з'являються іноземні слова.

Таке явище було завжди і не одна мова без того не існує, бо народи не живуть окремо, а постійно контактують. Торгівля чи війна приводили до взаємного обміну лексикою. В різні часи українська мова запозичувала слова, без яких ми тепер не уявляємо свій словниковий запас: *солдат, цибуля, музей, бутерброд, кабан, космос, ангел, пальто, швабра, козак, кава*. Вони прижилися і ми вже не звертаємо уваги, що вони походять з незвичної нашому уху німецької, французької чи однієї з тюркських мов.

Кажуть, що білоруська мова має 84% спільної лексики з українською. До прикладу, такі слова як «дъоготь» «бадьорий», потрапили до української саме з білоруської мови.

А от в наші часи українська мова вбирає в себе велику кількість англіцизмів, якими активно користується ІТ-сфера, маркетинг і т. д. Все, що видумали не ми, називати мусимо чужою мовою.

Над тим питанням задумалася група ентузіастів, яка створила некомерційний проект «Словотвір» (slivotvir.org.ua). На цьому сайті представлені варіанти заміни запозичень українською лексикою. Родзинка в тому, що кожен може пропонувати свій варіант нового українського слова — заміни чужизма. Кожне слово можна обміркувати, а варіантів заміни одного запозичення може бути запропоновано численну кількість.

Як кажуть самі розробники проекту, новостворені слова для нашого уха можуть податися незвичними, але коли навіть невелика кіль-

кість з пропонуванних слів приживеться, то наступні покоління будуть сприймати їх натуральними. Нормальна справа, коли нововведення не відразу освоюються.

Учасники Словотвору звертають увагу на те, що вони не ставлять метою комусь нав'язати, а тільки дають для людей вибір, пропонують свій, «рідний» варіант слова. Наприклад:

лайк — *вподобайка*
 меню — *стравопис*
 @ — *рāvлик*
 спонсор — *коштодавець*
 барбершоп — *голярня*
 шлагбаум — *перепин*
 селфі — *самчик*
 ксерокс — *копійрка*
 руфер — *дахолáz*
 рекрутер — *наймár*
 портфоліо — *нарóбок*
 лінк — *посилáння*
 пазл — *складáнка*
 планшет — *гортáйчик*
 віп-зона — *панський кут*
 кавер — *переспів*
 чизкейк — *сирник*

Буває, що трапляються такі запозичення, які мають українські відповідники. Тоді зовсім логіки нема. Звичайно молодіжний сленг любить нові чужі слова, до прикладу мій 8-літній син розуміє значення слова «easy», але не відає, що то англійське слово і має свій конкретний переклад.

Для мене прикладом того, що не обов'язково засмічувати рідну мову чужими словами стала одна старенька, не дуже грамотна баба, яка не маючі в словниковому запасі слова «глянцевий» описала таку якість паперу звичайним нашим словом «слизький».

Олексій Шумер

Хімічні експерименти вдома

Фараонова змія

Для того, щоб провести цей хімічний експеримент, тобі знадобиться всього два компоненти. Перший — сухий спирт, який можна знайти в будь-якому господарсько-

му магазині або супермаркеті як засіб для розпалювання. Другий — глюконат кальцію, який можна купити в аптеці без рецепта.

Поклади сухий спирт на жаростійку поверхню (наприклад, цеглину, камінь), а на нього — одну або кілька таблеток глюконату кальцію, і підпали. За кілька секунд почне рости чорна змія з вогненним коміром.

Такий ефект відбувається через те, що глюконат при нагріванні виділяє оксид кальцію і вуглець (тобто звичайне вугілля) — вони служать «скелетом» змії, а також вуглекислий газ і пари води — саме вони і ро-

блять «змію» пористою. Цей експеримент ти можеш зробити навіть вдома, оскільки жодного диму і шкідливих речовин при його проведенні не виділяється.

вуглець (укр.) — вуглярód (бел.)

Напис на металі

У цьому експерименті ти навчишся робити написи на металі, і все, що тобі знадобиться, ти можеш знайти вдома: аптечний йод, парафінову чи воскову свічку і який-небудь залізний предмет.

Для початку потренуйся просто на кавалку залізяки. Металеву поверхню, на яку будеш наносити малюнок, прошліфуй наждачним папером до блиску. Відріж від свічки кавалочок парафіну/воску. Нагрій кавалочок металу над свічкою кілька секунд і поклади на нього кавалочок парафіну/воску. Він має розплавитись і розтектися тонким шаром. А коли метал охолоне, голкою продряпай напис або зображення, прошкрябуючи до металу.

Далі капни на подряпину трохи йоду.

За кілька хвилин розчин йоду збіліє, і тоді потрібно знову капнути його на подряпини.

Приблизно за годину зніми шар парафіну/воску: ти побачиш на металі ясні сліди, які повторюють зроблений малюнок.

Якщо все вийшло, то таким чином можна наносити написи, наприклад, на складний ніж чи ще щось. Цей процес називають хімічним травленням. Йод виїдає залізо, утворюючи йодид заліза. Йод, до речі, реагує таким чином не тільки з залізом, але і з іншими металами, наприклад, такими як мідь і її сплави. Експериментуйте! Будьте обережні з вогнем!

шар (укр.) — слой (бел.)

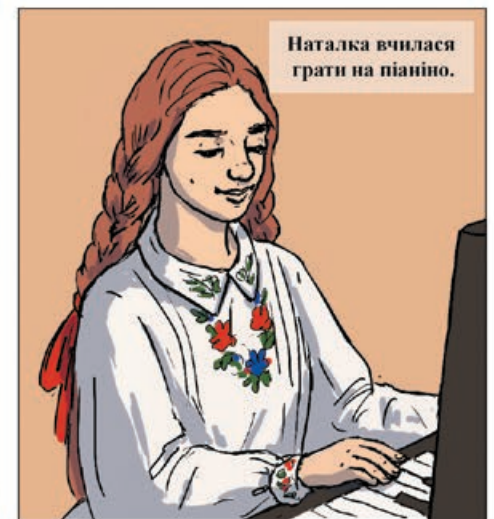
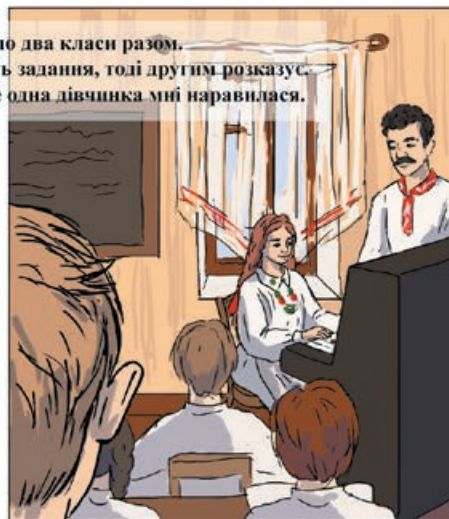
залізо (укр.) — жалеза (бел.)

Тарас Бабін, 9А клас,
гімназія 50, м. Мінськ

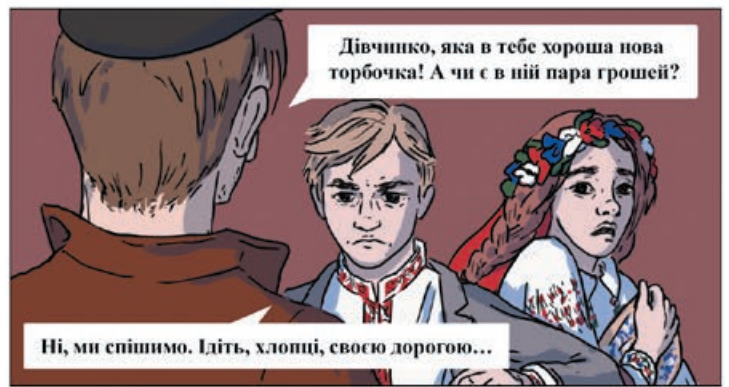
ШКОЛА

Сюжет: Іван Панасюк
Малюнок: Антаніна Пашкевіч

За три години ми натанцювалися і збиралися додому...

Дівчинко, яка в тебе хороша нова торбочка! А чи є в ній пара грошей?

Ні, ми спішимо. Ідїть, хлопці, своєю дорогою...

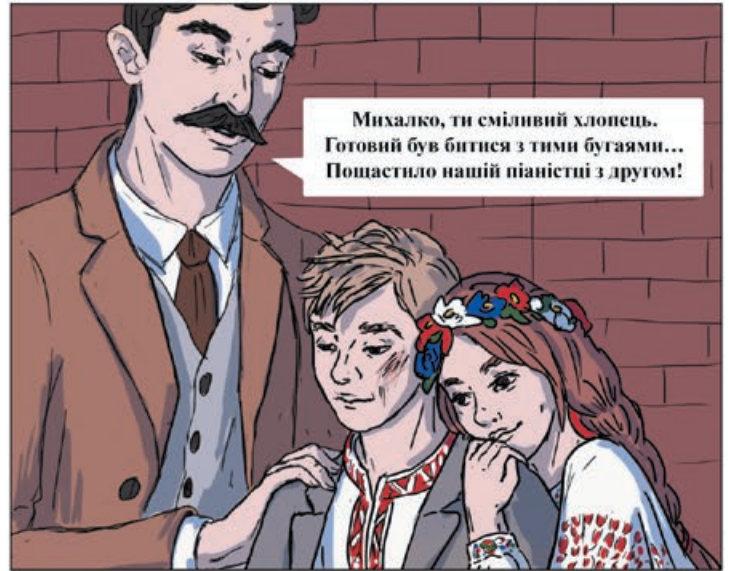

Іду на допомогу!

А ти ще хто такий?

Тікаємо!

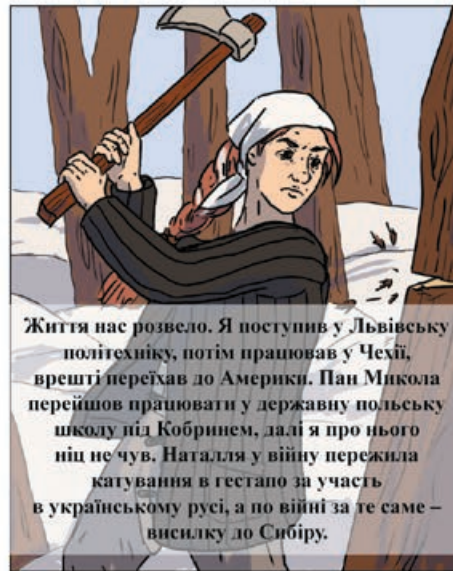
Рятуйте!

Михалко, ти сміливий хлопець. Готовий був битися з тими бугаями... Пошастило нашій піаністці з другом!

Реве та стогне Дніпр широкий...

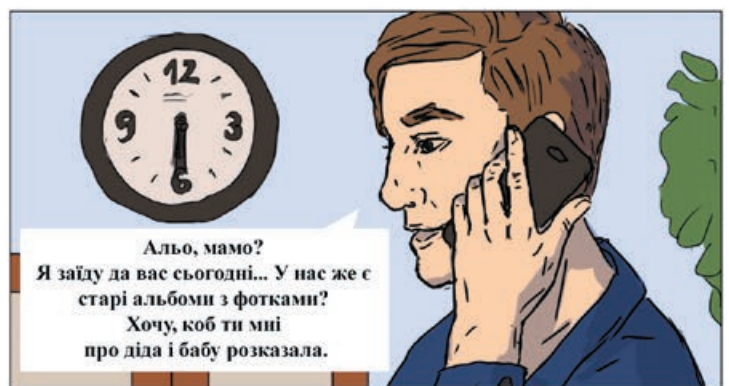
Життя нас розвело. Я поступив у Львівську політехніку, потім працював у Чехії, врешті переїхав до Америки. Папа Микола перейшов працювати у державну польську школу під Кобринем, далі я про нього ніч не чув. Наталя у війну пережила катування в гестапо за участь в українському русі, а по війні за те саме – висилку до Сибіру.

Після смерті Сталіна вона вернулася і стала відомою піаністкою...

До завтра, я підготую всі документи! Бачте, послухав Вас і сам по-українськи заговорив.

Альо, мамо? Я заїду да вас сьогодні... У нас же є старі альбоми з фотками? Хочу, коб ти мні про діда і бабу розказала.

Школа і банк, парламентарыі і феміністкі: падзабытая гісторыя беларускіх украінцаў

Сярод народаў, якія жывуць у Беларусі, ёсць цікавая супольнасць — украінцы Брэстчыны. Яны не прыехалі сюды з Украіны, а жывуць тут спрадзеву. Пра іх гісторыю нячаста пішуць.

— У пачатку 90-х, калі я, 16-гадовы, запаўняў бланк яшчэ савецкага пашпарта, то пазначыў сваю нацыянальнасць як «украінец». Дакументы я перадаў пашпартысцы, якая папрасіла мяне пачакаць, а пасля запрасіла да начальніка ЖЭКа. Ён загадаў перапісаць бланк і накрычаў на мяне: «Ты б ешчэ чеченцем записался!» — расказвае Віктар Місіюк з Брэста. — То бок горшым за ўкраінца мог быць толькі чачэнец. Але дзякуючы расповедам дзеда і песням бабы, а таксама мясцовай украінскай прэсе 90-х я тады ўжо цвёрда разумеў, кім я ёсць.

А пан Панас з вёскі Дывын Кобрынскага раёна ўспамінае, як, будучы такім самым хлопцам, адразу пасля вайны, прыйшоў у новыя органы ўлады атрымліваць пашпарт. «Нацыянальнасць?» «Украінец». «Які ўкраінец, ты беларус!» Маладзён запратэставаў, энкавэдыст выбіў яму два зубы. «Во, страціў зубы за тое, што назваўся ўкраінцам! А мы і не зналі тых беларусаў, — кажа Панас Мікітавіч па-ўкраінску. — Не было ў нас тут беларускай годнасці». Слова «годнасць» ён выкарыстоўвае ў значэнні «свядомасць».

У часы яго дзяцінства, пры паляках, здаецца, таксама быў уціск, нават у лагер у Бярозе маглі кінуць, а ўсё ж людзі баяліся менш. Паслы ўкраінцы з Брэста нават удзельнічалі ў польскім сейме — складалі кааліцыю з беларусамі. Яшчэ і сёння старыя людзі на вёсцы вам працэнтуюць: «Минеться лихо, минеться горе, як шістнадцятка поборе!» — пад №16 на выбары ў сейм ішоў Блок нацыянальных меншасцяў.

Надпісы на сценах

У 1920-я гады гарадскія ўказы ў Брэсце выходзілі на дзвюх мовах: польскай і ўкраінскай.

Што казаць — проста на Савецкай, цэнтральнай пешаходнай вуліцы, застаўся рэльеф з годам пабудовы: «В 1929 р.». Не «г.» — «годзе» і не «г.» — «гокі», а *украінською* — «року». Брэст можа ганарыцца: такіх мілых слядоў мінулага разнамоўя гарады Беларусі пакінулі няшмат.

Самай масавай арганізацыяй украінцаў Брэстчыны міжваеннага часу была «Просвіта на Поліссі». Прасвіцяне былі івэнт-менеджарамі таго часу: збіралі кнігі, ладзілі святы і вечарынкi. Для танцаў са Львова прывозілі ўкраінскія пласцінкі, расказвае Іван Данілаў, доктар медыцынскіх навук, аўтар папулярных кніжак па гісторыі Беларусі. Так, напрыклад, Драгічын-

Бланк Украінскага банка ў Брэсце.

Голод свого рідного

«Була «Просвіта» малоритська. В них була до-вільно велика бібліотека. Місцева молодь пасе скотину — а сами до книжок. Вот бачите як: ніхто ж ім за тоє не платив, ніхто їх не хвалив нічого, але як би сказати: голод свого рідного заставляв їх то все робити».

З этнаграфічных экспедыцый Грыгорыя Аркушы-на («Голоси з Берестейщини», 2012)

шчына вивучыла і палюбіла карпацкае танга «Гуцулка Ксеня».

Падтрымлівалі прасвіцян некалькі палі-тычных партый, найбуйнейшая — сялянская: «СельСоюз», пазней «СельРоб». Партыйныя біле-ты мелі 2 тысячы мясцовых. Паліцыя ацэньвала прыхільнікаў партыі ў паўсотні тысяч чалавек і з апаскай адзначала, што «іх агітацыя знойдзе водгук у тутэйшага ўкраінскага насельніцтва». І сапраўды, выбары 1928 года прынеслі дзвюм фракцыям «СельРобу» 117 тысяч галасоў.

«Нашою простаю моваю»

Сучасная беларуская пісьменніца Наталка Ба-біна ўспамінае: усвядоміла, што гаворыць дома па-ўкраінску, калі ў старэйшых класах адкрыла зборнік вершаў «Кабзар» Шаўчэнкі. «Я разумела, што мова, на якой гавораць па радыё, — беларуская, мова, на якой вучуся ў школе — руская. Але якой мовай я размаўляю з бабай? Адкрыла Шаўчэнку, стала разбіраць «Така іі доля... О Боже мій милий! За що ж ти караеш іі, молоду...» — і тут нібы нехта мяне ў плечы штурхнуў». Ціка-ва — той самы шлях на 75 гадоў раней прайшоў

Кабзар — вандроўны музыкант, які спявае і акампауе сабе на кобзе — струн-ным інструменце, падобным да лютні. Для народу каб-зары былі мараль-нымі аўтарытэтамі. «Кабзар» — назва першай кнігі Тара-са Шаўчэнкі (1840).

брэсцкі лекар, дэпутат польскага сейму Васіль Дмытрыюк.

15-гадовы Васіль паступіў у духоўную семі-нарыю, і там «нейкім чынам трапіў мне ў рукі «Кабзар». Гэта была малага фармату, але тоўстая кніжачка. З таго часу з «Кабзаром» я не разлу-чаўся, а на канікулах у сваім сяле чытаў яго ба-цькам і суседзям. Бывала, як сыдуцца суседзі ў нашу хату, мне тата і кажа: «Ану, Васильку, прочитай-но ти з тої твоеї книжки, що написа-на нашою простаю моваю». А суседзі кажуць: «Ото пише, ото мова!»».

Ото пише, ото мова!

Пасол Дмытрыюк успамінае яшчэ адзін кра-нальны эпізод. Старэйшы брат Карп, будучы студэнтам філфака Пецяўбургскага ўніверсітэ-та, напісаў: «Братіку Василю, поклянися, що ніколи больш між собою ми не будемо вжива-ти іншой, крім нашої рідной украінської, мови». Яны абодва сталі свядомымі ўкраін-цамі. Карпо, настаўнік варшаў-скай гімназіі, памёр ад сухо-таў на руках у Васіля.

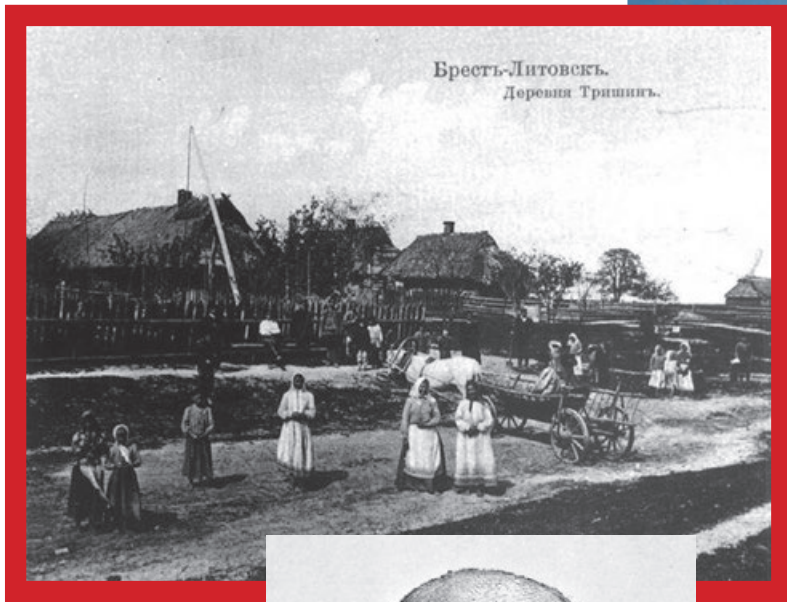
Наш Тарас

Шаўчэнка стаў куль-тавым героем для брэсц-кіх украінцаў. У пачатку ХХ стагоддзя яго цытаты вышывалі на ручніках, а на сцены вешалі вы-шываныя партрэты. Жы-хар вёскі Царкоўнікі Камя-нецкага раёна (у савецкі час назву змянілі на Зарачаны) Іван Печко ўвогуле трымаў «Каб-зар» на покуце разам з Бібліяй.

А найбольш Тарасову спадчыну спяваюць: «Закувала зозуленька», «Нащо мені чорні бро-ви»... Завядзіце: «Реве та стогне Дніпр широ-кий, сердитий вітьор завива...» «Додолу верби гне високі, горами хвилі підійма», — падпяюць вам і зараз.

Заканамерна, што аўтарам аднаго з хітоў на словы Шаўчэнкі стаў брэсцкі ўкраінец. «Думи мої» — знакавы, незвычайны верш, з якога і па-чынаецца «Кабзар». А пра аўтара музыкі Кан-станціна Барысюка вядома зусім мала: ваяваў у Першую сусветную, атрымаў раненні і быў

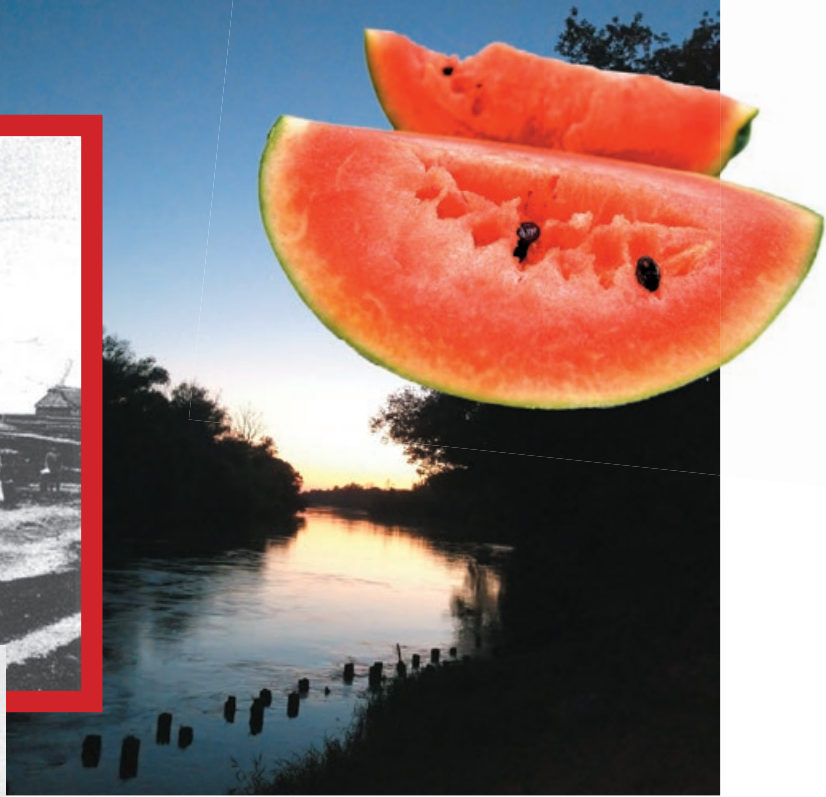
*Класік Алекса
Старажэнка
жыў у Трышыне,
а сюжэты
прыдумляў
у час прагулак
на Мухавец.
На фота —
парэшткі
старага моста.*

адпраўлены ў шпіталь у Вязьму. Дзесьці на вайне і нарадзіўся ўрачысты, шчымлівы матыў. Ноты апублікаваў ў 1917 годзе Украінскі ваенны камітэт Заходняга фронту, што знаходзіўся ў Мінску.

Трышынскія кавуны і брэсцкі фемінізм

Не Шаўчэнкам адзіным. Другі культавы класік — Алекса Старажэнка, аўтар аповедаў, блізкіх па стылі да гогалеўскіх (Гогаля ён лічыў настаўнікам). Старажэнка не мясцовы ўкраінец, а пераехаў сюды на пенсіі. Сядзіба яго была насупраць Трышынскіх могілак, паўз могілкі ён часта хадзіў да Мухаўца прыдумляць сюжэты. Новыя аповеды Старажэнка выпрабавваў на суседскіх хлапчуках і сваіх сябрах-святарах. Частаваў гасцей кавунамі.

На Трышыне Старажэнка і пахаваны. Прыбіранне яго магілы — рытуал мясцовых украінцаў, які выконваецца з 1905 года па сённяшні час.

Імя Алексы Старажэнкі насіла прыватная ўкраінская 4-класная школа. Адзін з актывістаў аддаў пад школу свой дом на Кіеўцы (цяперашні адрас вул. Пушкінская, 102), заняткі праводзіліся ў дзве змены. Школа не раскашавала, але трымалася. Колькасць вучняў з году ў год — ад 35 да 60. Пры патрэбе вялікае памяшканне класа пераабсталёўвалася пад актавую залу. Усё як у нармальнай школе: дырэктар, настаўнікі, цячучка кадраў — за гады існавання тут былі тры дырэктары, а апошняй выканаўцай абавязкаў дырэктара стала жанчына, былая выкладчыца рускай літаратуры ў расійскай гімназіі.

Якія жанчыны — такі і народ!

Лідзія Гарбачова была актыўнай феміністкай, удзельнічала ў Сусветным украінскім жаночым кангрэсе і нават напісала «Азбуку жаночага руху». «Пра якую волю можа думаць жанчына, калі яна сама нявольніца ў сваёй хаце? А адкуль прыйдзе мудрасць да народу, калі палова народу цёмная і неадукаваная? Хіба неадукаваны можа выхаваць, адукаваць іншых? Таму бачыце: якія жанчыны — такі і народ!» — мудра адзначала яна. Дырэктарка паспела звязіць вучняў на экскурсію ў Львоў, аж тут польскія ўлады спужаліся і закрылі школу. Яна праіснавала 10 гадоў. І гэта пры пастаяннай канкурэнцыі з бясплатнымі польскімі школамі!

Вучні і настаўнікі ўкраінскай школы ў Брэсце на Кіеўцы

Банк і курсы гігіены

Цяжка сёння ўявіць, што ўвесь украінскі рух Брэстчыны падтрымліваўся самімі ж мясцовымі, без усякага сілкавання звонку. Сродкі на школу збіралі бацькі. Спонсарамі былі наведнікі ўкраінскага банка ў Брэсце: пры адкрыцці рахунку або ўзяцці крэдыту ім прапаноўвалі зрабіць ахвяраванне на школу, як цяпер касір

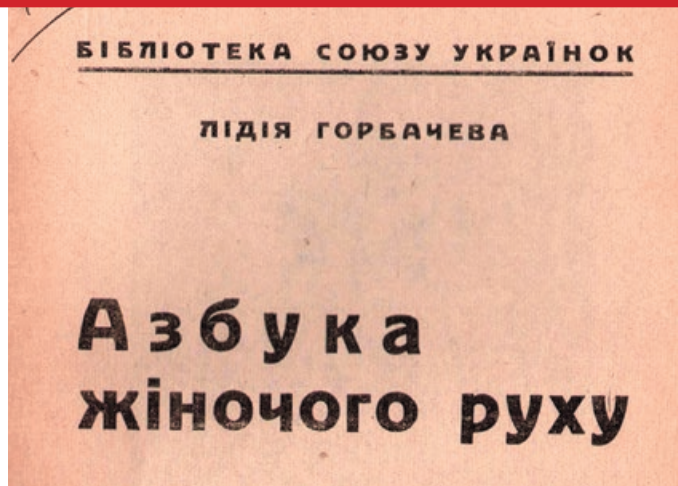
Трышынскія могілкі — самыя старыя ў Брэсце і адны з самых старых у Беларусі. Яны былі заснаваныя ў Сярэднявеччы на месцы гоцкіх пахаванняў. Тут захаваліся і сялянскія крыжы на валунах, і манументальныя помнікі гараджан. На Трышыне пахаваныя многія берасцюкі-ўкраінцы — і простыя, і зоркі, як, напрыклад, спявак і кампазітар Васіль Пантылевіч, па якім уздыхалі жанчыны. Або арганізатар рускай гімназіі Брэста, пратаіерэй Канстанцін Зноска (ён служыў у Свята-Мікалаеўскай брацкай царкве каля рынка).

Зноска падтрымліваў у горадзе ўкраінскае жыццё і бескаштоўна надаваў залу ў рускай гімназіі для ўкраінскіх святаў. Як яму гэта ўдавалася? Расійская адміністрацыя была зацікаўлена ў стварэнні на мяжы з Польшчай моцных расійскіх інстытутаў, таму лаяльна ставілася да іх супрацоўнікаў. Менавіта з рускай гімназіі Брэста выпусціліся многія актыўныя ўкраінцы, у тым ліку празаік, рэдактар Андрэй Крыжаноўскі, эсэіст магістр права Барыс Альхоўскі, антраполог, інжынер Пятро Піліпчук.

Трышын — гэта яшчэ і след украінскай дзяржаўнасці ў Брэсце. Тут знаходзяцца пахаванні невядомых петлюраўцаў і магілы часоў Украінскай Народнай Рэспублікі.

Лідзія Гарбачова — феміністка з Брэста, апошняя дырэктарка тутэйшай украінскай школы

прапануе нам латарэйны білецік або дабрачынны ўнёсак.

Акрамя таго, дзейнічаў рэвізійны саюз украінскіх кааператываў: сяляне аб'ядноўваліся і набывалі ў складчыну інвентар, бралі льготныя крэдыты, прадавалі і куплялі неабходнае. Ідэя была ў тым, каб грошы не выходзілі за межы мясцовай грамады, а ў выпадку Украінскага банка — нацыянальнай супольнасці. Ва ўкраінскія

кааператывы на Брэстчыне ўваходзілі 3,8 тысячы чалавек. «Гэта была пара, калі Берасцейшчына ўкраінізавала Валынь і Падляшша. З Берасця ішлі ўсе тэндэнцыі», — кажа гісторык з Польшчы Грыгорый Купрыяновіч.

У 1920–21 гадах на Брэстчыне дзейнічалі 34 украінскія школы. Праз пяць гадоў бацькі Палескага ваяводства падалі заявы на адкрыццё 123 украінскіх школ. Адкуль настаўнікі? Хтосьці сам вывучыў правілы ўкраінскай граматыкі, кагосьці навучылі на настаўніцкіх курсах украізнаўства (на працягу некалькіх месяцаў там выкладалі ўсё, ад арфаграфіі да гігіены). Кароткія, але выніковыя курсы арганізавала вясной 1918-га ўкраінская ўлада Брэста.

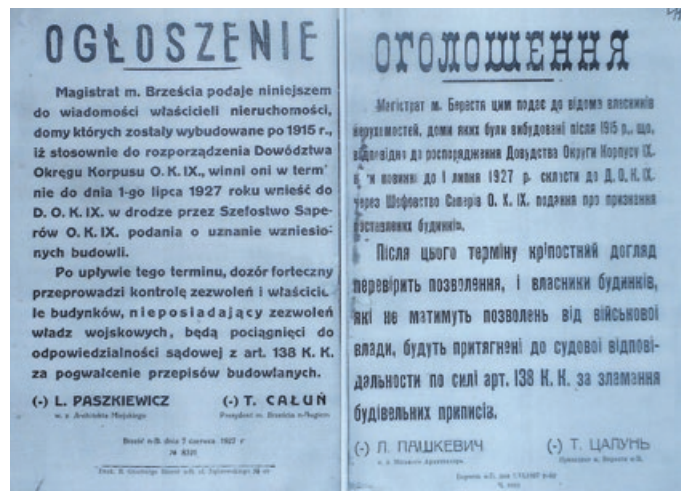
«Украінская ўлада Брэста?!» — перапытае чытач.

Па ўмовах Брэсцкага мірнага дагавора Германія і Савецкая Расія ўзгаднілі межы Украінскай Народнай Рэспублікі. Так у 1918 годзе на Брэстчыне і з'явілася ўкраінская адміністрацыя. Адкрылася 480 украінскіх школ. У Брэсце друкаваліся тры газеты, украінская мова стала выкарыстоўвацца ў царкве.

Але мясцовае кіраўніцтва было далёка не свабодным — праз Брэстчыну праходзіў асноўны транспартны калідор з Украіны ў Прусію, і ўсе памкненні абмяжоўвала нямецкая ваенная адміністрацыя.

Гімн Палесся

Калі ў 1919-м у Брэст прыйшлі польскія войскі, украінскія сацыял-дэмакраты (сярод іх многа настаўнікаў) стварылі на Кобрыншчыне партызанскі рух. Праўда, за два месяцы атрады

Пры Польшчы абвесткі ў Брэсце выходзілі па-польску і па-ўкраінску. Дакумент для публікацыі прадставіў Андрэй Варабей, архітэктар, гісторык архітэктуры, дырэктар фонду «Фартыфікацыя Брэста».

гайдамакаў, як яны самі сябе называлі, былі разгромленыя.

На чале паўстанцаў стаяў 21-гадовы настаўнік Дзьмітро Лэўчук. Яго вершы вывучаюць у сучаснай украінскай школе: праўда, яго знаюць пад псеўданімам Дзьмітро Фалькіўскі. У падручніках кабрінчука Фалькіўскага называюць заснавальнікам «палескай школы» ўкраінскай паэзіі. Ад палякаў ён уцёк з Кобрына ў савецкі Мінск, працаваў тут у ЧК. Страшны досвед выльецца ў вершы, поўныя стомы, распачы і пакаяння.

Фалькіўскі здзівіўся б таму, што сярод землякоў праславіўся не позняй паэзіяй, а першым паэтычным зборнічкам «Обрії». Культавым стаў верш «Очерет мені був за коліску», які ў выглядзе рамансу разышоўся з Брэстчыны да Карпат.

*Очерет мені був за коліску,
В болотах я родився і зріс.
Я люблю свою хату поліську,
Я люблю свій зажурений ліс...*

Музыку доўгі час лічылі народнай, аж нядаўна высветлілася: яе аўтар — знакаміты аўстрыйскі кампазітар і дыржор Вільгельм Грос. Насамрэч гэта мелодыя танга-факстроту «Востраў Капры» («Isle de Capri»). Пласцінкі з песняй трапілі ў нашы шыроты, і нехта зразумеў, што «Очерет» ідэальна кладзецца на модную мелодыю. «Востраў Капры» быў

Свадебные уборы у крестьян Гродн. губ. (с. Волчинь).

Изданіе студ. И. О. З.

Фот. С. Х

WIKIMEDIA COMMONS

запісаны ў 1934 годзе. У тым самым годзе Фалькiўскага расстралялі ў Кіеве, разам з яшчэ 27 прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі.

З Брэсцкай крэпасці ў Львоўскі тэатр

З сярэдзіны XIX стагоддзя па Брэстчыне гастралююць тэатральныя трупы з Украіны, і іх творчасць натхняе мясцовых ставіць п'есы паўкраінску. Ініцыятыва сутыкаецца з супрацівам: віленскі генерал-губернатар у 1896 годзе адмовіў просьбітам, якія жадалі арганізаваць у Пружанах «маларасійскую» трупу. Тым не менш, прарыў адбыўся — украінскія самадзейныя тэатры з'явіліся ў Пінску, Бярозе, Астрэмчаве пад Брэстам і Кленках пад Янавам.

У Брэсцкай крэпасці працаваў украінска-польскі аматарскі тэатр. Рэпэціравалі на складзе ля Холмскіх варот

Адначасова ўкраінска-польская трупа складаецца ў Брэсцкай крэпасці. Для рэпетыцый ім выдаюць складскае памяшканне ля Холмскіх варот. Моцна здзівілася б львоўская публіка, даведаўшыся, што заснавальнік Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Марыі Занькавецкай, самага старога тэатра Украіны, быў канцэлярыскім служачым Брэсцкай крэпасці. Акцёра-аматара Сашу Каральчука з Вялічкавіч заўважыў рэжысёр Іван Сагатоўскі, які якраз прывёз сваю трупу ў Брэст. Ён накіраваў Каральчука да свайго калегі, які гастралюваў у Пінску. У трупе кіеўскага Тэатра Міколы Садоўскага (аналаг на-

Саша Каральчук з-пад Каменца пачынаў у аматарскім тэатры ў Брэсцкай крэпасці, а стаў зоркай у Львове.

шага БДТ-1) Каральчук іграў 12 гадоў. А ў 1920-я ён ужо ўзначальваў Усеўкраінскі прафсаюз дзеячаў мастацтва і засноўваў тэатр у Львове.

Украінскі акцэнт

«Першыя» саветы ў 1939 годзе паставіліся да ўкраінцаў Брэстчыны прыхільна. У 1940-м тут яшчэ дзейнічала 58 украінскіх школ. А на абласным туры Усесаюзага агляду самадзейнасці пераможцам прызналі аматарскую трупу з п'есай украінскага класіка Міхайлы Старыцкага «Ой не ходи, Грицю».

Але ў 40-я на Брэстчыну прыйшлі сапраўдныя выпрабаванні. Немцы паабяцалі адраджэнне ўкраінскага жыцця, але хутка высветлілася, што гэта падман. Члена ўкраінскага камітэта, настаўніка ўкраінскай мовы Леаніда Перавяртайла знайшлі павешаным. Гэта быў знак ад акупацыйных уладаў: ведайце, мы зробім з вамі што захочам. Урэшце, мала хто з украінскіх актывістаў перажыў гестапа.

А пасля вайны называцца ўкраінцам на Брэстчыне стала проста небяспечна. Проста за лірычныя вершы на роднай мове нават падлеткаў аддавалі пад суд, вінавацячы ў датычнасці да антысавецкай партызанкі. Толькі ў студзені-лютым 1945-га ў Брэсцкай вобласці арыштавалі 3,8 тысячы чалавек.

Пасля смерці Сталіна частку рэпрэсаваных вызвалілі, але забаранілі вяртацца на радзіму. Таму большасць асела ва УССР — у Кіеве, Львове. Тым, хто ўсё ж змог трапіць у Брэст, прыходзілася няпроста. Артысту Уладзіміру Харсюку, напрыклад, прапанавалі перавесціся з Брэста ў УССР, паколькі яго акцэнт не адпавядаў Рускаму тэатру.

Што было рабіць? Выпісваць з Кіева «Пе-рець», «Радянську жінку», дзіцячы «Барвінок», «Літаратурну Украіну». Пісаць у стол (у тым ліку ўспаміны), чытаць і гаварыць на кухнях, хоць тут не хаваючы акцэнт.

І сёння ў Брэсце і ваколіцах часта можна па-чуць сакавітую ўкраінскую мову — ходыты, ро-быты, маты, бацько... І ў сучасным свеце людзі хочучь захаваць свае карані.

Антон Будзяк

Вядомыя украінцы Берасцейшчыны

Дзьмітро Фалькійскі з-пад Кобрына — паэт-сімваліст, класік украінскай літаратуры.

Аляксандр Каральчук з-пад Берасця — рэжысёр, акцёр, адзін з заснавальнікаў знакамітага львоўскага тэатра імя М.К. Занькавецкай.

Уладзімір Кітаеўскі з Кобрыншчыны — футурыстычны паэт, вайт гміны Тэўлі, які ў міжваенны час здолеў зрабіць украінскую мовай мясцовага справаводства.

Іван Гарбачук з Бярозаўшчыны — фізік, стваральнік фундаментальнага трохтомнага падручніка «Агульны курс фізікі» і зборніка задач да яго.

Іван Хміль з Кобрыншчыны — паэт, краязнавец. Аўтар паўстанцкіх песень, маршаў.

Уладзімір Горась з Камянеччыны — аўтар аднаго з найбольш папулярных вершаў украінскага адраджэння 80–90-х «Тут Батьківщина». За кароткі час верш стаў фальклорным творам.

Арсен Тэтэрук з Кобрыншчыны — архітэктар і кампазітар, паклаў на музыку вершы многіх берасцейскіх паэтаў, у тым ліку знакамітага дыялектолага Фёдара Клімчука («В час злеі бури»).

Міхайла Карпук з-пад Берасця працаваў у берасцейскім акружным украінскім аграрна-гандлёвым таварыстве «Село», дырэктар берасцейскага базара. Узнагароджаны польскай адміністрацыяй «Крыжом за заслугі» за ўклад у развіццё рэгіянальнага гандлю.

Георгій Мусевіч з-пад Берасця — чэмпіён Беларусі па плаванні, намеснік кіраўніка ўкраінскага грамадска-культурнага аб'яднання Берасцейскай вобласці, заслужаны трэнер Беларусі. Аўтар больш як 600 краязнаўчых нарысаў. Ініцыяваў працэс кананізацыі князя Уладзіміра Васількавіча. За паўгода да смерці Мусевіча князь быў прылічаны да ліку святых.

Сцяпан Давыдзюк з Кобрыншчыны — трэнер чэмпіёнаў Беларусі па шахматах, майстар ФІДЕ, аўтар больш як 25 кніг па шахматах, апублікаваных на пяці мовах. Акрамя таго, падрыхтаваў і выдаў зборнікі мясцовых паэтаў Мурашкевіча, Кітаеўскага, Лапскага.

Астас Лапскі з Кобрыншчыны — паэт, лаўрэат Нацыянальнай Шаўчэнкаўскай прэміі (2007).

Уладзімір Леанюк з Іванаўскага раёна — дысідэнт, празаік, краязнавец. Аўтар двухтомнага даведніка «Слоўнік Берасцейшчыны».

Мікола Міхаевіч з Кобрыншчыны — украінскі паэт, кіраўнік Харкаўскага абласнога выдавецтва.

Іван Сідарук з Маларытчыны — прафесар Універсітэта ў Цынцынаці, літаратуразнавец.

Мікола Еўсеўскі з Пінска — паэт, навэліст, мецэнат, аўстралійскі оперны спявак.

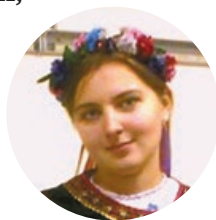
Фёдар Одрач з Піншчыны — пісьменнік, член праўлення Літаратурна-мастацкага клубу Таронта. Аўтар трылогіі «Щебетун», «Вошчадь», «На непевному грунті», прысвячанай роднай Піншчыне і лёсам землякоў. Крытыкі называлі яго лепшым пісьменнікам, які пісаў пра Палессе.

Українская грамада Брэста адзначае Дзень Святога Мікалая.

Кую-кую нижку, поїду в дорижку

Навіщо читати дітям до року? Деяким батькам може здатися, що в тому немає необхідності, вони ж нічого не розуміють. Однак це не так. Читати немовлятам не тільки можна, але і потрібно. В першу чергу для спілкування дитини з дорослими, а також щоб у малюків розвивалися увага, уява, мислення, пам'ять і — найголовніше — мова, пише вчитель історії **Олена Залещук** з Мотоля Янівського району.

Найкраще маленькі діти засвоюють невеликі заримовані віршички. Тому батькам, які хочуть, щоб їх діти швидше заговорили рідною мовою, потрібно частіше вживати потішки — невеликі вірші-примовки, якими супроводжують будь-які заняття з дитиною або дії самої дитини. Розповідати їх потрібно виразно, з інтонацією, супроводжуючи слово дією.

Я хочу представити вашій увазі потішки з Мотоля. Почну з тих, що розповіла мені моя мама, Романовіч Ганна Степанівна, 1959 р. н.

— Ласочка, ласочка! Де була?
— У лісі!
— Шо робила?
— Горишкі рвала!
— А чому ж ти мені не принесла? Я ж тебе рабенькіми собачками нацкую! Гав-гав-гав!

Топу-топу ножками,
Сколю тебе рожками,
Лапками притопчу,
Хвостичком замету!

Такі потішки вдалося знайти в матеріалах Мотольського музею народної творчості:

Ладкі, ладкі, ладкі,
Де були? У бабкі!
Шо їли? Кашку!
Шо пили? Бражку!
Кашку поїли,
Бражку попили,
На голиву сіли,
Пирх — і полетіли.
Кую-кую нижку,
Поїду в дорижку,
Куплю черевичкі,
Мали, невеличкі,
На Таніну нижку.
Кую-кую-кую,
Поїду у другу.
Дорижка довгая,
А нижка мала.

Схватила шура-бура
Да комара з дуба здула — впав.
Лежить комар да й не дише,
Ручкою-ножкою не колише —
здох.

Прилетіли стари мухи,
Взяли комара пуд ноги,
пуд руки — жив.
Занесли комара вкрай дорожки,
Оно видни ручки-ножки —
спить.

Разом з потішками в допомогу мамам існують колискові пісні. На жаль, не всі мами співають дітям. Одні кажуть, що не мають голосу та слуху, інші

Ще більше потішок за посиланням

вважають, що колискові — це пережиток минулого.

Яка користь дитині від колискової? В першу чергу, це спілкування матері з дитиною, емоційний контакт між ними. По-друге, з допомогою колискової малюка легше вкласти спати, він швидше заспокоїться і засне. Люляння дозволяє переключити дитину з активних занять на відпочинок, зменшити час засинання, допомагає дитині впоратися з труднощами перетравлювання їжі... І по-третє, колискова допомагає дитині засвоїти рідну мову.

Пропоную вам колискові пісні, записані в Мотолі.

Люлі-люлі-люлі,
Прилетіли кури,
Сіли на воротах
У червоних ботах.
Стали кокудати.
— Шо вам, куркі, дати?
— Черепочок пшениці,
Водици з криниці.

Гойда, гойда, коточок,
Поїв бабин медочок.
Сама бабка злизала,
На коточка сказала.
Треба котка бити,
Коб не будив діти.
Треба котка по лапках,
Коб не бігав по лавках.
Треба котка по хвосту,
Коб не смикав хворосту.
Треба котка вельми,
Коб не стукав дверми.
Пуйшов, коток, пуйшов вон!
На дитину добри сон!

Та сама хата.

Така любов буває рідко

Олена Левчук зі Страдич Брестського району, мама зірки білоруської опери **Маргарити Левчук**, розповіла для «Справи» сімейну історію. Їхня хата на Бузі, в Билигорі, у 1930-ті роки була, як тепер би сказали, пансіонатом: багаті люди приїжджали одпочити в хорошому місці. В 1939-му, як проводили границю, всі, хто жив над Бугом, мусили виїхати. Сім'я пані Олени перевезла хату до Знаменки — колишніх Дурич.

Конюх і дівчина

Наш род по фамілії Андрієвіч жив в 19 віку-ви возле самого Буга. Наша баба Ганна русказувала нам таку історію:

«Колись всі рубили у пана. А ваш прадід Іван був там конюхом. І так він любив коней, вуни в юго були такі хурошіі і дугляджани, ї шо всі любовалися. В того ж пана рубила дівчина. Звали її Домініка. Була вуна родом з Білустока. Молодїі полюбилися і пупрусили в пана пужинитися. А пан так цінив свого конюха, шо на висілле пударив мулудим кусок зимлі на Билигори.

В мулудий сім'ї з часом рудилося три ді-вчини — Марія, Оксеня і Вера, і хлопець (але

В тексті збережено особливості говірки надбу-жанських сел півдня Берестейщини.

ж вмер в 16 літ). А кули баби Домінікі було 40 літ — родився в 1902 гуду ше син, наш дід Миколай! На весіллі баба Домініка танцювала з пударком уд невістки і плакала уд щастя, шо дуждала жинити найменьшуго сина!

Така любов буває рідко

Ганна Свірід була родом з Страдечі, дівчина хуроша, вельми справна і здурова. Казала, шо з 16 літ було в еї бульш з дісятка сватив. Але вуна всім удказувала. Полюбився їй Миколай з Билигори і тико за його вуна хотіла би вийти замуж. В якесь свято худила на Билигору з кумпаніей, шоб пудивитися на хурошуго хлопця... Юму вуна таксамо пунравилась. І Миколай прислав сватив.

Миколай і Ганна вінчалися в 1927 році. Вінчальна ікона пу сій день вісить в хати в куткови на пиредній, там, де її повісила баба Ганна в 1939-му, як вуни пирисилилися з Буга в сило.

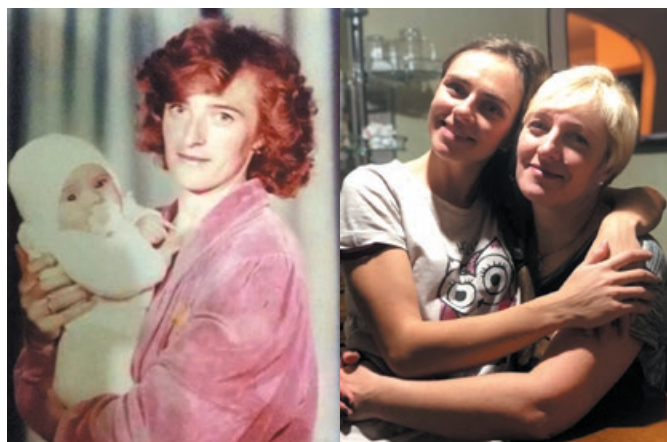
Билигора була місцьом, де пуявилися на світ четверо дітей Андрієвічей: Ольга, Іван, Володя і муй батько Питро — пуследній з нашуго роду, хто рудився на Билигори. Вже на новум місці в 1943-м ше родилася дучька Ніна. Симья Миколая мала вилику гуспударку. Жили вельме добре, в дустатку. Мали всьо — мніго хліба, мулука, мяса, риби, грибів. Був свуй сад, свуя баня. Було пару хат гусцювих, в якії літом приїжджали уддыхати пани семьями з міста. Місьце було хуроше. Внизови тік Буг...

Мясо в кусувицю їли тико мужикі — такі був закон. А мій чоловік зу мною дилився!

Миколай і Ганна вельми любили удін удного. В 1944-м, як Миколай прупав (прийшли ніччу якісь люди і забрали діда, куди і за шо — ніхто не знав правду; темна історія), Ганна убийшла всі ліса в округі може кіломитрув 20, так юго шукала!!! Але ж так і по сій день ми і ни знаємо, де юго мугіла. Тико на памятнику ви вуни разом. Дві фотокартучкі (так приказала баба Ганна) — мулуди Миколай і в літах Ганна, яка пирижила свуйго чулувіка на 48 літ. Баба Ганна пружила пучті 90 і всіди нам казала: «Такого, як муй Миколай, ниде на світи нима! Він мні пумагав всьо рубити. Зимом ниткі матав! А в кусувицю — мясом зу мною дилився! Мясо в кусувицю їли тико мужикі — такі був закон».

Баба Ганна і дід Миколай.

Олена Левчук з донечкою.

Хата живе, але в іншому місці

А хата, якую строїв дід на Билигори в 1936 і пиривіз на нове місце, стуїть і зара в селі Знаменка, шо в 20 кіломитрах уд Бреста і 5-6 кіломитрув от місця Билигора. В тий хаті родилуся четверо внукув Миколая і Ганни Билигіркі (так бабу називали в силі). Фамілія живе!!! Є в нашій рудні Андрієвіч Ніколай (юго назвали в честь діда Миколая), его син тоже Ніколай, вельме похожій на свого прадіда. Внукі, правнукі і праправнукі Миколая і Ганни, якії приїзжали і приїзжають в тую хату, носять фамілію Андрієвіч — Петро, Іван, Олександр, Ілья, Деніс, Валерій, Кірілл, Вадім і Артём — вже праправнук. В тий хате рудилася і я, Єлена Андрієвіч, мама Маргарити Левчук, солісткі Великого театра Беларусі і Музикального дома «Класика», якая так чудово спиває мою пісню «Над Бугом».

А на Билигори ше є ябліні і кулодяз

А на Билигори ше є ябліні і кулодяз. Я була там давно, малею, як ше худила в школу. Ше пару літ назад пускали родичей за пулусу пирид Паскую на могилкі.

В архівних дукументах наша Билигора — «осада Белогора, гмина сельская Медна, Брестского повета, Полесского воеводства». Її нима вже давно на географічних картах, бо вуна усталася там, в тому вікуви, за пугранічну пулусом, кіля самого Буга. Але Билигора всьо ж живе — в наших генах, в історії нашуго рода, в мойй пісні...

Ми — билигірці.

«Рідний дім — це моя фортеця»: як дівчина з-над Бугу стала суперзіркою білоруської опери

Її любима їжа — сало й м'ясо, а найліпший спосіб одпочити — сон. Вона каже, що у вільний час подібна до кота: їсть, спить та гуляє. Але вільний час випадає нечасто. Маргарита Левчук — одна з самих запотребуваних оперних співачок Східної Європи. Каже, що заробіток за один виступ виміряє айфонами і не соромиться цього: «Послухайте, я можу себе це дозволити — я вчилася співати 16 літ!.. Дивуватися я можу чому завгодно, але тільки не своїм успіхам. Що дивуватись, якщо працюєш майже 24 години на добу».

Маргарита Левчук народилася в Страдичах під Брестом. Вже в дитинстві мріяла стати співачкою, організовувала концерти для сусід-

Зіркові поради

Декілька крутих порад од землячки, зібраних з її інтерв'ю

- Поки вчитесь, спробуйте себе у всьому. Тільки так знайдете свою справу душі.
- Не комплексуйте через зовнішність! «Ось у мене ніс довгий. Але, можливо, якби він був коротший, я б не змогла так співати — це ж резонатор. І так у всьому! А якщо комусь щось не подобається — до побачення!»
- У будь-якій незрозумілій ситуації — посміхайтесь. «Навіть якщо я забуду текст, врятувати ситуацію може посмішка. Це реально працює!»
- До всього ставтеся спокійно. Не плачте через невдачі і не вельми радуйтеся перемогам. «Сьогодні ми можемо бути відомі і багаті, а завтра залишитися ні з чим. Треба працювати і ніколи не розслаблятися».
- Ставте досяжні цілі і йдіть до них крок за кроком. «Я людина, яка живе одним днем. Звичайно, ставлю перед собою певні цілі, але не глобальні. Іду до них поступово, щоб весь час не переживати за результат».

ських дітей. Але в Страдичах можливості розвивати свій талант не було, прийшлося їздити до Бреста, за 15 км од дому. Важливо, щоб прагнення дитини підтримували батьки, вважає співачка і з вдячністю згадує, на які жертви йшли батьки задля її майбутнього. «Рідний дім — це моя фортеця, — каже Маргарита. — Я люблю приїжджати додому, відчуваю себе там найщасливішою людиною. Я вже багато де була і точно знаю, що найяскравіша природа чужих країн блякне перед красою Брестчини».

Натхненням та енергією пані Левчук заряджається... на могилках. «Одчуваю, як предки дають мені сили, одчуваю себе згустком їх енергії»

Вона закінчила Брестський музичний коледж імені Григорія Ширми, а потім і Білоруську державну академію музики в Мінську. Спро-

Анкета «Справи»

Улюблена їжа Я люблю їсти сало і м'ясо))

Любимий фільм Обожаю старі радянські фільми

Любима книжка «Звіяні вітром» Марґарет Мітчелл

Якщо колір, то Чорний чи зелений

Любима квітка Нарцис

Найліпший спосіб одпочити Сон. «Люблю свої сни — вони у мене бувають просто геніальні», — призналася співачка в одному інтерв'ю

Найліпший спорт для Вас Фігурне катання

Найважливіша якість в людині Порядність

Що найбільш цінуєте в чоловіках Мізки

Рідний дім для Вас — це моя фортеця

Що запитали б при зустрічі в Пласідо Домінго? Я вже зустрічала Пласідо Домінго і запитала, чи був він коли-небудь в Білорусі. Він відповів, що ні, на що я запросила його відвідати нашу країну

бувала себе в різних напрямках і так зрозуміла, що опера їй найближча. В 2017-му Маргарита стала солісткою Великого театру Білорусі.

Зараз Маргарита співає оперу і джаз. Але оперною співачкою, признається в інтерв'ю, в юності бути не хотіла: «Цей писк оперних співачок мене дратував». Аж одного разу вона побачила в театрі оперу «Кармен» і закохалася — настільки цей характер, ця музика відповідала дівчині.

Найпривабливіше в чоловіку — це мізки, вважає Маргарита. Чоловік має кохати, захоплюватись жінкою і вміти її розсмішити. «Але я сама вирішу, що мені робити і забороняти мені не може ніхто!» — в цьому Маргарита гостра, як бритва. А якщо хтось розпускає про неї плітки, дівчина з азартом додасть олії в огонь. Бо ж відомо: нема ліпшого способу примусити людину змовкнути, ніж підтвердити, що він правий в своїх домислах;) «У вас роман з тим тенором? Звичайно! Ви зустрічаєтеся з вашим партнером по спектаклю? Так, я переїхала до нього жити! Обожаю бачити цю розгубленість на обличчях своїх «доброзичливців». А правди все одно не дізнається ніхто!» — сміється Маргарита в інтерв'ю.

Алена Ляўчук

Над Бугам

Вось і два гады мінулі,
Як няма маёй бабулі.
Узнялася ў нябёсы яе добрая душа.
Як на небе ззяюць зоркі,
Я сумую аб вячорках.
Аб бабуліных вячорках,
Аб мясцінах, дзе расла.

Людзі сходзіліся ў хату
Ні на чарку ці гарбату,
А прыходзілі так проста,
Аб жыцці пагаварыць.
Хто аб шчасці, хто аб горы,
А бабуля Белагору,
Дзе жыла калісь з сям'ёю,
Не магла ніяк забыць.

А над Бугам, а над Бугам,
Усё буслы лятаюць кругам.
Кажуць людзі, на вяселле пазбіраліся яны.
А над Бугам, а над Бугам
Сонца свеціць ясным кругам.
І нідзе няма на свеце
Сэрцу лепшай стараны!

Белагора, Белагора!
Не за сінім, не за морам,
Паласою пагранічнай
Аддзялілася яна.
На імгненне б там з'явіцца,
Табе нізка пакланіцца,
Мая малая радзіма,
Маіх продкаў старана.

Там вясною рана вішні
Расцвітаюць вельмі пышна,
А ўвосень спелых яблык
На траве не пазбіраць.
І з-за Буга звон касцёла
Прагучыць, як хор анёлаў
І стаіць над Белагорай,
Нібы бож'я благадаць.

А над Бугам, а над Бугам,
Усё буслы лятаюць кругам.
Кажуць людзі, на вяселле пазбіраліся яны.
А над Бугам, а над Бугам
Сонца свеціць ясным кругам.
І нідзе няма на свеце
Сэрцу лепшай стараны!

Чорти на мотоциклах. Зустріч з померлою. Привід на могилках...

Історії, які леденять душу

Антось Дацкевич, молодий історик-археолог, їздить по Берестейщині, вивчає говірки та пробує розібратися в тисячолітньому минулому нашого краю. Для «Справи» він собрав кілька лячних історій з околиць Бреста. Чи було таке насправді, як думаєте?

КРОКИ ДІВЧИНИ

Колись мій тато покойний **тутика** в селі мів дівчину. Хороша дівчина була. От він пушов в армію. І як ішов уже з армії, то думав: як зайду, як буду здороватися, як що... І така бура пуднимецця! Вітьор такий!..

Русалки з косами.
Малюнок Філіпа Кокоші.

Ми постаралися зберегти в текстах місцеві особливості, мову оповідача. Наприклад на Берестейщині, Волині і Підляшші (з польського боку Буга) часто кажуть через «у»: «пушов», а не «пійшов», «нуч», а не «ніч». Цю красиву особливість ми старалися покидати. Деколи такі слова виділені **кольором**.

Але деякі звуки при публікації уніфікували, щоб читалося простіше. Наприклад, в одних селах промовляють «жив», в других «жев», в третіх середній звук. В таких випадках ми писали згідно з літературною нормою. Але якщо ви з цих мість, то самі побачите, що, читаючи, промовляєте слова привично, так, як говорять у вашій сім'ї, у вашому селі.

«І я тако йду і чую, — каже тато, — що хтось **зу мною** шагом йде. Не бачу, ну хтось шагає шагом в шаг. Господі! Я троху і злякався. Алі як перехристився: “Ойца і Сина і святого Духа. Да воскреснет Бог і розтачацца вразі его!”

Тут як зашумить, як затрищать **голі!** А по мні мороз пушов...»

Приходить тато додому. «Роскажую, — каже, — що думав про тую Аньку...»

«А вона, — кажуть, — умерла».

«Ну, — каже тато, — то вона мні і показалася».

Погубятичи (Брестський район)

Тутика — тут.

Зу мною — разом зі мною.

Голі — голяки, гілки.

НЕ ЙДИ ВОЛОШКИ РВАТИ...

Русалки — вони **в жети** ходять. В білому, в простені і з косою.

Русалка закручена в простені, ти її не побашиш. То як смерть...

Кажуть: «Не йди волошки рвати, бо русалочка ходить та косою тебе заріже».

Осовая (Малорицький район)

В жети — в житі.

ГОСТІ НА МОТОЦИКЛІ

Кажуть, на Йвана **папорутень** цвіте. Колись Данило, вже пукойний, ходив його пильнувати.

Чорти всю ніч возили,
не дали папороть зірвати.
Малюнок Філіпа Кокосі.

Пустей водить.
Малюнок Філіпа Кокоші.

Лежить, пильнує. **А де там дасе!** Їдуть товариши мотоцикльом.

— Данило, сядай, пудвезем!

Сів. Повозили-повозили і знов привезли туди. Але час пройшов, папорутень вже одцвів.

А то чорти приїжджали. Чорт не дасть **зурвати** цвіта. Бо як зурвеш — вельми розумний будеш.

Осовая (Малорицький район)

Папорутень — папороть.

А де там дасе! — А де там даси ради (зірвати папороть)

Зурвати — зірвати.

ПЕРЕРІЗАВ ГОРЛО

Колися був в нас такий дядько в селі — хорший, порядочний, не п'яниця. **Путом** він став баптїстом, верующим.

То дочка його мні колись розказувала таке. Ше як він був хлопцьом молодим, то ходив пилнувати папоротник. І там приступили до його сатана чи чорте... Якїсь нечисти. І він перерізав собі горло. Перерізав горло і путом вже так хрипко говорив...

Біскуп'є (Брестський район)

Путом — потім.

ПРИВІД НА КУРГАНОВІ

Якаясь война була ше за меї пам'яти. Зробили тогди могилки і **мниго** людей на них поховали.

Ше й я помню, як в молодості йшла з села і дивлюсь — з могилок якась свиня виходить... Велика така і здорова. Господі! Як полякалася, як побігла!

Отого шось виходило таке: то людя якоє покажиця, то теля, то свиня...

Погубятичи (Брестський район)

Мниго — багато.

ЧОРНА СМЕРТЬ

То було вельми давно, **мниго-мниго** літ назад. Було село, звалось Лізинці. Вейшла туди хвороба, чума чи шо. І **пуштї** всі люди вмерли. Казали старий: прийде жінка в чорному, позаглядає в хату — і вже рано не виходить з теї хати сім'я, вже всі вони вмерли.

Казали, шо треба напрести і виткати за **нуч** рушника. І чорними волами обгорати село, щоб хвороба тая вийшла.

Собралися хто остався, зробили так...

Говорили, шо тико три сім'ї вижили. Чи вельми дужі були, шо не заболіли, чи шо?

Збураж (Малоритський район)

Мниго — багато.

Пуштї — майже.

Нуч — ніч.

ПУСТЕЙ

То я ше невеличка була. В нас був сусід, церковний староста. Із Луплевки ходив кажну неділю, кажне свято до Черська до церкви.

Якось позбиралися у того старости в хаті чоловіки і він розказує. Каже, шо напився, йшов пізно. «І перейшов мене, — каже, — такий високий чоловік в шляпі, з **кольбочкою**. Перейшов і каже:

— Дати тобі закурити?

— Ну дай.

Каже: «Витяг мні таку люльку, папиросу».

Вже як розвидняло, він дома очутився. І витягає вдома тую люльку добрую — а там яловая шишка!

«О, — каже, — то то Пустей мене так водив!»

Коли Пустей водить тебе, ти і заблудити можеш, і шо хоч зробити можеш...

Кубьолка (Брестський район)

Кольбочка — кий, кийок.

Як знайсці свой талент і ці трэба змагацца з лянотай

Кансультуе псіхатэрапеўт
Анастасія Багранцава.

У кожнага чалавека ёсць талент, толькі трэба яго адшукаць

Для чалавека натуральна адчуваць цікавасць. Але часта мы сябе ў гэтай цікавасці абмяжоўваем. Плюс у бацькоў часта ёсць сваё ўяўленне аб тым, чым павінна цікавіцца дзіця. Замест таго, каб даць нам свабодна ісці за цікаўнасцю, нас адразу спрабуюць запхнуць у сілкі практычнага інтарэсу. «Любіш жывёл? Так што, станеш ветэрынарам? Не? Ну які тады сэнс цікавіцца жывёламі».

Жаданне бацькоў схлопнуць натуральную цікаўнасць падлетка да вузкай, прыдатнай у будучыні сферы зразумелае — але шкоднае. Яно прыводзіць да сітуацыі, калі ў падлетка губляецца навык распазнання сваіх жаданняў. Чалавек ужо ў гэтым веку асабліва не ведае, не разумее, што яму падабаецца. І з гадамі сітуацыя не паляпшаецца. Або можа быць іншы непрыемны вынік: з'яўляецца агіда да таго, што яшчэ нядаўна было цікава.

Таму пошук свайго таленту — справа з дзвюх частак. Адна — распазнаць свае жаданні, цікавасці і тое, што нас уражвае (а гэта часта нешта бессэнсоўнае з дарослага пункту гледжання). Другая — не імкнуцца запхнуць свае інтарэсы ў рамкі будучай прафесіі. Тым больш, мы рэальна не ведаем, якія прафесіі будуць запатрабаваныя праз 8–10 гадоў.

Сучасныя падлеткі ўжо лепш распазнаюць свае жаданні. Часцей праблема ўзнікае з тым, каб дазволіць сваёй цікаўнасці існаваць, не душачы на яе, не спрабуючы выціснуць з яе адразу ж практычную карысць. Зразумела,

ёсць шмат трывогі: кім я стану, што я буду рабіць са сваім жыццём — і гэтая трывога не дае свабодна спрабаваць нейкія рэчы. Але трэба старацца абстрагавацца ад яе.

Няма людзей без талентаў. Школьнікі, на якіх настаўнікі махаюць рукой, так званыя «двоечнікі»-«троечнікі» — верагодна, іх таленты проста знаходзяцца па-за межамі школьных дысцыплін. У гэтым няма нічога страшнага: большая частка рэчаў у свеце не пабудавана на школьных прадметах.

Большасць талентаў ніяк не звязаныя са школьнымі прадметамі

І амаль усе таленты ніяк не звязаныя са школьнымі прадметамі! Напрыклад, чалавек — надзвычайны менеджар, умее арганізаваць людзей, адчувае, які кавалак працы каму даць, як з усімі дамовіцца. Але які школьны прадмет можа гэта выявіць і развіць? Умець арганізаваць працу каманды, уласную працу, умець прадаваць вынік сваёй працы, спраўляцца са стрэсам — такім soft skills школа амаль не вучыць і практычна не імкнецца гэта выяўляць. Напрыклад, няма ж ніякага прадмета па вядзенні перамоў, хоць навык гэты ў сучасным свеце мог бы спатрэбіцца значна больш за некаторыя школьныя прадметы. Пры тым, што ў наш час кожны з гэтых навыкаў — ужо сам па сабе прафесія. У вялікіх карпарацыях палова супрацоўнікаў — гэта менавіта такія спецыялісты.

Таму падтрымлівайце ў сабе здольнасць разглядаць уласную цікаўнасць як нешта само па сабе прыгожае. Не спрабуйце схлопнуць яе да так званай практычнай карысці. Не перажывайце: у патрэбны час яна будзе.

Ці трэба змагацца з лянотай?

Лянота, на мой погляд, — бессэнсоўны тэрмін, за якім хаваецца ўсё, што заўгодна, і які сам па сабе нічога не значыць. Што такое лянота? Гэта калі нам не хочацца чагосьці рабіць? Але нам можа не хацецца чагосьці рабіць па велізарнай колькасці прычын.

Па-першае, гэта можа быць нешта, што і не трэба рабіць. Тады лянота — нармальна-ная, натуральная заява арганізма. Ёсць нейкі ідэал чалавека, які ходзіць на дзесяць гурткоў, ідэальна сябруе, ідэальна дапамагае бацькам, ідэальна вучыцца, ходзіць на спорт. Але ніхто з нас не можа такім быць. Таму мы выбіраем, распазнаём тое, што не трэба, не цікава, не блізка, што не надае нам энергіі, а, наадварот, забірае.

Потым лянотай можа быць супраціў, за якім стаіць усё, што заўгодна. Страх, перфекцыянізм (бясконцае імкненне да ідэалу), адсутнасць веры ў сябе, адсутнасць падтрымкі, адсутнасць самападтрымкі, аб'ектыўны недахоп рэсурсаў. Ці нават нейкая сямейная сістэма, якой важна, каб справы ішлі менавіта так: бацькі не разводзяцца, таму што актыўна ўцягнутыя ў вучобу дзіцяці. Дзіця адчувае, што нейкі далікатны баланс арганізаваны ў сям'і вакол яго вучобы.

Іншыя варыянты: стомленасць, гарманальная перабудова, пратэст супраць бацькоў (натуральны перыяд жыцця, калі трэба аддзяліць сваё ад чужога, а для гэтага адпратэставаць, ад усяго адмовіцца, сысці ў нейкую крайнасць). Гэта ўсё гэта нармальныя працэсы ў пэўных гранях, але нічога з гэтага не лянота.

Таму не трэба з «лянотай» змагацца. Навык, які тут трэба набыць чым рыней — гэта распазнанне, чаму мы нешта не робім. Пытанне «чаму так адбываецца» значна важнейшае, чым «як гэта пераадолець».

Напрыклад, вельмі хочацца, але вельмі страшна. Гэта адна гісторыя, і не рэдкая. Мы кажам:

Частая гісторыя: свет патрабуе ад падлеткаў шмат такога, што ім здаецца няважным. Напрыклад, прыборка ў доме. Але ў гэтым выпадку ўступае дамоўленасць з сабой: рабіць не хочацца, але дзеля нейкай іншай каштоўнасці (нармальнага адносінаў з бацькамі) мінімум парадку падтрымліваць можна.

А ці бывае, калі лянота — гэта проста адсутнасць сілы волі?

Ёсць некалькі спосабаў глядзець на сілу волі з пункту гледжання сучасных тэорый. Паводле адной, сіла волі — вычарпальны рэсурс, які трэба расходаваць беражліва і будаваць жыццё так, каб яно не патрабавала штодзённага вялявога подзвігу. Напрыклад, калі нам прыходзіцца хадзіць у школу, якую мы ненавідзім, і жыць у складанай эмацыйнай сітуацыі, то на іншае сілы волі можа ўжо не хапіць.

Другая тэорыя кажа, што сіла волі — гэта мышца, і мы можам яе паступова напампоўваць. Памяркоўна ўводзячы новыя звычкі, аналізуючы свае пачуцці і вучачыся самарэгуляцыі, у выніку сапраўды можна сур'ёзна палепшыць жыццё. Але гэта больш складаны працэс, чым проста аднаразовы высілак. Важна разумець, што сама па сабе дысцыпліна — гэта адзін з інгрэдыентаў гэтага працэсу, важны, але далёка не адзіны. Няма простага спосабу справіцца з «недахопам сілы волі», бо за гэтым паняццем стаіць куча фактараў, і з кожным трэба разбірацца.

мне проста лянота. Але не, наогул не яна! А чаму страшна? Пачынаем разбірацца: страшна аблажацца, страшна, што пра нас нешта падумаюць... Так раскрываюцца сапраўдныя прычыны «ляноты».

Або іншая гісторыя. Катэгарычна не хачу гэтага рабіць, напрыклад, мыць посуд. Хаця калі б бацькі не ціснулі, можа быць, рабіў бы, але яны так моцна ціснуць, што амаль фізічна немагчыма сябе прымусяць.

Не трэба з «лянотай» змагацца. Трэба распазнаць сапраўдную прычыну

Ці ёсць проста адчуванне знясіленасці, калі ўсяго зашмат. Тады лянота — гэта ахоўны клапан.

Думка, якая блізкая многім дарослым: калі ён перастане ленавацца, то ўсё зробіць. Канечне, не! Калі падлетак увогуле не вучыцца, а гуляе ў кампутарныя гульні, за гэтым заўжды стаіць глыбокія прычыны.

Думаць пра адносіны больш, чым пра вучобу — нармальна!

Нармальна, што падлеткаў у значна большай меры хвалююць сябры, адносіны з хлопчыкамі, дзяўчынкамі, чым, напрыклад, іх будучыня. Таму што менавіта ў падлеткавым узросце мы атрымліваем першасны досвед. Гэта ўзрост, калі ўнутраны інтарэс большасці з нас накіраваны на эмацыйны, пачуццёвы свет. (У некаторых ён накіраваны на іншае — ну і добра, значыць, у такой меры ім гэта і не трэба.)

Крыўда, закаханасць, рэўнасць, прыхільнасць, адна — больш інтэнсіўная, другая — менш інтэнсіўная, але больш глыбокая... Усё гэта тонкія, складаныя рэчы, і навык іх распазнання — адзін з самых каштоўных. І менавіта падлеткавы ўзрост натуральным чынам выпрацоўвае гэты навык.

Шматгадзінныя вісенні на тэлефоне з абмеркаваньнем кожнай аднакласніцы — гэта не брыдка пракрастынацыя, а выкананне асноўнай задачы ўзросту: трэба зразумець хто ты, як сябе паводзіць, як усё ўладкавана ў сацыюме. Сёння ты сябруеш з Машай, а заўтра яе не навідзіш, і вось ты думаеш: Маша дрэнная ці добрая, ты дрэнны ці добры. Усе гэтыя бясконцыя сыходжанні, разыходжанні, высвятленне адносін — гэта трэба пражыць і навучыцца распазнаваць. А гэта можна зрабіць толькі на практыцы. Вельмі крута, калі ўсё гэта здараецца ў падлеткавым узросце, а не ў 40 гадоў, калі чалавек кажа: «Я не ведаю, як я да каго стаўлюся, я не магу сябе зразумець».

Кожны з нас павінен засвоіць уласную эмацыйную тэрыторыю, эмацыйны ландшафт. Гэта і з сяброўствам, і з любоўнымі адносінамі, і са стаўленнем да самога сябе. Таму задача ўзросту: настолькі шчыльна вывучыць сваю эмацыйную прастору, наколькі можна, пастараўшыся пры гэтым не ўляпацца ў зусім небяспечныя гісторыі.

Добра, калі поруч ёсць устойлівы дарослы, які зможа выслухаць гэтыя перажыванні без лішняга націску і насмешак, маўляў, і дурню зразумела, што тут адбываецца. Вядома, ён ужо ўсё гэта перажыў і зразумеў. А ў падлетка ўсё наперадзе.

Як стаць падтрымкай самому сабе

Тое, як да нас ставяцца навакольныя, становіцца і нашым спосабам абыходзіцца з сабой. Калі з дзяцінства на цябе раўлі, што ты нікчэмнасць, то навык самападтрымкі прыходзіцца засвойваць з нуля. А калі табе казалі, што ты разумнічка, зайчык, проста памыліўся, то ясна, што навык будзе развіты на зусім іншым узроўні. Але нават калі бацькі вельмі падтрымлівалі, трэба прыкладаць і асабістыя намаганні, каб стаць падтрымкай самому сабе.

Самападтрымка — гэта нешта такое, што мы набываем ад іншых людзей. У ідэале, спачатку бацькі нам тлумачаць: ты раззлаваўся, таму што стаміўся і галодны. Яны вытрымліваюць нашы эмоцыі, не прымушаюць іх заглушаць. І з часам мы самі становімся для сябе такімі бацькамі, кажам сабе: ты знерваваўся, табе здаецца, што ўсе вакол жудасныя, але зараз падыхаеш, паясі, паспіш і заўтра па-іншаму глянеш на сітуацыю. Па сутнасці, самападтрымка — унутраны голас, які дае нам неабходную ступень прыняцця, клопат пра сябе ў сітуацыі, калі ўсё не вельмі добра.

Вядома, прасцей навучыцца гэтаму навыку ад сям'і ці іншага блізкага (настаўніка, суседкі, першага хлопца або дзяўчыны). Але падтрымкай могуць выступіць і фільмы, і кнігі, і хатнія жывёлы, і блогеры, якія па 10 гадзін расказваюць пра любоў да сябе і самапрыняцце. Сучасным падлеткам у гэтым сэнсе прасцей: калі не хапае падтрымкі блізкіх, можна, прынамсі, зрабіць прыязным інфармацыйнае атачэнне — хоць бы стужку ў VK і Youtube. Тады, акрамя строгага голасу бацькоў і настаўнікаў, з'яўляецца нейкі кавалак жыцця, у якім табе кажуць: пачакай, супакойся, падыхай, не трэба сябе крытыкаваць, трэба вучыцца разбірацца з сабой, клапаціцца пра сябе і прымаць у сабе нават тое, што прыняць няпроста.

Запісала ПС

У нашай культуры ўсё яшчэ развіта ідэя, што калі ты будзеш чалавека падтрымліваць і прымаць, ён ляжа на канапу і не будзе нічога рабіць. Таму, маўляў, трэба перыядычна яго «біць дубчыкам» і крытыкаваць, каб не расслабляўся. Але гэта вельмі сумніўная гісторыя. Прынамсі, пра дзіцячае развіццё мы ведаем напэўна, што пакуль дзіця ў стрэсе, яно нічому не вучаецца, ніякага развіцця не адбываецца, усе сілы накіраваны на тое, каб справіцца са стрэсам.

*Ріка Стир і найдовший Європі
деревляний міст.*

Подорож узкоколєйкою

Федір Рацк, молодий вчитель історії з Достоева Янівського району, дає пораду, як бюджетно й цікаво відпочити недалеко од дому. І при тому за кордоном. А розказує про тое говіркою свого села.

Коли пудходить літня пора, то в голові починає складатис план, як провести літо. Де-

хто збирається на курорти, а дехто і остається дома. Дома сидіти літом як ничим не зайнятий — нудно. Гетак і було зо мною. Поколупавса я в Інтернеті, подививса, де в нас естя хороши місця наокола. І найшов інформацію про узкоколєйну жалізну дорогу, шо злучає місто Заричне і село Антоновку, гето в Україні, в Рівненській області.

Маршрут: Пинськ — Лунінець —
Удрицьк — Сарни — Антонівка — Заричне —
поворот на Омит (добиратись автобусом
Заричне—Прикладники) —
Невель — Пинськ

Шо таке узкоколєйка

В Європі жалізна дорога має ширину колії 1435 мм, а в нас 1520 мм. Увесь світ договоривса, шо як колія меньша за 1435 мм, то буде щитатис узка. І стали такі строїти де-ніде.

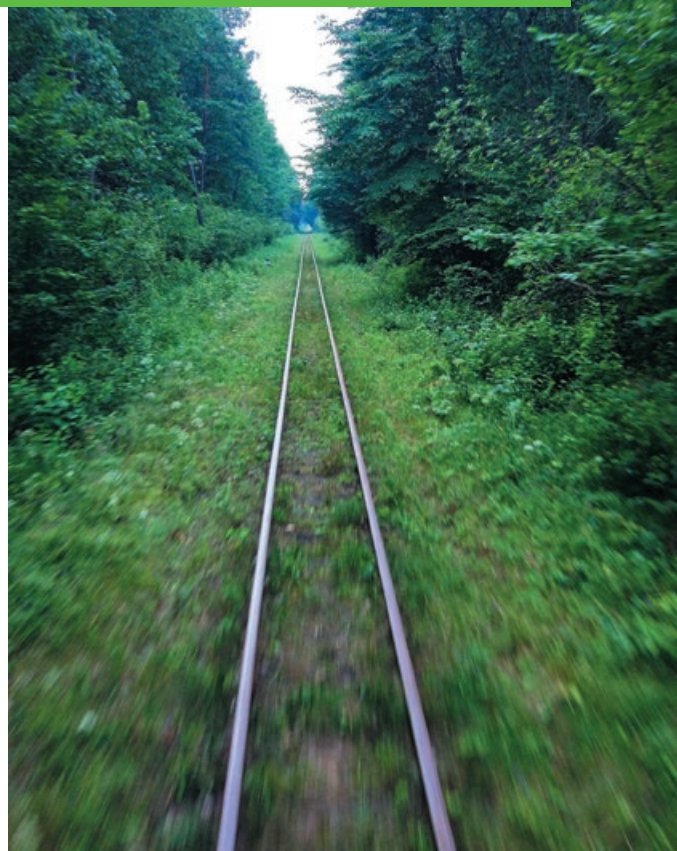
Строїти узкоколейку виходило у мнига раз дешовіше, чим звичайну широку колію. Узка колія строїться хутчій, не треба гелка піску на полотно насипати, радіус поворотей меньший, состав з вагонами льогший, рельси легчіші, шпали з дерева чи жалізобетону... Але хутко на єї не поїздиш.

Заре в Білорусі, модно стало проводити екскурсії в такому поїздкиві. Узкоколейкою возять людей на торфозаводи, в ліс, болото... Але то спеціальні екскурсії. А при українсько-білоруській границі ше є місце, де узкоколейкою катаються не туристи, а місцевії. Поїзд з Антоновкі до Заричного ходить не в час екскурсій, а по розкладі — по п'ятницях і неділях.

Довго запрягають — да хутко їхати

В Україні ще не був я ні разу. Чув, що люде їдять на базар до Дольска, Любешова, Каменя-Каширського, Хмельницького. Але мні няк не випадало.

Спеціальний поїзд Антоновка-Зарічне ходить вузькоколейкою щоп 'ятниці й щонеділі. Така поїздка — справжня екзотична пригода, що запам'ятовується надовго.

Команда мандрівників перед посадкою на поїзд.
Наш автор — зліва.

Ну то ж тра було найти собі попутчикею. Зразу став шукати по тих, кому наравляться узкоколейкі. Найшов. Вже один чоловік є. Більш, здається, і нема кого набавити, але як потом вийшло, то і набавляти не треба було. Ше два чоловікі найшлис хутко, бо хто ж не хоче з'їздити туди, де ніколи не був і побачити тее, шо ніколи не бачив. Компанія зобралас, гуртом до рога весьоліша.

Другій етап був найважніший, але як кажуть: «Довго запрягають — да хутко їхати». Треба було подивитись, як ліпш заїхати чи до Антоновкі, чи до Заричного. Облазив я сайти Білоруської чигунки і Укрзалізниці, де можна подивитись, як ходять дізеля, і сайти ticketbus.by і ticket.bus.com.ua, де бачиш, як ходять автобуси.

Пограничники і таможня перевірають хутко

Найліпш вийшло начинати свий маршрут з Пинська і в ім его закончвати. З Пинська найліпш виїхати дізельом у 12-25, бо з його можна пересісти у Лунінці на дізель, шо іде до Удрицька у 14-20. Пограничники і таможня перевірають хутко і у 16-04 вас випустять з дізеля. В Удрицьку мнига магазінчикею, які живуть за тее, шо до їх закуплятис їдять з Беларусі. Можна пройтис по гулицам, зайти до клуба, церкви, побачити ніколишній брук. Але недовго, бо треба вспіти далей на дізель до Сарней, шо в 17-45.

Ночувати в машиніста чи в батюшки?

Прибули ми в Сарни у 19-06. Кінулиса купити білета до Антоновкі, але каса була закрыта до 19-45. Так шо коб не сидіти так собі час на

В Антонівці можна заночувати в розкішному домі священика, який він здає туристам.

станції, ідіте ... в клуб «Адреналін». Найдти його легко, бо він недалеко од моста. Там є кафе, де можна купити кави, чаю і холодненького квасу. Оно довго тоже сидіти не треба, бо в 20-25 на Антоновку одходить ковельській дїзель. У Антоновку приїжджаєте в 21-12.

Можна прогулятиса по самеї Антоновці, селі Володимирецького району. Сходити до депо, де ночує і стоїть поїздок з вагончиками, що назавтра буде вас везти. Треба думати, де ночувати. Ніколи на постой брала семня машиніста, що живе коля депо. Але на той раз нішо не вийшло. Але не все печально. Нам пудсказали, що треба шукати батюшку Василя. У его є домік, що здає туристам. Найдти его легко. Треба од станції іти в сторону мобільнеї вишки. Питайте в сусіда, а він уже зведе. Зразу договарвайтес, коли будете виходити зранку.

Ніколи на постой брала семня машиніста

Спати мнига не удасться. Поїздок одходить в 6-40 і в Заричне прибуває у 10-45. Та поїздка і є наша ціль.

Потім автобус з Заричного на Прикладники доведе вас до поворота на Омит. Він одходить у 16-45, на місті будете у 17-40.

Шо з собою брати. Гроши. Паспорт. Рукзак. Одежа по погоди. Плашчика од дощчу (на ім можна і на травичци полежати). І саме главне добрий настрої.

В поїздкові дядько з АЕС мнига выпитвав у нас, хто ми, скіль. Казав, шо туристи редко їздять, а беларуси то зусім. Розказвав про ліса, озера, рибу. Журивса, шо намало приїхали. Розказвав про войну, шо не дає людом жити.

Білети купляти у шофьора. З поворота на Омит до погранперехода кроха менш чим кілометр, на старих телефонах уже начинає ловити беларуска связь. По дорозі є магазіни, можна закупитис дечим смачним і повечерати.

Граніцу треба переходити пешком, на будні все робитьс хутко, але пуд вечур може бути мнига людеї. У Невелі ждем автобуса на 20-19 до Пинська. Круг замкнувс.

Люди, гозера, магазіни

Сама узкоколейка. Такеї більш, мусить, у світи нигде нема. 106 кілометрей колії, найдовший в Європі деревляний міст через ріку Стир, кіль-

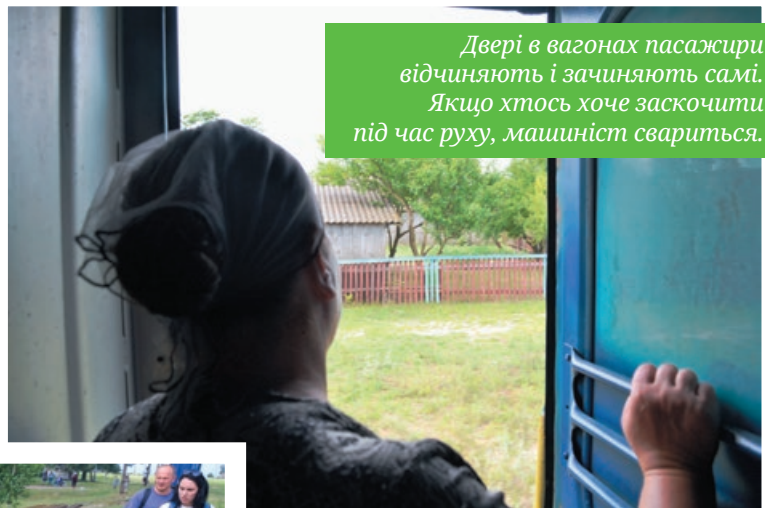
Зчіпка на крючках з'єднує електровоз і спеціальні вагони. Грузи висять, щоб не злітало.

Перез поїздкою машиніст перевіряє масло та двигун.

Пам'ятна таблиця в Сарнах розказує про подвиги часів війни.

Двері в вагонах пасажирів відчиняють і зачиняють самі. Якщо хтось хоче заскочити під час руху, машиніст свариться.

Стародавня дрезина на станції «Зарічне» ще бігає!

Ями чорних копачів бурштину. Від них постраждали десятки гектарів. Волинь — унікальний регіон: море давно відійшло, а бурштин залишився.

При Польщі на Рівненщині видобували базальт і робили з нього плитку-трилітку. Такою шестикінцевою плиткою була вимощена дорога Пинськ—Дрогичин (сьогодні зостався участок од Юхнович до Дубоя). А після війни дороги стали мостити просто битим базальтом. Їздити такою дорогою весело й страшно.

ка сот коровей на лугах, яким краю не видно, сліди од копання янтару чи бурштину — як кому наравицца (треба сказати, що докопалис до того, що поезд чуть пуд откос не пушов). І саме главне люде. Люде, шо їдуть по ягоди, гриби, шо знають про сьола наокола дорогі, де яке гозеро, де яка риба, шо подивитис і де оддохнути.

З Антоновкі з нами їхали школьнікі і вилізли на остановці Біла, бо там є гозеро хороше. Ше

є кілька озьор коля Кухоцької Волі. Як кажуть, за раз усе не побачиш да треба їхати ше.

Шо цікаве ми почули. В Удрицьк мало хто їздить транзитом. Скрізь всі, хто з Беларусі приїхав, ворочаються назад, затарившис по магазинах, шо строяться, би гриби посла дощу.

В Антоновці туристи редкость. Але як є, то гетакі цекавніі і здалік приїжджають. Тим, хто там живе, треба вчити всі мови світу, коб зна-

Сценки з вікна. Жінки з великими кошиками йдуть по ягоди. А діти махають поїздові.

ти, як з кім говорити. Бо приїжджають і німці, і японці, і скіль оно немає.

В Заричному не треба боятис пройтис да побачити, як люде живуть. Там буває базар. Є кафе, де можна перекусити в центрі, можна зайти на ріку, шо тоже недалеко од центра. На площі стоїть пам'ятник Шевченку і, мусить, там, де ніколи вішали портрети передовікей, уже вісять портрети Небеснеї Сотні.

Приїжджають і німці, і японці, і скіль оно немає

Можна остатис да побачити, як в Заричному перечіпають тепловоза з голови у хвіст. Будинок вокзалу би посля війни, і гетакій він, мусить, не перший рік. Але автостанція пудладяна і находиться не вельми далеко.

Як приїдете в Прикладники, то не біжите хутчій проходити граніцу. По дорозі є хвайні магазини. До їх їздить мнига людей з Пинська. Самий ходовий товар — гарилка. Да і до гарилкі мнига шо можна прикупити. Не забувайте, шо взети на чоловіка можна 3 літра.

Автобус до Пинська, в який будете сідати у Невелі, іде з Семеховіч. Як будете ждати і побачите, шо він іде до Семеховіч, сідайте просто проїхатис. З Семеховіч той же автобус вже поведе вас на Пинськ. Да, вийде трохи дорожче.

По грошах. З Пинська до Удрицка 3.20 BYN. Невель – Пинськ ніде 4 рублі. По України розчитватис гривнями, 500 (то десь 40 BYN), з їх на ночовку пушло 150.

Але коли ше вам випаде гетакій шанс побувати в селі з таким хвайним гозером!

Ніколи у гете село можна було оно проїхати напраую, але через українську землю. Але тепер треба робити круг через ліс по новеї дорозі, шо ше і на карти не вспіла попасти.

І саме главне про саму узкоколейку

Їхали ми пуд маневровим тепловозом, шо тримають у захаванці би запасного, бо той ТУ-2, шо скрізь їздив, поламавса. Одправили его на завод у Харків. А тама як дозналис, шо стоїть на їм двіжок з танка, то з заводу того двигателя украли! Так розказували і касір, і дядько з атомнеї станції у Вараши, шо їхав з нами до Заричного.

Проблемей мнига. Гету узкоколейку вже збираються зачиняти кілька рик. Убиткі страшні. Тримається она оно за тее, шо гето один з найдешовіших способей добратиса до райцентра в Заричне і дітјом до школи.

Коб не закрили узкоколейку, то придумали навіть фестиваля проводити — «Бурштиновий шлях». Але знов же ж реклама з'їдає мнига грошей, а туристи і люде з грошами не вельми їхати і ратовати єї хочуть. Але є надія, шо зачиняти не будуть, бо мнига про єї хто знає і ше схоче єї побачити, да і служити она буде не оно своім людом, шо там живуть, але і тим, шо здалік приїжджають да хочуть побачити тую природу і людей. Бо заре все тяжій найти нечепляне.

Фото автора, Свети Міховіч, Каті Балюк, Міши Ксьонди.

Шаховий талант

В кожному з нас є свій талант. Треба тільки вміти його розшукати. Легше, коли в цьому допомагають батьки й вчителі. Але без вашої особистої волі нічого не буде.

А от і примір людини, що вже знайшла себе. Аріна Кузіч з Кобриня, кандидат в майстри спорту, яка у 2019 році взяла участь в чотирьох республіканських змаганнях із шахів. Після бронзи у віковій категорії до 18 років, було золото в групі до 16 років. З 9 партій вона виграла 8, одну зіграла в нічию. Брала участь в першості Європи серед дівчат (Словаччина).

— Дякуючи її успіхам на Олімпійських днях молоді РБ (5 очків з 6) команда Брестської області зайняла 3 місце. Всі учасники команди отримали бронзові медалі, — розказує її гордий тренер **Степан Йосипович Давидюк**. — Республікансь-

Аріна Кузіч — Євгенія Стъопкина
Першість РБ серед дівчат до 16 років. Орша, 2019.

Центральний сицилійський гамбіт

1.e4 c5 2.Kf3 Kc6 3.d4 cd 4.c3 dc 5.Kc3 d6. Білі пожертвували пішак, але отримали зайвий темп. 6.Cc4 e5. Послабляється діагональ a2-g8. 7.Фв3 з погрозою взяття на f7. 7. ...Фd7 8.Kd5 h6 9.Ce3 Kge7?. Чорні фігури перешкоджають одна одній. 10.Kb6! Коли 10. ...ав, то 11.C:f7+Kpd8 12.C:v6 з виграшем ферзя. 10.Ka5. Але і контрнапад не рятує. 11.Cf7+ Kpd8 12.Фd3 Фс7 13.Ка8 Фв8 14.C:a7!. Вишуканий фінал.

Анкета «Справи»

Любимий фільм «Пирати Карибського моря»

Любима книжка «Відьмінські хроніки»

Любимий предмет в школі суспільствознавство

Яка музика Вас надихає рок

Найважливіша якість в людині справедливість

Що найбільш цінуєте в хлопцях скромність

Рідний дім для Вас — це захисток од негативу

Якби Вам зоставалося жити 24 години, щоб Ви зробили? Одправила б усі свої заощадження у фонд допомоги тваринам

Що запитали б при зустрічі в свого кумира? Мій кумир — це Михайло Таль, 8-й чемпіон світу із шахів (1960–1961), тому що він безстрашний. Якби мені повезло стрітितись хоча б з одним з великих шахістів, я б запитала, як вони справляються з хвилюванням у час і перед партією

ка першість серед дівчат до 20 років проходила в санаторії «Надія», що у Жабінківському районі. Аріна знову в призерах — 3-є місце.

Аріну відрізняє надійна гра, каже тренер. Найкращі ходи вона робить дякуючи правильній оцінці позиції, докладному аналізу варіантів. Вона ніде не робить ходів «на авось».

Шахами Аріна почала займатися з 6 років, коли мама привела її в секцію, щоб підготувати до школи. Тепер шахи для Аріни — відпочинок від шкільних занять, зміна оточення. Окрім цього, дівчина займається вишиванням, малюванням, відвідує театральну студію, танцює.

ша́хи (укр.) — шахматы (бел.)

піша́к (укр.) — пешка (бел.)

суспільствозна́вство (укр.) — грамадазнаўства (бел.)

— обществоведение (рус.)

заоща́дження (укр.) — зберажэ́нні (бел.)

тварина́ (укр.) — жывёла (бел.)

Аріна та її тренер
Степан Йосипович
Давидюк.

ДИВИНСЬКІ ВЕЧОРКИ

Одне з найбільших вражень од презентації «Справи» в Дивині Кобринського району — це шкільний театр, точніше Кружок любителів книги, який ставить спектаклі і сценки місцевою говіркою. Заряджають такі покази на рік вперед!

У авторки, керівнички кружка пані **Анжели Крачко** ми попросили текст п'єси. Друкується українським алфавітом зі збереженням особливостей місцевої говірки.

Сподіваємося, вона надасться і іншим шкільним театрам або надихне створити щось своє.

Діючі особи: Іван, Дим'ян, Питро, Катирина, Ганна, Галя, Катя, Баба

Де б найти такую дівку, Щоб була як пиружок

Іван: Тьфу-ти. Нигде уд гетих наших дівок ни сховаєшся. Куди ни кинься — усюди вони, трасця їм в боки. Усьо тягнуться на свої вичорки... Горіли б вони гаром разом з їми. З-за їх тилько на рибалку спузнівся. Ди ще биди наробив. Втикаючи, скакав чириз плот, зачипився і порвав

собі колошву (показує). От змиюки то змиюки. Я туди, я сюди — всюду вони. Аленичого, тут вони мине ни найдуть. (*Сядає ловити рибу*)

З другого боку, прихопками, оглядаючись, підходить другий хлопець. Штурхає першого у бік. Обидва злякалися.

Дим'ян: Га!!

Іван: Що, де?

Дим'ян: Ліпш ни питай. Думає, втику. Пуйшов угуродами. І шо ти думаїш? Гета Анельчи-на дучка всьо ж таки пубачила. Ни вспів я ступити нугою на кладку, вуна як запищить: «Тут він, дівчата, сюди!» Що рубити? Я тугді плясь на землю: де боком, де скоком, пучав утикати. Горе дий годе нам з їми. Але типер вони нас ни найдуть.

Іван: А знаїш, братку, давай ми їх пирихитрим, а разом і налякаємо і хай гети співаки задаваки думають, що ми втопилися.

Дим'ян: Давай, а сами схаваїмся і побачимо, що далій буде

Хаваютьсья. Вбігають дівчата.

Катирина: Вони дєся тут. Я ж їх тилько що бачила.

Шукають.

Ганна (бере в руки удочку): Втопилися! Ой, ой, ой! Утопилися! Що ж робити? Люде, ратуйте!

Галя: А може ще й ни втопилися, а посміялися з нас. Гето вони вміють.

Катирина: Посміялися? Тогді нихай ни попадаються мні на очи. Бо гети сміх вилизе їм боком.

Ганна: А я їм такого рабуха подкину, що вони ще прийдуть ласки просити.

Галя: То хопить вам, ходім ліпш шукати.

Дівчата йдуть шукати.

Виходить хлопець.

Питро: Іване! Дим'яне! Де віте? Вилазьте. Вони побігли у другий бік...

Ни бійтесь, вилазьте, як шо такое, то я вас обороню от гетих красунь.

Хлопці вилазять, оглядаються.

Іван: А що ти такий узбурений? Що зробилося? Чи може шо смачне з'їв?

Дим'ян: А може ти увачком сома виличезного висунув і ни міг його пудняти? (*сміється*)

Питро: Якая тут риба? Гето ж дівчата наши, як тиї тилушички, тилько шо хвостом ни махають, а бігають що ни догнати, всьо тягнуть на свої вичорки, трасця їм у боки, а ми ж ни хочимо. От вони нас за сіте і не люблять. Не, хлопці, треба одсітуль змиватися. Бо сміх сміхом, але їхні хитрики нам боком можуть вилізти.

Хлопці співають пісню.

Розпрягайте, хлопці, коней

Та лягайте спочивать,

А я піду в сад зелений,

В сад криниченьку копать.

Приспів (2 раза)

Маруся раз, два, три

калина чорнявая

дівчина в саду ягоди рвала

Копав, копав криниченьку

У вишневому саду,

Чи не вийде дівчинонька

Рано-вранці по воду?

Приспів (2 раза)

Вийшла, вийшла дівчинонька

В сад вишневий воду брать,

А за нею козаченько

Веде коня напувать.

Приспів (2 раза)

Просив, просив ведеречко —

Вона йому не дала,

Дарив, дарив їй колечко —

Вона його не взяла.

Приспів (2 раза)

Знаю, знаю, дівчинонько,

Чим я тебе розгнівив:

Що я вчора ізвечора

кращу тебе полюбив.

Приспів (2 раза)

Вона ростом невеличка

Ще й літами молода,

Руса коса до пояса,

в косі стрічка голуба.

Приспів (2 раза)

Розпрягайте, хлопці, коней

Та лягайте спочивать,

А я піду в сад зелений,

В сад криниченьку копать.

Приспів (2 раза)

Хлопці уходять. Виходить дівчина.

Галя: Що гето? Нікого нима. Я ж тилько шо голоси чула. А може то здань якая чи трава спиває? Але де всі?

Чуються голоси, дівчата ведуть хлопців.

Катя: От вам за тоє, що обхитрили, а гето за тоє, шо втикали (*товкає хлопця в плечі*).

Ганна: А гето за тоє, що на вичорки до нас ни ходите (*товкає другого хлопця*).

Іван: Шо? Шо такое зробилося?

Дим'ян: Ни хочу клястися святею нидількою, але сами бачите, що даремно на нас навалилися. І так збили, шо ни могу ще доторкнутися до одного місця. Коб я коли кому що якое — николи никому ничего. А як коли кому шо якое, то й шо ж тут такого?

Іван: Ни гнівайтесь, дівчатка. Чи ж віте ни бачите, шо ми ничего гидкого ни зробили? Всьо гето злиї язики. От. А віте і вірите всякому бруду. Я от шо думаю: ни слухай людей, бо люде — чорти, порозкривають свої гагавиці і брешуть, так і думають коб со світу звести.

Дим'ян: Коб тобі стільки хворіти, кілько ти мні синяків наставила (*махає кулаком на Катю*). Ото витяла (*чухає спину*).

Іван: То ни дівка, а чорт у сподниці (*ховається за Дем'яна*).

Катирина: Ах ти, виповзень. То гето я чорт у сподниці? Ну, голодранці, я вас вивиду на чистую воду! (*Хоче догнати хлопця і набити. Останавлюєця, говорить, махає кулаком.*) Гето ж треба, чорт у сподниці. Будуть вам чорти у вочах скакати.

Ганна: Ой, Катю, хопить вже з їх, кидаймо сваритися. Вичорниця вже сходить, ліпш висилитися, а ни сварку робити. Хлопци, давайте поладимся і поспіваємо разом.

Іван і Дим'ян: Ой, давайте, то ліпш, чим битися і убзиватися.

Всі разом співають приспівки.

Заспіваю я приспівку
І зайграю я в ружок.
Де б найти такую дівку,
Щоб була як пиружок.

Я іду, іду, іду
Йолками да йолками,
Ду чого любов доводить,
Серце коле голками.

На гурі русте лупух,
Щоб ти миленький упух,
Ручки-ножки пуламав,
Як ти другу убнимав.

Не худіте дівки в ліс —
Кумари кусаються,
Не любите чужих хлопців —
Свої обижаються.

Ой сміх мене брав,
Як мій милий помирав,
Він нугами трипитів —
Умирати не хутів.

Був у мене милинький,
Звали його Яшею,
Ой, муя лихая доля —
Пудавився кашею.

Я кулись любила Колю,
То конфети їла вволю.

А тепер люблю я Ваню
І зубами тарабаню.

Мене милий так любив,
Всьо цвितочки мні дарив.
Ну а я йому казала:
«Кувбасу дари і сало».

Привили мене на суд,
А я вся трасуся.
Присудили 100 еєць,
А я не несуся.

Ой хто ж там іде
Пу-над вербами?
Чи то твій, чи то мій
Світить ребрами.

Ой хто ж там іде,
Шапочку накинув?
Чи то той дурачок,
Що мене покинув.

А мій милий такий тонкий,
Аж од вітру гнеться.
Заведу у кунюшину —
Нехай попасеться.

Не дивитесь на мене —
Очки ламаєте.
Я не з вашого села,
Ви мене не знаєте.

Тупала я, тупала,
Туфельки простукала.
Стала і люблюся,
В що ж я завтра вбуюся.

Не дивітесь на мене,
Що я худоватий.
Мати сала не дає,
Я не винуватий.

Вбігає баба з кошиком.

Баба: Во, собралися. Співають, танцюють. Ой ля, тра-ля-ля. Танцувальки, пискульки. Покидали всьо. А мні типер чириз вас робота. Ганяй ваших курей, свиней з огуродув. Тфу на вас і ваши вичорки.

Ганна: Чого ж віте так розійшлися? Хиба ми що гидкое робимо! Танцюем, співаєм. Хиба то біда? Ліпш до нас долучайтесь.

Баба: Ой дівчата, шо я вам скажу: де гультай ходить, там зимля ни родить.

Катирини: А ми й сами ни менч приказок знаємо: гультай за роботу, то музоль за руку.

Дівчата на гойдашці. 1910-ті роки.

Ганна: Одна звичка в гультаїв: робити чужими руками, а лижати своїми боками.

Баба: Ой, у гультая всьо по порядку: раницю юму росно, в обід юму млосно, а вечором кумарі кусають.

Іван: Одного разу старий Ливон згріб всьо сіно, а його синок, молодий ди дужий хлопець, прудежав всьой час под деревом у затінку. А вечором питає у батьки: «Тато, скажи мні, чи приносять мухи якую пользу?» «Приносять, синку, ще й якую! Вони таким гультаям, як ти, усьой день спати ни дають».

Дим'ян: От скажи мні, Іване, що ліпш: їсти або лижати?

Іван: Ліпш за всьо їсти лежачи.

Катиринна: А шо ми всьо про гультаїв! Ну їх. Ліпш про що друге.

Дим'ян: Ну, слухайте. Пойшла Мар'я журилася до Андрія, що його собака задушила двох її курей. То він їй одказав: «Добре, шо ти, Манічка, мні сказала. То я його, паразита, сьогодні кормити ни буду»

Баба: От зараза якая! (Махає кулаком вбік.)

Катиринна: Дивчата, а у мене для всіх є новина. Дід Пилип запрошує всіх у свою хату на танці. Чи згодні?

Всі: Згодні, згодні!

Я кулись любила Колю, То конфети їла вволю.

Дівчата співають, а хлопці підпивають.

Ой, на горі вітьгор дув,
А у мене милий був.
Черевички куповав
Моє личко цілував.

Приспів:

А калина, а калина не вірба,
Ти дівчина, ти дівчина молода.

Ой сварила мати зранку,
Що зорвали хлопці брамку.
А я брамку залатаю
Так і пойду погуляю.

Приспів.

Ой ти, мамо, зжалуй мене,
Ти за Гриця видай мене.
Я за Грицем цокочу,
Як ни видаш — утичу.

Весілля. Берестейщина, 1930-ті.

Приспів.

Ой ти, матьонко, забула,
Як сама такою була.
А мні баба розказала,
Як за татом ти ганяла.

Приспів.

Ой на горі вітьгор дув,
А у мене милий був.
Черевички куповав
Моє личко цілував.

Ганна: Ой загулялися! Хутко розвидняє, корови будуть виганяти. Вечором приходьмо всі до діда Пилипа.

Іван: Коб у вашим домочку, у вашим хливочку, у вашим садочку усьо родило і плодило.

Галя: Коб і в наших сусідов у хливі було мишками, на столі пирогами.

Дим'ян: Коб дома всьо ладилося, коб богатіла ваша господарка, коб кури нисли вилики яйка.

Катиринна: Жадаємо вам долі, здоровля, як у того дуба. Коб жили любо.

Питро: Здорови бувайте, нас ни забувайте. Коб у вас було усьой час на столі, у мисці і в колісці.

Баба: Коб вилися у вас свині, бички. Хай біди ни буде, живіте, як люде.

Разом: І нихай радістю повняться ваші серця од зустрічі з чарівними піснями і танцями рідного краю. До зустрічі!

При створенні постановки використані матеріали:
Книга «Беларускае свята»
Книга «Памяць. Кобрынскі раён»

Надія Барай (Андросюк)

Родилась 1960 році в селі Худиничи Кобринського району.

Любила співати, читати вершики, як і многи інші дівчатка того часу хотіла стати артисткою, пукіль десь у 7 чи 8 класу, співаючи вдвох з уднукласницею пісню, не забула слова.

В той час мій старший брат пустував в Мінску художественне училище і многи русказував, як там цікаво учитись, а удним разом взяв с собою в Мінск. Пухудивши, пудивившись, як рисують діти, я ришила, що тільки там буду учитись. После 9-го класа (бо после 8-го мама не пустила) пуїхала і пустувила. Училась у Шестовского, Прокопенко, Малішевского.

После училища рік рубила в Бересті в школи учителькою, а чириз рік пустувила в Україн-

ський поліграфічний інститут імені Федорована кафедру книжної графіки.

Як кончила інститут, вирнулась у Мінск. Рубила художественним редактором в издательстві «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя імя Броўкі». Була ридактуром таких книжок як «Мыслицелі і асветнікі Беларусі», «По страницам Красной книги» і др. Уформила такі книжки, як «Этнаграфія Беларусі», «Беларускі арнамент» Кацара і др.

С 2004 по 2006 — художественний редактор в издательстві «Беларусь». Була дідайнером таких книжок, як «Край дзіцячых гадоў» Яна Булгака, «Полацк музейны», «Падарожжа па Беларусі».

З 2006 року працюю заведуючою художественной ридакції издательстві «Мастацкая літаратура».

Укрім того малюю ілюстрації до дитячих книжок. Намалювала ілюстрації таких книжок:

Мікола Чарняўскі «Сонечны кошчык», «Беларускія народныя казкі», Пятро Глебка «Наша лета», «Залатая яблынька», «Тром-сын Безыменны» (пукіль ше ні відана) і других.

Час ляццягаў

Чароўная Юльяна Пятрэнка з Гомеля напісала казку пра тое, як важна падтрымаць таго, каго любіш, і паверыць у яго мару.

Сцёпа бег да высокага дуба, які ўзнімаўся панад грывастым лесам. Пасля дажджу стаялі лужыны, буйныя кроплі падалі з дрэў за каўнер лётнай куртачкі.

Сцёпа нічога не заўважаў. Сцёпа бег насустрач дубу і лёсу, а сэрца імкнулася выскачыць з грудзей і ўзляцець на чароўны дуб шпарчэй за гаспадара.

Няўжо гэта праўда? Няўжо засталася мінучы тры хвоі, чатыры алешыны і ўскарасацца ў старое дупло, каб здзейсніць крылатую мару?

Сцёпа заплюшчыў вочы, уяўляючы сябе не простым вавёркам, чый лёс — збіранне і сартаванне арэхаў, а сапраўдным героем — адважным Ляццягам, які патрулюе вавёрскія землі і межы.

Заплюшчыў вочы — і зваліўся ў вялікую лужыну. Не дарма дзядуля Ігнат вучыў пад ногі глядзець!

Народжаны збіраць арэхі лётаць не можа

Сцёпа атросся, змахнуў з кістачак вусэй кроплі і пабачыў сваё адлюстраванне. Паніклялыя вусы, брудная куртачка, мокры, як ліст папараці, хвост... Хіба так выглядаюць адважныя Ляццігі? Вавёрак дзелавіта працёр нос, распушыў хвост і выпрастаўся: цяпер з люстраной паверхні лужыны на яго паглядаў зусім іншы Сцёпа. Будучы нябесны маршал! Герой Вавёрграда і Ваваршавы, Варсквы і Санкт-Вавёрбурга! Надзея Варыжа і Вавёрггена! Апора Нью-Вавёрска, Вавёрскгольма і Вавёршынгтона! Гонар Вавёрабада і Улан-Вавёра!

Ніяк інакш!

Сцёпа прыглядзеўся пільней. Ну вядома ж! І як ён раней не заўважаў шараваты колер сваёй поўспці, які бывае ад нараджэння толькі ў сапраўдных Ляццяг?

Ён памахаў свайму адлюстраванню лапай і паскорыў крок.

Ззаду шамацелі кусты — гэта па яго слядах спяшаліся знаёмыя, сябры і калегі з арэхавага завода, дзядуля Ігнат і нават кіраўнік лятучай акадэміі — Свін Апалонавіч, які сваімі вачыма хацеў усё пабачыць і пераканацца, што ў Сцёпы нічога не выйдзе — бо кіраўнік акадэміі не можа памыляцца ў курсантах.

З разгону Сцёпа заскочыў на дуб і, спрытна перабіраючы лапкамі, заспяшаўся да таямнічага дупла, дзе, па словах дзядулі, ляжала тое, што спакон веку належала сапраўднай Сцёпавай сям'і.

Пад дубам стаялі ў чаканні былыя калегі, хаўруснікі і знаёмыя.

— Надвор'е не лётнае, — казалі адны.

GOODFREEPHOTOS.COM

— Ды і хвост цяжкі, — згаджаліся іншыя.

— Народжаны збіраць арэхі лётаць не можа, — рохкаў Свін Апалонавіч, закідваючы ў рот жалуды.

І толькі мудры дзядуля Ігнат абাপіраўся на кій і хітра жмурыў вочы.

Дуб страсянуўся, і ўсе змоўклі.

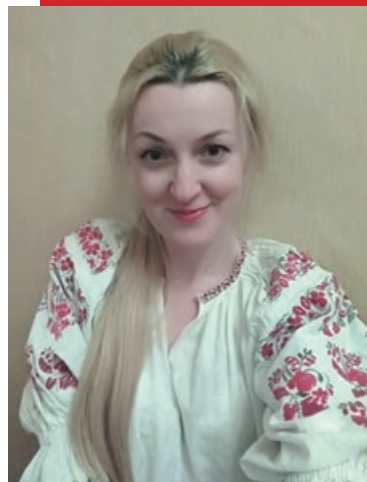
З дупла вылецеў вавёрак Сцяпан і смела перакуліўся ў паветры. На яго лапах зіхацелі дзівосныя чаравічкі (а як вядома, вавёркі не носяць абутку) з маленькімі крыльцамі! Звяры ахнулі і разявілі раты. Сцёпа кружыў і кружыў над наваколлем, быццам займаўся палётамі з самага маленства.

— Каб колькасць узлётаў раўнялася колькасці пасадак! — нарэшце крыкнуў узрадаваны Сцёпкаў калега — арэжавы інжынер Казік.

— Ветру ў крылы! — загарлалі іншыя.

— Чакай! Ты куды? — ледзь не падавіўся жалудом Свін Апалонавіч, гледзячы, якія петлі і бочкі выпісвае ў паветры Сцёпка. — Гайда да нас, у акадэмію! Старэйшым выкладчыкам лётнай кафедры прызначу! Чэснае свінскае! І дачку за цябе аддам! Ды чакай жа! Яна ў мяне не проста свінка, а марская! Чуеш?

Юльяна Пятрэнка па адукацыі — сурда-

педагог, захапляецца ёгай, танцамі і спевамі розных народаў. Нарадзілася ў вёсцы Жгунь Добрушкага раёна. Працуе ў Гомельскім дзяржаўным медыцынскім універсітэце.

— Шлюб — як штопар: трапіць лёгка, ды выйсці цяжка! — пракрычаў у адказ Сцёпа. — Я — на пошукі сваіх зямель і народа! Бывайце! Усе замахалі ў адказ лапамі.

І толькі дзед Ігнат хітра жмурыў вочы, бо ведаў: лёгка лётаць, калі нехта побач дапамагае позіркам.

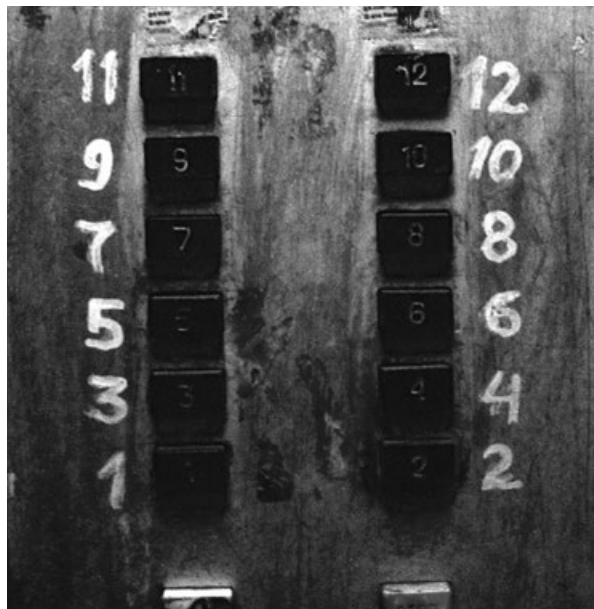
БЕЛЛІТ

Навіщо тобі знати? укр

Берестейський письменник **Олесь Поплавський** згадав історію з дитинства, яку зрозуміє кожен.

А що було вашим першим ліфтом до волі?

Ліфт зупинився на п'ятому поверсі. А може, на шостому... Яка різниця, двері в ньому все одно не відкривалися. Я зі страхом глянув на акуратний рядок чорних гудзиків на пульті управління і натиснув на перший, що потра-

Кнопки в ліфтах раніше виглядали так.

пив на очі. Ожив двигун. Кабінка повільно поповзла по шахті. Через деякий час вона зупинилася, проте двері так і не відкривалися.

Втративши будь-яку надію вибратися з ненажерливих нутроців невідомого мені чудовиська, я почав хаотично натискати на чорні блискучі «гудзики». Ліфт рухався від поверху до поверху, проте вибратися з нього було неможливо. Мое хвилювання переросло в страх

і мені здалося, що я втрачаю свідомість. Я сів на брудний лінолеум і від безсилля заплакав.

Скільки хвилин я проплакав, не пам'ятаю. Може, десять, а може, п'ятнадцять... Все одно я тоді не орієнтувався в часі. Я був незміцнілим, жовторотим пташеням шестирічного віку.

Звідки мені, сільському хлопчикові, було знати, що таке ліфт? Мама привезла мене в це велике місто до дядька, всього на кілька днів. І все, що я тут побачив — побачив вперше. Я годинами спостерігав через вікна дядькової квартири за навколишніми пейзажами. Мене тягла за собою невідомість, мене вабила Воля. І ось одного разу...

Залишившись в квартирі без дорослих, я вирішив, що настав той зручний момент, щоб назавжди покинути цю клітку з вікнами. Я сміливо відчинив двері і зробив перший крок до волі. Як з'ясувалося пізніше, спроба ця була не зовсім вдалою. Хоча...

Наплакавшись вдосталь, я витер рукавом очі і глянув роздратовано на пульт управління. Мій погляд затримався на білому «гудзику». Він розташовувався окремо і відрізнявся формою. Я обережно натиснув на нього пальчиком і став чекати. Ліфт не зрушив з місця, але зі стелі, як мені тоді здалося, долетів милозвучний жіночий голос:

— Говоріть... Я слухаю вас... Назвіть свою адресу...

Що я міг відповісти тій жінці? Від безвиході я знову заплакав і став нервово натискати на чорні «гудзики». Тільки на цей раз моя поїздка між поверхами була нетривалою. Через деякий час світло в кабінці погасло і ліфт зупинився. Мій плач переріс в крик. Темрява наздоганяла страх, і я безрезультатно бив кулаками по обшарпаних стінах. Я волав, тупотів, але мене ніхто не чув. Я був із цим світом сам на сам.

Потроху очі звикли до темряви і я заспокоївся. Через нещільно закриті двері в кабінку проникало світло. Я помітив, що світло сочиться через стелю, підлогу і подряпані цвяхами стіни. Ці вузькі смужки нагадували численні ножові порізи. Здавалося, що пошматований невидимими ножами ліфт стікає кров'ю. Інтерес змусив мене підійти ближче до дверей. Тремтячими пальцями я розтиснув гумові прокладки половинок і заглянув в цю криваву діру — кабінка застрягла між поверхами...

Звільнили мене тільки під вечір. Тітка з плачем підхопила мене на руки і почала радісно цілувати. Дядько ж, строго глянувши на неї, промовчав. Однак потім, в кімнаті, він покликав мене до себе і мовчки кивнув на кут. Намагаючись заперечити, тітка кинулася захищати мене, однак дядько був невблаганний. Він грубо відштовхнув її і, глянувши в мій бік, сердито повторив:

— Я кому сказав: марш в кут. І на коліна.

Багато води утекло з того часу. Багато що змінилося в моєму житті. Однак випадок не стерся з пам'яті. Я тоді був жорстоко покараний (двічі) за свої перші незграбні кроки до волі. І на все життя у моїй свідомості поселилося розуміння, що воля також має свою ціну, що за неї потрібно боротися. Розуміння це не дає мені спокою і сьогодні. Все частіше мені здається, що життя чимось схоже на цей ліфт, двері якого ось-ось відкриються...

А там дядько з ременем...

Освіта в Україні для іноземців

Вища освіта в Україні має довгу та славу історію. Починаючи від греко-слов'янської академії у місті Острог та Києво-Могилянської академії і до відомих технічних університетів та потужних конструкторських бюро в часи СРСР. Українських студентів, випускників та вчених вже багато років знають і цінують по всьому світі. Винаходи та новаторські дослідження вчених, які працювали в українських інститутах та академіях, таких як Володимир Вернадський, Сергій Корольов чи Євген Патон, є частиною історії наукового прогресу нашої планети.

Новий етап розвитку вищої освіти в Україні почався після проголошення незалежності. Вкрай важливим було приєднання у 2005 році до Болонського процесу, що знаменувало початок інтеграції української системи вищої освіти у загальноєвропейську. Втім, повна інтеграція до європейської та світової системи освіти втілились лише в останні п'ять

Червоний корпус
Київського національного
університета.

років, після Революції Гідності та прийняття нових Закону України про вищу освіту (2014 р.) та загального Закону України про освіту (2017 р.).

Важливим є також те, що після обрання у квітні 2019 року Володимира Зеленського Президентом України і формування нового українського уряду Олексія Гончарука у сфері освіти України будуть послідовно продовжені реформи. Діюча Міністр освіти і науки України Ганна Новосад з 2014 року працювала на різних посадах у профільному Міністерстві і перейняла справи безпосередньо від колишнього Міністра Лілії Гриневич. У декількох інтерв'ю Ганна Новосад під-

креслила, що продовжуватиме курс реформ, в той же час сконцентрувавшись на вирішенні існуючих проблем. Своїм пріоритетом вона назвала переорієнтацію системи освіти на потреби людини, її адаптацію до світу, який стрімко змінюється.

Звісно, на сьогоднішній день у системі вищої освіти України вистачає проблем. Серед них фахівці називають надто велику кількість ВНЗ (на початок 2014 р. налічувалося 803 виші), високу формалізацію освіти, недостатній рівень наукових досліджень, застарілість матеріально-технічної бази тощо.

Серед плюсів освіти в Україні можна виділити наступні:

- Найкращі українські виші пропонують якісну освіту та входять до відомих міжнародних рейтингів.
- Освіта в Україні набагато дешевша, ніж в інших європейських країнах.
- Дипломи українських вузів визнані в багатьох країнах світу, зокрема Білорусі і таких країнах ЄС, як Польща, Угорщина, Болгарія, Румунія, Естонія, а також у КНР, В'єтнамі тощо.
- Мовний бар'єр не стане перешкодою, адже при вищих, які приймають іноземців, часто діють підготовчі курси (тривалістю зазвичай 1 навчальний рік). Крім цього, у багатьох університетах є російськомовні та англійськомовні програми навчання.
- Українські ВНЗ зобов'язані надавати гуртожиток або квартиру для проживання іноземних студентів (на платній основі).
- У більшість вишів можна подати документи онлайн.
- Студенти українських вишів отримують знижки на проїзд в громадському транспорті, а також відвідування культурних закладів.

Тож не дивно, що велика кількість іноземців обирає здобуття вищої освіти в Україні. На сьогоднішній день іноземні громадяни можуть навчатися у більш

В рамках реформи української вищої освіти був впроваджений ряд важливих нововведень. Однією з основних засад стало впровадження нових наукових звань та ступенів, які були прирівняні до світових. Наприклад, з 2020 р. зникає науковий ступінь «кандидат наук»: після аспірантури і захисту дисертації науковець ставатиме доктором філософії. Також діє нова система захисту наукових робіт: замість постійних тепер працюють тимчасові комісії, які складаються з фахівців галузі, якої стосується наукова робота. Для контролю якості вищої освіти з 2015 р. створено окремих колегіальний орган — Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Зменшено навантаження на студентів — кількість годин в одному учбовому кредиті змінено з 36 до 30. Завдяки цьому викладачі можуть більше уваги приділяти науковим дослідженням і підготовці навчально-методичних матеріалів. Розширено автономію університетів та надано громадськості більше важелів для контролю за їх діяльністю. Самі ж університети впроваджують внутрішній публічний моніторинг якості, результати якого розміщуються на сайтах. Крім цього, українські ВНЗ нині можуть вільно наймати випускників та професорів закордонних університетів.

Щороку передбачаються кошти на базове фінансування проектів молодих науковців та університетів, де вони працюють. Наприклад 2019 року на це виділили 100 млн. грн. Також у 2018 році в Україні було створено Національний фонд досліджень, який вже з 2019 року розпочав грантову підтримку наукових досліджень та розробок.

ніж 440 вищих навчальних закладах України. Щорічно навчальні заклади України запрошують студентів з більш ніж 150 країн світу.

Які ВНЗ є найкращими в Україні?

Існує декілька національних рейтингів навчальних закладів. На онлайн-порталах про освіту доступні рейтинги 10 кращих медичних, технічних, педагогічних ВНЗ України, так само як і рейтинги, скажімо, класичних та приватних університетів.

Проте для більшої об'єктивності розглянемо міжнародні рейтинги. Так, 20 українських вишів потрапили до престижного рейтингу найкращих університетів Східної Європи і Центральної Азії за версією QS (британська компанія Quacquarelli Symonds займається дослідженнями у сфері освіти). Київський національний університет імені Тараса Шевченка — 29 місце, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського — 67 місце, Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна — 68 місце, Національний університет «Львівська політехніка» — 113 місце, Сумський державний університет — 117 місце. Схожа ситуація у іншому впливовому світовому рейтингу «The Times Higher Education World University Rankings 2020», до якого потрапили шість українських вишів — вищезазначені, окрім КПІ, а також Львівський національний університет імені Івана Франка та Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

В міжнародних рейтингах також фігурують Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара.

Як іноземцю вступити до навчання до українського вишу?

Щоб полегшити це питання, на державному рівні було створено спеціальний інтернет-ресурс: studyinukraine.gov.ua, на якому доступна вся інформація щодо навчання та перебування в Україні для іноземних студентів. Ресурс доступний декількома мовами, серед яких англійська, російська та українська.

В цілому процесу вступу виглядає наступним чином: спочатку слід визначитися з ВНЗ, ознайомитися з правилами вступу іноземних громадян на сторінці цього навчального закладу, довідатися про ціни на навчання за спеціальністю, яка вас зацікавила, а також з'ясувати які предмети доведеться здавати на вступних іспитах (на деякі спеціальності зарахування може бути здійснено за результатами онлайн-співбесіди). Ви також можете подати заявку про навчання користуючись вищезазначеним порталом Studyinukraine.

Для вступу у більшість вишів ви зобов'язані надати такі документи, як атестат про повну загальну середню або вищу освіту, паспорт, медичну довідку та фотографії. Документи повинні бути перекладені на українську

мову. Після іспитів або співбесіди ви укладаєте з ВНЗ договір і оплачуєте навчання. Студенти з багатьох країн світу мають для навчання в Україні отримати спеціальну студентську візу. Проте, громадяни країн, з якими Україною підписані угоди про безвізовий режим, зокрема Білорусі, візи для навчання в українських ВНЗ не потребують.

В той же час, ви повинні надати оригінал або ксерокопію «запрошення на навчання» при перетині українського кордону як підтвердження мети приїзду в Україну. Далі, для перебування в Україні понад 90 днів під час навчання, вам необхідно оформити посвідку на тимчасове перебування в Україні, яка готується міграційними органами на основі відповідного листа вашого учбового закладу.

Слід розуміти, що в більшості випадків іноземні студенти можуть навчатися в українських вишах лише на платній основі, одним з небагатьох виключень може стати статус закордонного українця. Щороку закордонним українцям устанавлюються квоти на навчання у ВНЗ України за денною формою за рахунок коштів державного бюджету. Квота для кожної країни визначається окремо Міністерством освіти і науки України.

Зарахування на навчання в межах квот для закордонних українців здійснюється за результатами співбесіди з предметів, визначених правилами прийому до конкретного вищого навчального закладу. Закордонні українці, які планують вступити до вищих навчальних закладів України в межах квот, мають підтвердити свій статус посвідченням закордонного українця, мати документ про повну загальну середню освіту з оцінками, що відповідають оцінкам «відмінно» та «добре», і дає право вступу до вищих навчальних закладів країни постійного проживання, володіти українською мовою на рівні, достатньому для здобуття освіти. Закордонні українці, які не володіють українською мовою, можуть бути зараховані на підготовчі відділення вищих навчальних закладів.

Інформацію щодо виділення квот для закордонних українців та термінів подачі документів можна отримати на веб-сайті Міністерства освіти та науки України (www.mon.gov.ua), а також звернувшись до Посольства України в Республіці Білорусь (інформація щодо квот та умов вступу оновлюється щороку у лютому-березні).

Павло Троян, Посольство України в Республіці Білорусь

Національний університет «Львівська політехніка».

8 серпня 2020 року в селі Луково Малоритського району пройде другий open-air етнофестиваль «Kolyska». Програма фестивалю насичена подіями: екскурсії, майстер-класи, творчі зустрічі, конкурси, концерт.

Родзинкою є конкурс народного костюму. Старовинне Луке (традиційна назва села Луково) на один день розквітне барвистими народними строями. Учасники змагаються в наступних номінаціях:

- «Реліквія» — автентичне старовинне вбрання, збережене учасником,
- «Своїми руками» — традиційне вбрання, виконане самим учасником,
- «Авторська робота» — оригінальні авторські конструктивні рішення дизайну вбрання з використанням етнічних традицій,
- «Нова технологія» — новаторство у використанні технологічних рішень і матеріалів вбрання в традиційному стилі (машинна вишивка, аплікація, друк і т.п.).

Переможці нагороджуються цінними призами від спонсорів фестивалю.

На сцені звучатимуть автентичні традиційні пісні Західного Полісся, а також їх хорові, естрадні, джазові, блюзові, рокові інтерпретації. Хедлайнер цього року — фольк-рок гурт «Гойраки». Програма, умови конкурсу, інтернет-голосування і інша корисна інформація з'являтимуться на сайті prosvit.org, а також сторінці фестивалю kolyska.prosvit.org. Для участі необхідно подати заявку. Всі питання просимо скеровувати на e-mail: sbereginia@gmail.com

живий звук
архаїчна говірка
автентична музика
традиційний костюм
творчі зустрічі
текстова вишивка
ручна робота
натуральні продукти
зелений відпочинок
прозора вода

Луково,
Малоритський район

дитяче
містечко
аквагрим
фотозона
фудкорт
sur-серфінг
феєрверк

